

Strategisk formidling

En systemteoretisk dekonstruktion og genindførelse

John Holmgaard Knudsen Larsen
Speciale ved Danmarks Biblioteksskole
Vejleder: Michael René Kristiansson
Maj 2008

ABSTRACT

Specialet tager udgangspunkt i entydig opfattelse af begrebet formidling i en nyligt afsluttet biblioteksfejde.

Det opløser erkendelsen af begrebet formidling gennem en systemteoretisk formanalyse. Denne er grobund for en systemanalyse, som samler og kompleksitetshåndterer facetter og nuancer af formidlingsbegrebet. Dernæst undersøges mulighedsbetingelser gennem en differentieringsanalyse, som diskuteres med henblik på en anden erkendelse af formidling.

Det konkluderes, at formidling kan erkendes anderledes ved at bestå af:

Relationel formidling, som undersøger relationer mellem sociale systemer, ud fra en assimilerende forstyrrelse. Foranlediget heraf, er reflektiv formidling, som er viden om den ontologisk orienteret formidlingssituation, klassisk formidling. De tre forskellige formidlingsformer samt den assimilerende forstyrrelse kaldes strategisk formidling.

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORSIDE	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
ABSTRACT	2
INDHOLDSFORTEGNELSE	3
INDLEDNING.....	4
PROBLEMFORMULERING	6
LÆSEVEJLEDNING	7
ANALYSESTRATEGI	9
Teori.....	11
Systemteori	12
Iagttagelser af iagttagelser i sociale systemer.....	13
Kommunikation	14
Mening	17
Iagttagelser.....	17
Re-entry (genindførelse).....	20
Operationalisering.....	21
ANALYSE	22
Formanalyse.....	22
Systemanalyse.....	37
DISKUSSION	65
Differentieringsanalyse	65
Analytisk diskussion	67
REFLEKSION.....	81
KONKLUSION	89
LITTERATURLISTE.....	91
BILAG 1	93
BILAG 2	94
BILAG 3	95

INDLEDNING

Det går så rasende stærkt at vi knap kan følge med. Vi lever i et postmoderne, hyperkomplekst, senmoderne vidensamfund, eller hvad vi nu vælger at kalde det. Definitionerne er mange, ordene flotte og indpakningen smuk, men hvad er konsekvenserne? Ja, spørgsmålet åbner op for en fælde af videnskabelig uredelighedsdimensioner, og denne opgave søger da heller ikke at besvare det. Det vil jo være, som at lede efter en nål i en høstak, for dernæst at konstatere at nålen slet ikke fortæller noget om høstakken... Men leger vi videre med metaforen, høstakken som samfundet, verden, så kan vi prøve at samle et enkelt strå op, måske to eller tre. Se på dem. Undersøge dem, i forhold til hinanden. Måske får vi et andet syn på strå fremover, ja, måske ligefrem på høstakken? Vi kan godt nok ikke sige noget om høstakkens historie, tilblivelse eller dybere lag, men nogle gange er det enkelte strå også mere interessant, og overraskende komplekst. Hvordan er det opbygget, ligner det andre strå, hvordan ser det ud etc.? Spørgsmål vi ikke kan stille ved at kigge på høstakken som helhed.

Et af de her strå er de danske folkebiblioteker. Men kan vi sammenligne og reducere de danske folkebiblioteker til noget så simpelt som metaforen et strå? Ja, vil jeg mene. For et strå har mange facetter, former, nuancer, alt afhængig af, hvordan vi iagttager og undersøger det. Det samme er tilfældet med et andet strå; formidling. Det er i hvert fald min overbevisning. Problemet er bare, at formidling iagttages entydigt, måske ensidigt, men opfattes forskelligt. I efteråret 2007 var jeg på Bibliotekarforbundets faglige landsmøde i Vejle, hvor formidling blev lanceret, som det kommende års fokusområde. Den weekend i Vejle blev jeg ikke klogere på begrebet formidling, for det blev slet ikke diskuteret. Der var en udtalt normativ opfattelse af formidling, hvilket viste sig, i det som senere blev kendt som biblioteksfejden.

Det begyndte med et ret uskyldigt interview med Pernille Schaltz¹, hvor hun fortæller om visionen om et mere dynamisk hovedbibliotek, med flere bøger på lager og mere plads til andre medier.

” Vi har en bibliotekslov, som siger, vi skal ligestille de forskellige medier, så det må vi selvfølgelig gøre, og når verden har ændret sig, skal vi så rent fysisk blive ved med at

¹ Bibliotekar og cand.mag. i kulturformidling, nu leder på Københavns Hovedbibliotek.

fremtræde, som vi altid har gjort? Jeg vil gerne låne flere materialer ud og formidle på en mere aktiv måde. Det er ærgerligt, hvis vi ikke får lånt tingene ud, fordi de ikke bliver formidlet ordentligt”².

Sådan sagde Schaltz i december med et klart oplæg til en anderledes formidlingsform, men hun blev mødt med en storm af læserbreve, politikere som udtalte sig offentligt og diverse forfattere/ interessenter som alle harcelerede over sidestillingen af medier. Peter Duelund³ udtalte således:

”Biblioteker er først og fremmest en formidlingsinstans for litteratur. Siden er der kommet andre opgaver til som musikudlån og kulturhusfunktioner – herunder edb-indlæring, men det mener jeg, må varetages andre steder”⁴.

Allerede her er der noget som ikke helt korrelerer. Den kontekst formidling indgår i er den samme, men resultatet dybt forskelligt. På denne måde er biblioteksfejden en interessant indfaldsvinkel til et begreb, som viser flere facetter end det umiddelbart opfattes at indeholde.

Men biblioteksfejden er blot en åbning til et begreb, som ikke er tidssvarende i et hyperkomplekst samfund, som i sin form opløser de store fortællingers tid; den enkle, afklarede og klart afgrænsede vej. Eller også er formidling så ufatteligt simpelt et begreb, at jeg i skrivende stund ikke kan se skoven for bare træer. Det skal komme an på en prøve.

Umberto Eco⁵ skriver:

”Jeg har på fornemmelsen, at helvede er paradiset set fra den anden side”⁶.

Med sin finurlige sans for at bevæge sig på knivsæggen, og ikke forfalde til lette løsninger (hvorfor han videnskabeligt bl.a. ikke tyr til induktion eller deduktion, men abduktion⁷), omfavner Eco et par af systemteoriens kerneområder; den blinde vinkel og iagttagelsespositioner. Med stor inspiration fra Eco vil jeg derfor nu forsimpler indledningen til:

Jeg har på fornemmelsen, at formidling er kommunikation set fra den anden side.

² Andersen, Carsten. Bøgerne skal have mere modstand

³ Mag. Art. I kultursociologi ved Københavns Universitet og bl.a. tidligere leder af kulturhuset ”Huset” og ”Husets Teater”.

⁴ Lavrsen (2008)

⁵ Italiensk forfatter og filosof. Bedst kendt for bogen Rosens navn.

⁶ Eco, Umberto (1980)

⁷ Jeg vender tilbage med en diskussion af disse begreber i diskussionsafsnittet.

PROBLEMFORMULERING

På baggrund af de problematikker jeg har beskrevet i indledningen vil jeg undersøge følgende:

- Hvilken iagttagelse af formidling er der i biblioteksfejden?
- Hvordan kan formidling relateres mellem sociale systemer?
- Hvordan kan formidling erkendes anderledes?
- Hvorfor er formidling | kommunikation en forskel?

Der efterstræbes på baggrund af disse spørgsmål:

En formanalyse, som opløser erkendelsen af formidling. En systemanalyse, som samler, kompleksitetshåndterer og nuancerer forskellige formidlingsbegreber. En analytisk diskussion, der gennem en differentieringsanalyse åbner mulighedsbetingelser for, såvel som præciserer facetter af, formidlingsbegreber. Og slutteligt en diskussion af og refleksion over systemteori og opgavens forskel.

Der er et mål om, at håndtere formidling som et komplekst og frugtbart begreb, på hvilken baggrund der dannes en formidlingsstrategi.

LÆSEVEJLEDNING

Jeg vil her kort gøre rede for specialets tilgang og opbygning.

I henhold til problemformuleringen, søges der ikke en kortlægning over opfattelsen af formidling i Danmark. Det er vigtigt at holde opløsning af erkendelse for øje, da spørgsmål og udfordringer søges her ud fra.

Analysestrategien skal læses som en analysestrategi og ikke et metodeafsnit. Jeg vil ikke afdække virkeligheden, men opløse en fastforankret erkendelse. Analysestrategien skal yderligere læses som en slags overordnet analysestrategi, som suppleres med facetter i analysens blokke og den analytiske diskussion. Disse vil være delt op i en operationalisering i hvert afsnit såvel som en visualisering af operationalisering.

Analysen er delt op i to blokke (en formanalyse og en systemanalyse) og suppleres, i afsnittet diskussion, med en analytisk diskussion. Formanalysen har et dekonstruktivistisk delmål, som ikke ekspliciteres hele tiden, men som hvisler lidt i baggrunden. Systemanalysen samler resultater og den anderledes erkendelse fra formanalysen sammen, så der skabes andre formidlingsbetingelser end de nuværende. Den analytiske diskussion tager udgangspunkt i en differentieringsanalyse, som dels fungerer som en selviagttagelse dels er proaktiv i sin form.

Diskussionen er i kraft af differentieringsanalysen en del af analysen, da den håndterer form – og systemanalysen med et videnskabeligt træk. Diskussionen har dog en sproglig frihed, som gør, at den formelt ikke hører med til analysen.

Mit videnskabsteoretiske afsæt er Niklas Luhmann⁸. Jeg benytter dog flere forskellige forfattere til at skabe en teoretisk ramme, for at supplere den til tider komplekse teori med andre perspektiver. Dette kompletteres med en refleksion i slutningen af specialet. Ydermere har jeg tilføjet et par bilag, som forhåbentlig giver et bedre overblik.

⁸ Tysk sociolog, som bl.a. er kendt for sin systemteori.

De relativt få artikler, hvor ud fra jeg undersøger formidling, er ikke brugt til at skabe en fornemmelse af en normativ holdning, men er brugt som et afsæt til dekonstruktion og iagttagelser.

Der vil undervejs være brug af fremmedord, hvor der er nuancer eller aspekter, som forstyrrer, og her gøres der kort rede for eventuelle antagelser eller positioneringer i en note.

Nu er der kun tilbage at ønske god læselyst.

ANALYSESTRATEGI

Jeg vil i det følgende opridse grundlaget for opgavens videnskabsteoretiske standpunkt og de hertil hørende valg og afgrænsninger.

Jeg gør rede for, hvad en analysestrategi er, foretager dernæst en gennemgang af analysens opbygning, og slutteligt gennemgår jeg teori, operationalisering og visualisering af operationalisering.

Jeg har valgt at kalde metodeafsnittet for en analysestrategi. Bevæggrunden for det er, at en metode er ontologisk orienteret og søger systematikker til at afdække virkeligheden, så den fremtræder som den er. Niels Åkerstrøm Andersen⁹ forklarer således:

*"I den ontologisk orienterede videnskab er det metodereglerne, der har det sidste ord. Det er metodereglerne, der afgør, hvad der eksisterer, eller hvori virkeligheden består"*¹⁰.

Analysestrategier er derimod epistemologisk orienteret. Her undersøges hvordan virkeligheden fremstår og ikke hvad virkeligheden er. Man kan sige, at der afdækkes processer og strukturer, som konstruerer vores erkendelse, og der dannes hermed en deontologisk tilgang til virkeligheden. Åkerstrøm Andersen skriver:

*"På hvilke måder og ved hjælp af hvilke analysestrategier kan vi opnå en erkendelse, der er kritisk anderledes end den allerede givne meningsfuldhed? Hvor den ontologisk orienterede videnskab ontologiserer genstanden, så deontologiserer epistemologien sin genstand"*¹¹.

Denne deontologisering har til hensigt at skabe en anderledes erkendelse, at problematisere selvfølgeligheder. Det indeholder to ting. For det første en dekonstruktion af gældende erkendelse og for det andet nye italesættelser der afviger fra de nuværende erkendelser. Jeg efterstræber denne epistemologiske tilgang ved at beskrive forudsætningerne for mine valg af ledeforskelle, håndtering af kompleksitet samt mine analyseredskaber.

⁹ Professor, ph.d. ved institut for Ledelse, Politik og Filosofi på Copenhagen Business School og bl.a. forfatter til bogen *Diskursive analysestrategier* (1999), der giver et godt indblik i nogle af diskursteoriens største analysestrategers teorier.

¹⁰ Åkerstrøm Andersen (1999), s.13. I sidste del af citatet henviser Åkerstrøm Andersen selv til O.K. Pedersen, men jeg mener han uddyber det endnu bedre selv, derfor refererer jeg til ham i stedet for Pedersen.

¹¹ Åkerstrøm Andersen (1999), s.14. Igen har Åkerstrøm Andersen en henvisning til O.K. Pedersen, men jeg mener at hans tilføjelse giver endnu mere mening end henvisningen.

Analysen er opdelt i tre faser, hvor den første er en undersøgelse af formidlingsbegrebets kompleksitet gennem iagttagelse af iagttagelser og tager udgangspunkt i et element fra dekonstruktion. Fase to er en undersøgelse af biblioteksvæsenets system/omverden relation ved formidling ud fra systemets meningsgrænse og autopoiesis. Fase tre (som hører under den analytiske diskussion) eksplorerer potentialet for uddifferentiering af nye kommunikationssystemer, som omslutter formidlingsbegrebet anderledes end hidtidige former.

Undersøgelsen af formidlingsbegrebets kompleksitet tager udgangspunkt i en tidligere modulopgave¹² og baseres på min selektion af litteratur og forståelse heraf. Derfor forudsætter jeg et vist kendskab til det danske biblioteksvæsen og specielt de danske folkebiblioteker i henhold til udvælgelse af de centrale betydninger og holdepunkter. Dette har jeg valgt af hensyn til at opgavens første fase vil noget andet end at formidle formidling; undersøge iagttagelsen af formidling og dekonstruere denne.

I iagttagelsen af hvorledes formidling iagttages, vil jeg benytte foranalyse til at fremtvinge kompleksiteten i diversiteten begrebet og betydninger imellem¹³. Jeg mener, at netop denne tilgang er fordelagtig hertil, da det tvinger mig til at dekonstruere udgangspunktet for anskuelsen om, at formidling kommer til udtryk mellem bibliotekar og låner. Åkerstrøm Andersen skriver:

”Dekonstruktion udpeger mekanismer eller logikker, hvis udfoldelse i historiens diskursive kampe vi så kan studere med diskursanalyse”¹⁴.

Jeg vil dog ikke undersøge historiens diskursive kampe, men kun belyse de mekanismer og logikker der forestår i mit problemfelt. Det underbygges af, at jeg i problemformuleringen ikke lægger op til en gennemgang af hegemoni og de hertil hørende interventioner, og derfor ikke bruger dekonstruktion til slavisk at følge Laclau og Mouffe’s analysestrategi. Dekonstruktion skal tvinge en åbning for en erkendelse af formidling som teoretisk begreb. Jeg opløser formidling ved at sammenholde de signifikante iagttagelser i en dualistisk triplicitet¹⁵, hvor formidling og ikke-formidling samt ledeforskel ekspliciteres, og slutteligt diskuterer jeg problematikkerne for en re-entry (genindførelse).

¹² Jeg vender tilbage med et kort resume af opgaven, men en egentlig gennemgang vil ikke forefindes.

¹³ På nuværende tidspunkt forudsætter jeg, at formidling som begreb har flere betydning, hvorfor flertalsformen *betydninger*.

¹⁴ Åkerstrøm Andersen (1999), s.101

¹⁵ Jeg vender tilbage til betydningen i gennemgangen af systemteorien.

I henhold til problemformuleringen, undersøger jeg hvordan formidling iagttages. Jeg forstår formidling som et progressivt begreb gennem mit valg af analysestrategi; et kontingent og flydende begreb, der konstant udvikles ved at undersøge, analysere og artikulere det.

Teori

Dekonstruktion

I dette afsnit vil jeg kort forklare, hvad dekonstruktion går ud på, da det er opgavens teoretiske aksiom, som på mange måder er svært at omfavne eller begribe.

Dekonstruktion er som sådan ikke en analyse ej heller en egentlig kritik. I sin forstand er den det en diskursanalyse ikke er! Åkerstrøm Andersen skriver:

”..dekonstruktion handler om at demontere eller afkonstruere forskelle ved at vise, at de overhovedet ikke er forskelle, altså at ”stregen” mellem to elementer ikke kan opretholdes, så den isolerer elementerne fra hinanden”¹⁶.

Elementer skal her forstås som betydningspunkter i et vidensfelt, som kun giver mening indenfor elementernes forskellighed i feltet. Det ønskes altså at falsificere den enkelte forskel, så den opløses i diskursen eller systemet. Der sker en forskel for ikke-forskellen (det der falsificeres i systemet), og dermed byttes der om på undersøgelsesobjektets betydningslogik. Med andre ord; en forskel består fx af en betegner (her forstået som det der belyser eller afklarer) og det betegnede, og det er denne forskel som forskydes, så det betegnede bliver ækvivalent med betegneren. Åkerstrøm Andersen skriver:

”Denne type mekanisme benævnes ofte af Laclau for logik, og vi kan herefter tale om en signifikanslogik (betegnelseslogik) som den mekanisme, der er på spil, når der betegnes, og når betegningen flytter ind i det betegnede”¹⁷.

Fx benytter Laclau og Mouffe dekonstruktion og diskursanalyse til at analysere de hegemoniske konventioner der forefindes i et diskursivt felt. Jeg er dog ikke interesseret i

¹⁶ Åkerstrøm Andersen (1999), s.100

¹⁷ Åkerstrøm Andersen (1999), s.101

at foretage en diskursanalyse for at påvise en hegemonisk kamp om italesættelsen af formidling som vægtigt begreb i en given diskursorden. Jeg vedkender på denne måde, at den logiske progression i Laclau og Mouffe's diskurstheori underkendes. Men den selektive proces jeg undergår erstattes af noget andet; et fremtidigt produkt, en artikulation eller italesættelse gennem iagttagelse af formidling som begreb, med udgangspunkt i et diskursivt felt, for nu at bruge deres begreber.

Systemteori

Jeg vil i det følgende kort beskrive og introducere systemteorien, som den har udfoldet sig i løbet af de sidste halvtreds år. Det er ikke en nøgtern gennemgang af de forskellige retninger indenfor systemteorien, men nærmere en selektiv opridsning, som skaber grundlag for min videre brug af Luhmanns systemteori

Der er mange bud på, hvornår systemteorien egentlig opstår, for hvordan afgrænses den? Jeg afgrænser den til at begynde i 1940'erne, vel vidende, at jeg med dette valg allerede frasiger mig store dele af den erkendelsesteoretiske inspiration og dedikation¹⁸. I 1940'erne grundlæges fagområdet kybernetik af Norbert Wiener¹⁹. Kybernetik kommer egentlig fra græsk (kybernétés) og betyder styrmand. Wiener fandt ud af, at specielt feedback-begrebet var en central del af kybernetik. Det at et forhold skaber et output indenfor et delsystem, der så igen påvirker andre delsystemer, som igen påvirker det første delsystem osv. Et godt eksempel er termostaten. For systemteoretikere var der muligheder i dette fagområde. Opretholdelse af et system, ved og for et system var noget nyt.

Hvor kybernetikken er meget teknisk orienteret, så skabte Talcott Edgar Frederick Parsons²⁰ en banebrydende systemteori ved bogen "*The structure of Social Action*"²¹. For Parsons gjaldt det, at handling kun er muligt som system. Dette resulterer i, at handlemuligheder for systemer består af et skema; Adaption (A), Goal Attainment (G),

¹⁸ Oplagt er det fx at gennemgå Edmund Husserl, Charles Darwin eller ligefrem Aristoteles, som Luhmann utvivlsomt også er inspireret af. Men hvert valg, hver skelnen, udelukker andre inspirationer, hvortil det er alt for omfattende at gøre rede for de mest vægtige.

¹⁹ Amerikansk matematiker med speciale indenfor kybernetik, men havde også fokus på kommunikation, elektronik og computere.

²⁰ Amerikansk sociolog og systemteoretiker som af mange regnes for den største af funktionalisterne, om end han selv tog afstand fra denne positionering.

²¹ Luhmann (2007), s.22

Integration (I) og Latent Pattern Maintenance (L), AGIL²². Parsons forstod og beskrev mennesket ud fra dette krydsskema, hvilket senere skabte den ulempe, at hans elever undersøgte hver enkelt struktur i skemaet, frem for helheden. Den efterfølgende kritik af Parsons systemteori (som imod hans vilje blev kaldt structural functionalism), var med til at underminere systemteorien, samtidig med, at den kritiske teori og især Jürgen Habermas²³ vandt indpas. Jeg vil ikke gennemgå Parsons nærmere, men blot nævne, at Luhmann fandt stor inspiration i Parsons teori.

Luhmann genindførte så igen systemteorien, som en betydningsfuld sociologisk teori, der på den ene side tager afstand fra øvrige teorier med universalitetskrav, og alligevel, i kraft af sin egen skelnen, fremstår universalistisk. Luhmanns gennembrud (i forhold til hans forfatterskab og anseelse) kom i 1984 med *Sociale systemer*, hvor han henover 500 sider formulerer en ny almen teori²⁴. Han benytter flere forskellige videnskabsfolk i sit hovedværk, som jeg gennemgår løbende i opgaven. Der skal dog allerede her nævnes, at han i kraft af et stort overblik og kendskab til videnskab i al almindelighed, er inspireret af flere forskellige videnskaber; biologi, matematik, filosofi og naturligvis sociologi.

Med denne korte gennemgang af systemteorien, vil jeg nu kaste mig ud i teoriens mange muligheder og faldgruber.

lagttagelser af iagttagelser i sociale systemer

Det følgende er opgavens teoretiske udgangspunkt. Jeg gennemgår ikke alle facetter af systemteorien, da det er alt for omfattende, dels at gøre rede for, dels overflødig i forhold til problemformuleringen. Jeg forklarer derimod de af teoriens grundbegreber jeg benytter, og forholder mig erkendelsesteoretisk hertil. Det betyder, at jeg flere steder undersøger nuancer af systemteorien, som på den ene side kan virke overflødig, og på den anden side er essentiel for forståelsen af min selektion og inspiration.

Luhmanns systemteori er ikke opbygget som en logisk progression, hvor man har en klar start og slutning. Den er nærmere cirkulær, hvorfor det er en udfordring at vælge, hvor man selv starter sin forklaring. Paradoksalt nok, vil jeg derfor begynde med at beskrive hele

²² Luhmann (2007), s.28

²³ Tysk filosof og sociolog, hvis arbejde med den kritiske teori fik tilnavnet neo-marxisme.

²⁴ Det er da også ud fra tanken om sociale systemer, at denne opgave er blevet til. Luhmann opererer med flere forskellige slags systemer (organiske, neurale etc.), hvilket jeg kommer tilbage til.

hans teori i de to første sætninger, for selv om Luhmanns teori er kompleks, måske en endda hyperkompleks, så er den også minimalistisk; jeg fristes til at sige han har aforismen: *Less is more*²⁵!

Kommunikation

Sociale systemer består af og ved kommunikation gennem en skelnen. Denne antagelse opstår i kraft af Niklas Luhmanns betragtning af systemer som værende autopoietiske²⁶.

Kneer og Nassehi skriver:

*”På grund af deres lukkethed forholder autopoietiske systemer sig udelukkende til sig selv. For så vidt opererer autopoietiske systemer selvrelationelt eller selvreferentielt”*²⁷.

Det betyder ikke at autopoietiske systemer er 100 % lukkede, da systemet kan vælge at optage kommunikation fra omverdenen, men det betinger at systemet vælger at optage eller udveksle kommunikation med omverdenen. Kneer og Nassehi skriver:

*”Samtidig er autopoietiske systemer imidlertid også åbne systemer. Levende væsner optager således hele tiden bestemte substanser i form af næringsmidler; hver celle står f.eks. i kontakt med sin omverden...”*²⁸.

Umiddelbart er denne tankegang selvmodsigende, men det er ikke modsatrettede handlinger. Der opstår tværtimod et betingelsesforhold, hvor systemet bestemmer udvekslingen, og ikke omverdenen. Autopoietiske systemer er altså autonome²⁹.

Men hvad kan vi så bruge denne forståelse til? Jeg begyndte dette afsnit med at skrive, at sociale systemer består af og ved kommunikation. Det er Luhmanns ide, at fjerne fokus fra bevidsthedsfilosofien (fra subjektet), og over til selve kommunikationen. Det er altså ikke relevant, hvem der kommunikerer, men hvad der kommunikeres. Luhmann skriver endvidere:

²⁵ Less is more kommer oprindeligt fra den engelske poet Robert Brownings digt Men and Women, men ordsproget er for alvor blevet kendt gennem arkitekten Ludwig Mies van der Rohe.

²⁶ Luhmann blev inspireret af biologerne Humberto Maturana og Francisco Varela, som undersøgte celleformationer og kom til den konklusion, at de måtte være autopoietisk organiseret, altså at de består i kraft af og ved sig selv.

²⁷ Kneer og Nassehi (2002), s.55

²⁸ Kneer og Nassehi (2002), s.55

²⁹ Der skelnes mellem autonomi (hvor der er høj uafhængighed men ikke fuld selvbestemmelsesret), og så autarki, som er en form for selvbestaltet isolation.

”Mennesket kan ikke kommunikere; kun kommunikation kan kommunikere”³⁰.

For at forstå denne lidt kryptiske sætning skal vi holde fast i flere udsagn. Mennesket er ikke eksisterende i systemteorien. Vi kan godt snakke om mennesker, men det er nærmere udtryk for en pluralitet af forskellige tilstande; organisk, neuralt og psykisk, som ikke kan kommunikere. Vi kan som mennesker godt tænke på kommunikation og erkende andres udsagn, men vi kan ikke overføre (i ontologisk forstand) en kommunikation til andre, hvilket afgrænser tanken til en autopoietisk operation. Så det er altså kun systemer og ikke mennesker, hvor ud fra der opstår kommunikation.

Derfor benytter vi nu betegnelsen sociale systemer, hvor om Kneer og Nassehi skriver:

”Sociale systemer er altså autopoietiske systemer, som i en rekursiv³¹ proces fortløbende knytter kommunikation an til kommunikationer”³².

Kommunikation er således det middel, det produkt, et system benytter til opretholdelse og videreførelse. Men hvad består kommunikationen af, eller sagt på en anden måde, hvilke præmisser foranlediger kommunikation til erkendelsen af kommunikation? Luhmann fraviger den klassiske opfattelse af kommunikation:

”Overførelsesmetaforen er ubrugelig, fordi den implicerer for meget ontologi. Den suggererer, at afsenderen overgiver noget, som modtageren modtager”³³.

Det er altså kun i erkendelsen af kommunikation, at kommunikation opstår. Men hvad er kommunikation så? Luhmann anskuer kommunikation bestående af en tredelt selektionsproces³⁴; information, meddelelse og forståelse. Information er her en selektion ud fra en horisont af mulighed. Meddelelser er de muligheder kommunikationen har ved skrift, mundtligt, råb, hvisken etc. Til sidst kan meddelelsen forstås på flere måder³⁵.

Vi har nu, at kommunikation er tredelt, men kommunikation er ikke bare en bred vifte af muligheder indenfor tredelingen. Der foregår en selektionsproces. Man kan forestille sig et kommunikationsforsøg, hvor der er information og meddelelse, men ingen forståelse! Derfor skaber Luhmann yderligere kontingens i sin tredeling:

³⁰ Kneer og Nassehi (2002), s. 70

³¹ Reproduktionsproces som benytter egne produkter og resultater til videre operationer.

³² Kneer og Nassehi (2002), s.72

³³ Luhmann (2000), s.180

³⁴ Kneer og Nassehi (2002), s.85

³⁵ Kneer og Nassehi (2002), s.85

”Den selektion, som aktualiseres i kommunikation, konstituerer sin egen horisont; den konstituerer allerede det, som den vælger, som selektion, nemlig som information”³⁶.

Ved hver del (information, meddelelse og forståelse), er kravet et kontinuum, førend kommunikation finder sted. Man kan også sige, at der først kan være kommunikation, når der er samhørighed i den tredelte selektionsproces.

Ud fra ovenstående handler kommunikation ikke om et monologisk subjekt, men tværtimod en deltagelse af flere psykiske systemer. Kneer og Nassehi skriver:

”Det er vigtigt at understrege, at man først kan tale om kommunikation, når der foreligger en syntese af alle tre selektionsydelse. Det er vigtigt, fordi det samtidig udelukker, at man kan opfatte kommunikation som et resultat af ét individs handlinger”³⁷.

Se bilag 1 for visualisering af kommunikationsprocessen.

Det skal til sidst nævnes, at Luhmann forstår kommunikation i ét øjeblikks varighed; noget der opstår her og nu, og forsvinder lige så hurtigt. Som sådan kan den kun bestå eller operere i kraft af en ny kommunikation - en følgekommunikation³⁸. Pga. erkendelsen af kommunikation gennem iagttagelse (jeg forklarer iagttagelse i det nedenstående), og den betingede kontingens, vil enhver kommunikation altid være samtidig og følgelig have været anderledes før og efter. Det kan virke meget selvfølgelig, men i erkendelsen af iagttagelser af iagttagelser skal vi fastholde dette udgangspunkt. Iagttagelser er en form for fastfrysning af tid, noget der aldrig kan gøres om, men samtidig noget der kunne have været anderledes. Luhmann skriver:

”Den eneste mulighed for at handle frit har man imidlertid altid kun i nutiden. I fremtiden kan vi endnu ikke handle, i fortiden ikke længere”³⁹.

Tid og kommunikation hænger altså sammen. Tid skaber kontingens ved erkendelse, hvorfor vi konstant skal forholde os til kommunikationens øjeblikks varighed og ikke kan gøre andet; det er som sagt den eneste mulighed for at handle frit.

³⁶ Luhmann (2000), s.181

³⁷ Kneer og Nassehi (2002), s.85

³⁸ Kneer og Nassehi (2002), s.95

³⁹ Luhmann (2007), s.193

Mening

Sociale systemer skaber sig selv gennem mening. Mening bliver til, dels ved de aktuelle muligheder systemet har for kommunikation, dels ved de potentielle muligheder for kommunikation. Åkerstrøm Andersen skriver:

”Mening definerer Luhmann simpelthen som enheden af forskellen aktualitet/potentialitet”⁴⁰.

Det er altså ikke bare den aktuelle kommunikation, men den aktuelle kommunikation på baggrund af andre potentielle muligheder, som skaber mening. Denne proces sker simultant og er ikke fortløbende struktureret, dvs. den kunne have været anderledes. Det er vigtigt at holde fast i denne anskuelse af mening, da det refererer både til kommunikation og til kontingens. Hvis vi benytter os af tredelingen af kommunikation og sociale systemer som autopoietiske, ser vi, at mening bliver til gennem enheden af forskellen aktualitet/potentialitet, men kun ud fra erkendelsen heraf. Luhmann skriver:

”Kun formen for gensidig sammenkobling – som er betingelsen for at aktualitet er mulig, samtidig med at den er betingelse for, at autopoietisk reproduktion er mulig – skelner bevidsthed fra kommunikation”⁴¹.

På denne måde bliver mening systemteoriens omdrejningspunkt, gennem kommunikation, aktualitet/potentialitet og kontingens/tid, men det bliver samtidig teoriens akilleshæl, da mening ikke er ontologisk funderet, og altså umiddelbart virker relativ. Vi skal dog fastholde denne position, dels fordi det giver os rum til at fortsætte med kommunikations-tankegangen, dels fordi vi nu kan snakke om mening i teorien og derfor senere operationalisere den.

Iagttagelser

Enhver handling i et system forstås som en iagttagelse. Altså noget der selv kan iagttages. Dette udgangspunkt vender jeg tilbage til. Det hele begynder med en skelnen ud fra George Spencer-Browns⁴² definition:

⁴⁰ Åkerstrøm Andersen (1999), s.121

⁴¹ Luhmann (2000), s.139

*"We take as given the idea of distinction and the idea of indication, and that we cannot make an indication without drawing a distinction"*⁴³.

En iagttagelse er en markering indenfor rammen af en forskel. Det ser sådan ud:

m u

m = markeret side eller det betegnede

u = umarkeret side eller omverdenen

 = Forskellen eller skelnen

Enhver iagttagelse består af en forskel og en markeret side. Iagttageren markerer en forskel; skaber en markeret side og en umarkeret side⁴⁴. Forskelstegnet kløver verden i to; det betegnede og omverdenen. Men det forener også verden, da det betegnede ikke er betegnet uden forskelstegnet og omverdenen. David Seidl⁴⁵ forklarer det med en cirkel. For illustration og forklaring se bilag 2.

Man kan sige, at en iagttagelse kun giver mening gennem alt det den ikke er, omverdenen, og alligevel kan man ikke iagttage omverdenen og det betegnede samtidigt. Man kan foretage en ny iagttagelse, men så foretager man også en anden skelnen. Iagttagelsens skelnen er altså afgørende for vores iagttagelse og der gives ikke nogen optimal iagttagelsesposition. Kneer og Nassehi skriver følgende:

*"Iagttager man eksempelvis ved hjælp af forskellen ret/uret, så findes der kun disse to muligheder at betegne noget på: enten foreligger der ret, eller også foreligger der uret. Dermed er der ikke sagt noget om, at det, man betegner som ret – eller uret. Ikke også kunne være iagttaget anderledes, og altså kunne være beskrevet ved hjælp af anden forskel"*⁴⁶.

⁴² Engelsk matematiker og forfatter af Laws of Form. Dette matematiske og filosofiske banebrydende værk har inspireret flere videnskabsfolk indenfor matematik, filosofi, biologi, sociologi og muligvis mange flere.

⁴³ Spencer-Brown (1969), s.1

⁴⁴ Åkerstrøm Andersen (1999), s.109-110

⁴⁵ Tysk professor i organisationsteori ved Ludwig-Maximilians-Universität München.

⁴⁶ Kneer og Nassehi (2002), s.103

I det man ikke kan iagttage begge sider på én gang vil der følgelig opstå en blind plet. Dette er iagttagelsens ”problem”, eller konsekvens. Ved en iagttagelse skabes iagttagelsens blinde plet; enheden for den forskel som skaber rammen for iagttagelsen. Åkerstrøm Andersen skriver:

”Iagttagelsens blinde plet består ved, at iagttagelsen ikke kan se, at den ikke kan se, hvad den ikke kan se”⁴⁷.

Nu har vi kriterierne for en iagttagelse af første orden, en markeret side, en omverden, en forskel og en blind plet.

Vi er nu ved at opnå den iagttagelsesform som er kernen ved systemteorien; iagttagelser af anden orden; iagttagelser af iagttagelser. Åkerstrøm skriver:

”Hvis iagttagelser af første orden er indikation af noget i verden inden for rammen af en forskel, så er iagttagelser af anden orden en iagttagelse, der retter sig mod første ordens iagttagelsen og dens blinde plet”⁴⁸.

Anden ordens iagttagelsen retter altså sit blik mod en iagttagelse og alt hvad det indebærer. Der iagttages altså, hvilken ramme for forskel samt blinde plet første ordens iagttagelsen består af. Og netop denne iagttagelse er forskellen mellem første og anden ordens iagttagelser. Anden ordens iagttagelsen har samme iagttagelsespræmisses, men den kan iagttage første ordens iagttagelsens blinde plet, og kan derved se, at den ikke kan se, hvad den ikke kan se. Kneer og Nassehi skriver:

”Men i modsætning til iagttageren af første orden kan iagttageren af anden orden iagttage relativiteten i sine egne iagttagelsesoperationer”⁴⁹.

Det skal her understreges, at trods denne erkendelsesmæssige forskel mellem første og anden ordens iagttagelser, så er der ikke nogen privilegeret iagttagelsesposition. Man kan forestille sig en iagttagelse af anden ordens iagttagelsen, hvor der endnu engang vil opstå en markering, forskel, blind plet etc. Dermed skaber teorien om iagttagelse rum for den kontingens, der fordrer analysestrategiens epistemologi.

⁴⁷ Åkerstrøm Andersen (1999), s.111

⁴⁸ Åkerstrøm Andersen (1999), s.111

⁴⁹ Kneer og Nassehi (2002), s.114-115

Re-entry (genindførelse)

Jeg har nu forklaret præmisserne for første og anden ordens iagttagelser. Derfor undersøger vi nu betingelserne for selve iagttagelserne og hvordan de videreføres.

Første ordens iagttagelser er et systems iagttagelser af omverdenen, hvorfor det er fremmedrefererende. Anden orden iagttagelser iagttager det iagttagende system, og derfor det selvrefererende⁵⁰. Det har den betydning, at vi nu bedre kan præcisere muligheden for en anden ordens iagttagelse ved, at skelne mellem måden at sætte forskel på. Luhmann har tre måder at sætte forskel på:

1. Indikation uden specifikation. Fx ko/ikke ko. Der opstår genstande. Fremmedrefererende.
2. Indikation med restriktion. Fx tyk/tynd. Begreber der opstår ved modbegreber. Fremmedrefererende.
3. Indikation med genindførelse. Begrebsdistinktion føres ind på indersiden af begrebet selv, hvorfor begrebet indikerer aspekter ved sig selv. Selvrefererende⁵¹.

Det er netop den tredje måde at sætte forskel på, som gør det muligt at foretage en genindførelse. Hvis vi fx tænker på demokrati/diktatur, er det muligt at genindføre begreberne i sig selv, så både demokrati og diktatur kan beskrive sig selv indenfor deres egne rammer⁵². Åkerstrøm skriver:

*"Det, som hermed påstås, er, at et system konstitueret som enheden af forskellen system/omverden kun kan iagttage sig selv som iagttagere, hvis det kan kopiere sin ledeforskel og føre den ind i sig selv"*⁵³.

En første ordens iagttager kan umuligt opnå denne iagttagelse, da denne per definition altid er fremmedrefererende og foretager en skelnen uden at kunne vælge sin skelnen; et paradoks. Anden ordens iagttageren vil derimod se, at dennes skelnen er bestemmende for, hvad der ses, men kan også se første ordens paradoks. Selv om anden ordens iagttagelsen

⁵⁰ Åkerstrøm (1999), s.112

⁵¹ Åkerstrøm (1999), s.112. Ovenstående er beskrevet af Åkerstrøm, men jeg afviger en smule, da jeg mener, at en begrebsdistinktion bedst kan genindføres på indersiden. Det kommer selvfølgelig an på iagttagelsen og ledeforskellen, men i teoretisk forstand er det kompleksitetsforøgelse at snakke om ydersiden ved en genindførelse. Ydersidens modbegreb opstår jo kun i kraft af iagttagelsens skelnen som umarkeret, hvorfor den nærmest må være hyperkontingent. Med hyperkontingent mener jeg, at den ikke blot kunne være anderledes men også er det. Alligevel er vi nødt til at benytte modbegrebet til at skabe mening (ellers ville alt være relativt), hvorfor ydersidens begreb opstår.

⁵² Se nærmere illustration i Åkerstrøm (1999), s.113.

⁵³ Åkerstrøm (1999), s.113

ikke kan se sin egen blinde plet, så kan iagttageren dog se, at denne ikke kan se hvad denne ikke kan se. Altså forskydes paradokset. Dette kaldes et genindføringsparadoks. Pointen er her, at en del af systemet opnår højere refleksivitet end resten af systemet.

Operationalisering

Det følgende er en praktisk beskrivelse af, hvordan jeg benytter teorien fra analysestrategien til en analyse. Luhmann har ikke givet en formel på, hvordan man praktisk griber en systemteoretisk analyse an, derfor er det følgende min egen logiske progression og kompleksitetshåndtering.

Praktisk

Den praktiske del af operationaliseringen er delt op i analysens to faser, formanalyse og systemanalyse. Jeg begynder dog med en generel beskrivelse, da begge analysestrategier har fælles træk. Det er vigtigt at understrege systemteoriens mangfoldighed og faldgrube her. Som tidligere beskrevet er der ingen opskrift på en systemteoretisk analyse, hvorfor den følgende opbygning er foretaget på min opfattelse af logisk progression, som indbefatter visse overlap og gentagelser. Systemteorien fordrer også en epistemisk kontingens, der skaber mangfoldige iagttagelser og nuancer, som altså til tider virker som gentagelser.

Det skal yderligere tilføjes, at jeg benytter dele af en tidligere modulopgave, hvor jeg gennem en formanalyse dekonstruerede formidlingsbegrebet. For ikke at gentage mig selv, måske ligefrem plagiere, fortsætter den følgende formanalyse, hvor den anden slap. De steder som er essentielle for forståelsen af formidlingsbegrebets dekonstruktion, vil jeg henvise til modulopgaven der er vedlagt som bilag 3. For at imødekomme læseren, vil jeg dog begynde formanalysen med et resumé af modulopgaven, så der bliver en glidende overgang.

ANALYSE

De følgende sideres analyse er delt op i to; en formanalyse og en systemanalyse. Hvert afsnit vil begynde med en lille introduktion for derefter at springe direkte ud analysen. Som udgangspunkt vil analysen ikke være pædagogisk i sin opbygning, da jeg betror at læseren har sat sig ind i systemteorien og jeg vil ikke bruge ekstra plads på at gentagelser. Jeg vil endnu en gang fastslå, at systemteori ikke er nemt, hvorfor analysestrategien med fordel kan sammenholdes med analysen, som en slags opslagsværk.

Formanalyse

Operationalisering

Som udgangspunkt beskriver jeg emnet formidling i biblioteksvæsenet. Jeg finder de artikler, som omhandler formidling på et kommunikationsteoretisk og lidt praktisk niveau og selekterer ud fra, hvad der ikke gentages i andre artikler og hvad der strækker sig ud over biblioteksvæsenet. Jeg ønsker iagttagelser af tre forskellige aktørers⁵⁴ positioneringer (tre systemer), ud fra ideen om, at to ikke giver kompleksitet nok, og fire eller flere giver for megen kompleksitet i denne opgave. Der er afgjort mulighed for, at håndtere denne del af empirien⁵⁵ anderledes (fx ved interviews, statistiske undersøgelser etc.), men jeg finder styrke i få fyldestgørende artikler, frem for en kvantitativt overfladisk analyse af mange artikler.

Dernæst redegør jeg for ledeforskel, konditionering og iagttagelsespunkt, så det træder tydeligt frem, hvad jeg foretager og på hvilken baggrund.

Jeg vil analysen igennem forsøge at illustrere iagttagelser, kommunikation og mening, på en fyldestgørende måde, uden at miste kompleksiteten.

Jeg indleder analysen med at iagttage iagttagerne af formidling. Ud fra disse iagttagelser ekspliciteres de begreber der på denne baggrund kommer i spil, hvorefter der foretages en genindførelse heraf. Dernæst stilles følgende spørgsmål, som konstituerer formanalysen:

⁵⁴ Jeg definerer aktør som et ophav eller en organisation, fx Bibliotekarforbundet (BF). Personificeringen er ikke vigtig i denne sammenhæng, da det er formidling, som begreb jeg undersøger og ikke formidling i en hegemonisk kamp.

⁵⁵ Empiri definerer jeg som videnskabelige, akademiske tekster, såvel som ytringer mennesker imellem. I ovenstående taler jeg altså blot om en del af den empiri jeg bruger, da det også omfatter holdundervisning, vejledning, samtaler med andre undervisere og studerende etc.

hvilken kommunikation kan der udfoldes? Hvad følger formningen af denne forskel? Og hvilke begrænsninger er underlagt denne forskel?

Jeg har skrevet at opgavens begyndelse er en dekonstruktion. Det er ikke helt rigtigt, ej heller helt forkert. Der er nemlig mange ligheder mellem dekonstruktionen i Jacques Derridas⁵⁶ forstand, og den formanalyse jeg foretager⁵⁷. Dekonstruktion danner specielle logiciteter, som kommer til udtryk i diskurser, hvor formanalysen undersøger kommunikationens grænser og paradokser ved bestemte forskelle. Jeg lader dog sammenligninger og forskelle ophøre her og fokuserer nu på formanalysen.

”Form definerer Luhmann som enheden af en forskel”⁵⁸.

Form er den samling, som gør at vi skaber en mening eller en erkendelse af iagttagelser. Tænker vi i kommunikativ sammenhæng, kan vi spørge til, om der samles en speciel form for kommunikation, et kendetegn; sagt på en anden måde: hvad er den umarkerede side af forskellen, når kommunikationen markerer et bestemt begreb? Åkerstrøm Andersen definerer det således:

”Formanalysen er således analysen af kommunikationsbetingelserne givet en bestemt forskel, og formanalysens ledeforskel er: den markerede side/den umarkerede side”⁵⁹.

Formanalysen skaber altså rammen for analysen gennem ledeforskellen, og dernæst spørger den til betingelserne for denne ledeforskel: Hvilken kommunikation kan der udfoldes? Hvad følger formningen af denne forskel? Og hvilke begrænsninger er underlagt denne forskel?

Dette er den egentlige kerne i formanalysen og de spørgsmål jeg ender med at stille. Inden jeg kan komme frem til disse spørgsmål, må jeg dog gøre rede for tre ting; ledeforskel, konditionering og iagttagelsespunkt.

Ledeforskel defineres som den forskel der skaber rammen for anden ordens iagttagelser⁶⁰. Ledeforskellen kan måske være givet for mig (som iagttagere af iagttagere), men den konstituerer den forestående genindførelse og ekspliciterer formanalysens spørgsmål, i

⁵⁶ Fransk filosof og sprogforsker, der var den første til at foretage en dekonstruktion af metafysikken.

⁵⁷ Følgende er skrevet med inspiration fra Åkerstrøm Andersens gennem af Luhmanns forskellige analytiske positioneringer i systemteorien.

⁵⁸ Åkerstrøm Andersen (1999), s.129

⁵⁹ Åkerstrøm Andersen (1999), s.130

⁶⁰ Åkerstrøm Andersen (1999). S.115

dette tilfælde til bibliotekaren som formidler. Hvorfor har jeg netop denne skelnen og ikke en anden?

Konditionering er en slags eksplicite iagttagelsesbetingelser. Hvad er det jeg markerer i mine iagttagelser og hvilke betingelser har jeg for at kalde det et system?

Iagttagelsespunktet skal begrundes og redegøres i kraft af, at det ikke selv har valgt en skelnen system/omverden. Hvorfor har jeg valgt formidling som iagttagelsespunkt, og hvilke konsekvenser har det for analysen?

Visualisering af operationalisering over foranalyse

Biblioteksvæsenets udsagn om formidling

↓ Udsagn og begreber fremhæves

Redegørelse for ledeforskel, konditionering og iagttagelsespunkt

↓ Grundlaget for iagttagelser beskrives

Formidling | ikke-formidling

↓ Der iagttages, hvad aktørerne/systemet iagttager og ikke iagttager

Begrebsafklaring

↓ Iagttagelserne manifesterer sig i aktørernes første ordens iagttagelse, altså både det markeret, det umarkeret og forskellen

Genindførelse

↓ Ud fra begrebsafklaringen undersøger jeg muligheden for genindførelse af første ordens iagttagelsen i systemet selv

Refleksion og spørgsmål

↓ Genindførelsen fører til refleksion og endvidere de foranalytiske spørgsmål, som konstituerer den dekonstruktivistiske afart

Dekonstruktion

Fortsat indenfor foranalysen følger nu et resumé af min modulopgave fra januar 2008, som dekonstruerer formidlingsbegrebet. Dernæst iagttages hvordan formidling iagttages, med afgrænsning til biblioteksfejden. Det undersøges, hvorledes aktører i biblioteksfejden

iagttager forskellene ved iagttagelsen af formidling ud fra indikation med og uden restriktion samt indikation med genindførelse.

Resumé

Formidling ved de danske folkebiblioteker har vist at have flere forskellige formidlingsformer⁶¹. Kendetegnet er, at formidling opfattes ontologisk orienteret, enten som et forbindelsesled eller som en overførelsesmetafor. Dvs. at der er fokus på formidling af viden fra eller igennem en bibliotekar til en bruger. Tanken er, at en given bruger har et tomrum eller er udannede, og denne skal fyldes med viden. Denne formidlingsform er faktisk. Den søger en klar metode til at skabe viden om formidling, hvor succeskriteriet er brugerens perception målt på vidensmængde.

I systemteoretisk sammenhæng er denne formidlingsform baseret på første ordens iagttagelser. De skelner uden at forholde sig til, hvad der ligger til grund for deres skelnen. Jeg kalder denne formidlingsform for første ordens formidling eller klassisk formidling. Der iagttages noget i omverdenen og man får viden. Problemet er, at der i princippet er uendeligt mange iagttagemuligheder og derfor vil formidlingsformen aldrig være succesfuld. I denne form vil der altid være noget viden, som burde være formidlet. Man kan også sige, at iagttageren ikke bliver en del af sit eget verdensbillede, da der skelnes mellem deres egne formidlingskompetencer (som altså er baseret på vidensmængde) og så et problemfelt som er fremmedrefererende og ontologisk orienteret.

I biblioteksverdenen har der været fokus på en ny formidlingssituation. Den har ofte været relateret til Webbens⁶² ekspansion og et stigende antal medier på folkebibliotekerne. I 2005 gennemførte man derfor et projekt om "Hvordan man bliver god formidler"⁶³, hvor deltagerne dels fremlagde formidling og dernæst iagttog deres iagttagelse af formidling. På denne måde blev der skabt anden ordens iagttagelser, og ikke bare viden om formidling, men viden om viden om formidling. Det er grundlaget for en refleksiv

⁶¹ Følgende er skrevet i modulopgaven "Den anden side af formidling: Iagttagelse og opløsning af formidlingsbegrebet", hvorfor jeg ikke vil henvise til en henvisning som allerede foreligger. Dette er et sammendrag fra s.23-36. Se bilag 3.

⁶² Internet refererer til en samling af computere, hvor Webben eller Webbet, refererer til en samling af dokumenter, hvilket oftest er det folk taler om i daglige tale, når de siger Internettet. Jeg benytter selv Webben, når jeg ikke er kontekstbetinget til et andet udsagn.

⁶³ For nærmere forklaring af projektet henvises til bilag 3. Der vil også senere gennemgås aspekter ved projektet og formidling i diskussionen.

formidlingssituation, som er epistemologisk orienteret, dvs. at den søger at afdække hvorledes formidling erkendes og ikke hvordan man fylder mere viden på en bruger.

I en mere teoretisk sammenhæng kan man forestille sig både tredje og fjerde ordens formidling. Tredje ordens formidling er systemisk formidling, som er vidensystem om viden om formidling. Dvs. at formidling iagttages gennem refleksive iagttagelse, hvorfor man vil være i stand til at sige noget om formidlingens vidensystem. Tredje ordens formidling (som jeg indtil videre kalder for systemisk formidling), er dog på nuværende tidspunkt ret tænkt. For det første kræver det en minutiøs gennemgang af iagttagelser af anden ordens iagttagelser af formidling. For det andet er selve systemteorien tænkt kontingent, hvorfor en fastfrysning eller fastholdelse af et vidensystem om viden om formidling må være paradoksal eller i bedste fald teoretisk. For det tredje er det yderst problematisk, at selve formidlingsbegrebet iagttages entydigt, hvorfor der på nuværende tidspunkt slet ikke er grundlag for systemisk viden om formidlingens vidensystem.

Det fører mig til fjerde ordens viden, som naturligvis bliver endnu mere tænkt/teoretisk. Jeg har tidligere tænkt fjerde ordens formidling som den nye formidlingssituation, hvor bibliotekaren ikke længere er nødvendig som formidler, men bliver erstattet af andre brugere. Her tænker jeg på Web 2.0 applikationer⁶⁴, som bl.a. er bruger til bruger orienteret.

Indtil videre er både tredje og fjerde ordens formidling dog teoretisk tænkt, men jeg vender tilbage til denne problemstilling løbende i opgaven.

Det er vigtigt at understrege, at der ikke er én formidlingsform som i sin forstand er bedre end en anden. Anden ordens formidling vil ikke være til uden første ordens formidling. Og første ordens formidling vil omvendt ikke udvikle sig uden anden ordens formidling. Tredje og fjerde orden er naturligvis endnu mere afhængig af grundlaget for viden om formidling.

Men til gengæld ser vi, at formidlingsbegrebet i sin fastforankrede form er opløst. Den normative opfattelse af formidling synes i bedste fald at være tilknyttet klassisk formidling, og i værste fald er den inerti-skabende. Jeg vil dog ikke bruge min modulopgave som

⁶⁴ Begrebet henviser til Webbens forandring fra (meget kort fortalt), at være top styret og hvor brugerne før var forbrugere, til nu at være flad styrefrom og brugere som er deltagere og bidragsydere. Tim O'Reilly (forfatter og ejer af O'Reilly Media), var den første som skrev specifikt om begrebet.

aksiom for denne opgave, hvorfor jeg i det følgende vil iagttage formidling i biblioteksfejden og undersøge min teori om formidlingsformerne i en anden kontekst.

Formidling | Kommunikation

Pernille Schaltz begyndte biblioteksfejden med et interview i Politiken d. 28.12.2007. Hvorvidt hun var klar over den følgende mediestorm står uvist hen, og på sin vis er det også mindre betydningsfuldt. Hun har to mål. Hun vil sidestille andre medier med bøger i henhold til biblioteksloven og afskaffe biblioteksrummet som boglager, dvs. en del bøger skal på depot:

”Flere gamle bøger skal sendes ud på depotet. Til gengæld skal reolerne med de aktuelle bøger møde lånerne, lige så snart de kommer inden for døren på Københavns Hovedbibliotek. Og bøgerne skal stå med forsiden ud mod lånerne. Og ved siden af skal man kunne finde de aktuelle fagbøger, biografier, spil og digitale tilbud”⁶⁵.

Her fokuserer Schaltz på mediedivergens i formidlingsprocessen. Det er meddelelsesformen, altså medietypen, som skaber succeskriteriet for formidling og ikke en kvalitativ bedømmelse af det enkelte medie. På denne måde opløses den hierarkiske medietype, men har selve formidlingsformen ændret sig?

Formidling og kommunikation hænger begrebsmæssigt sammen, hvis vi definerer begrebet ud fra Politikens Nudansk Ordbog. Om kommunikation står der:

”Overførelsen af betydning mellem mennesker ved hjælp af forskellige typer meddelelsesmidler, fx tale, skrift el. billeder”⁶⁶.

Og Schaltz fokuserer præcis på meddelelsesmidler; medietypernes divergens i form af billeder, skrift, lyde, et mix af det hele, etc. Det er altså ikke formidleren, som enevældigt varetager formidlingen af et specielt udvalgt kvalitetsmateriale, men det formidledes, materialet selv, præmisser.

Men hvordan hænger denne formidlingssituation sammen med viden? Schaltz finder brugernes vidensbehov uændrede i forhold til antallet af medietyper:

⁶⁵ Andersen, Carsten (2007)

⁶⁶ Politikens Nudansk Ordbog (1999)

”I gamle dage kunne man finde informationerne i avisen eller på bibliotekerne. Nu kan man finde dem alle mulige steder, men folk har stadig de samme behov for at blive guidet og hjulpet til at få struktureret denne viden. Det er den del af vores virksomhed, vi bliver nødt til at udvikle noget mere, for folk har jo fået nogle nye medievaner, og vi ser også, at udlånene falder i hele landet”⁶⁷.

Brugernes informationskompetencer der iagttages er den samme som tidligere, men udvalget af materialer er større. På denne måde er brugeren ikke mere informationskompetent, men mere meddelelsesfleksibel. Viden er blot spredt ud på flere medier, hvor modtageren er lige så udannet og informationssøgningsbegrænset som tidligere.

Senere desavouerer Schaltz sine første udtalelser om mediedivergens og ikke-hierarkisk struktur:

”Bogen er stadig det centrale medie på folkebibliotekerne - også for de unge, men det handler om ikke bare at give los og lade dem sejle deres egen sø. Om at klæde de unge på til at kunne manøvrere i de nye medier, kvalificere dem og gøre dem i stand til at aflæse det medie, de står overfor. Der har været eksempler fremme i medierne om børn, der ikke er helt sikre på, om Holocaust har fundet sted, fordi de har fundet en eller anden obskur side, der tilfældigvis er det første hit på nettet, og den slags ting skal vi være bedre til at forhindre”⁶⁸.

Bogen som medie er for Schaltz stadig det vigtigste. Dernæst er specielt børn og unge ikke klar til de mange medietyper og informationspotentialer. Konsekvensen er uvidenhed, hvorfor formidling altså må have det entydige mål at overføre viden.

Afsnittet begynder med ledeforskellen formidling | kommunikation. Det er i systemteoretisk forstand medvirkende til, hvordan vi iagttager et begreb, her formidling. Ledeforskellen er skabt ud fra den klare divergens to begreber imellem; formidling er undefineret og kommunikation er klart defineret gennem medietyper og meddelelsesformer. I en iagttagelse af en aktør i biblioteksfejden (Schaltz), ser vi gennem ledeforskellen formidling | kommunikation, at formidling knyttes an til kommunikation. I vores

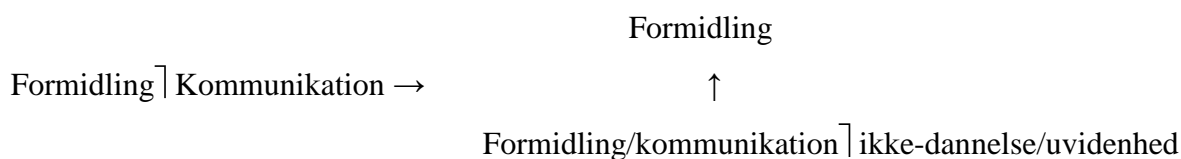
⁶⁷ Andersen, Carsten (2007)

⁶⁸ Lavrsen (2008)

iagttagelsesoptik er der en skelnen, men Schaltz's pointe ved at sidestille medierne og dermed at udvide meddelelsesformerne er, at formidling forbedres. Alternativet i Schaltz's iagttagelse er udannede, uvidende og informationshæmmede brugere. Derfor ser vores iagttagelse af Schaltz' iagttagelse ud som følger:

Vores ledeforskel:

Schaltz's/bibliotekets iagttagelse af formidling:

Men er denne iagttagelse valid⁶⁹? Vi kan ikke sige noget om, hvorvidt der i biblioteksvæsenet er en formidlingsdiskurs, som italesætter formidling indenfor kommunikationsrammer. Derimod kan vi iagttage, at formidling knyttes an til et dannelsesbegreb, en idé om biblioteket indeholdende en vis mængde viden, som borgere/brugere bør optage. Igen vender vi tilbage til viden, som er den faktor formidling kredser om. Formidling har ikke en egentlig selvstændig betydning, men er et forbindelsesled, en proces, bibliotekaren benytter til videnspåfyldning. Meddelelsesformen er vægtig, hvorfor et succeskriterium for god formidling bindes an til forskellige udtryksformer, flere medietyper. Dog antydes det, at bogen stadig er det bedste medie til formidling.

Formidling indikerer viden som kriterium for god formidling, hvor kommunikation er betydningsrelationen. Det betyder, at brugerne er så godt som passive i formidlingsprocessen. De får fyldt viden på og er tilfredse. Men denne iagttagelse indikerer samtidig et paradoks i formidling som synonym for kommunikation. Vi så, at kommunikation fungerer mellem mennesker ikke fra et menneske til et andet. I iagttagelsen formidling] uvidenhed er brugeren blot en modtager, en passiv, der skal formidles til, ikke med.

Der er altså ingen selvreference i iagttagelsen formidling] uvidenhed. Systemet er fremmedrefererende; det foretager en skelnen uden at kunne vælge sin skelnen. Sagt på en

⁶⁹ Validitet knytter som begreb an til deduktion (videnskabeligt ræsonnement af noget generelt til specifikt). Brugen af dette ord forstyrrer i forhold til systemteoriens epistemologi; vi kan jo lige præcis ikke sige noget generelt om en iagttagelse.

anden måde: Begrebet formidling opstår i henhold til modbegreber (uvidenhed, udannelse) og iagttager ikke sig selv, men skaber lighed med kommunikation. Der er foretaget indikation med restriktion.

Formidling | relativisme

Peter Rønnov-Jessen⁷⁰ skriver i en kronik om Schaltz's ideer til hovedbibliotekets nye indretning:

*"Hun har ikke forstået, at skrift- og bogkulturen er fuldstændig grundlæggende i vestlig civilisation. At man bliver klogere af at læse bøger – hvilket er påvist ved utallige undersøgelser – og dertil også kan få store kunstneriske og erkendelsesmæssige oplevelser. Og hun aner øjensynlig ikke, at bibliotekerne også har en museal funktion"*⁷¹.

Rønnov-Jessens kronik er en kommentar til Schaltz's ideer til en anderledes formidling af litteratur og andre medier. Han fokuserer på bøger og har helt tydeligt en hierarkisk opdeling. Han har dog ingen åbenbar reference til formidling, hvorfor han indirekte skelner mellem formidling af bøger på klassisk niveau og opløsningen af kultur. Det henviser han til med artiklens titel: *En kulturnations død*. Det er valget; at læse og formidle bøger så man bliver klogere og får store kunstneriske oplevelser, eller opgive disse dyder til fordel for andre medier og dermed se begyndelsen på enden.

Rønnov-Jessen supplerer den direkte kritik af Schaltz's projekt i Aalborg⁷² med en samfundskontekst, hvor han skelner mellem tomme begreber og formidling af bøger:

*"Det var rystende læsning. Ikke blot på grund af det fattige, floskelagtige sprog – ordet 'videnssamfund', endnu et af tidens buzz-words, optrådte selvfølgelig adskillige gange, stavet på den poppede måde, med ét s, 'videnssamfund' – men også, og især, på grund af projektets grænseløse stupiditet. Børnebiblioteket skal således ikke længere primært formidle bøger, men >børns egen kultur<"*⁷³.

⁷⁰ Dansk forfatter, bl.a. kendt for bøgerne *Bingo!*, *En simpel historie* og *Nulstillelsen*.

⁷¹ Rønnov-Jessen (2008)

⁷² Det bogløse bibliotek. Et projekt som går ud på at stille en del af bøgerne fra børnebiblioteket på lager og anskaffe andre medier. Ideen er at få flere børn på biblioteket og samtidig udstille de resterende bøger mere appetitvækkende.

⁷³ Rønnov-Jessen (2008)

Her sidestilles den nye formidlingssituation med floskler, hvor det mere er indpakningen end den konkrete formidling som gælder. Rønnov-Jessen skelner forankres i en iagttagelse af en utydelig formidlingsform, som erstatter en entydig opfattelse af formidling. Der er altså på den ene side klassisk formidling, hvor man bliver klogere af at læse de formidlede bøger. Igen en slags påfyldning af viden. På den anden side er den nye formidlingssituation, hvor bøger smides væk og erstattes af computerspil, video, musik og ja; ”børns kultur”. Denne formidlingsform er fordummende, underlødige og langt under den kunstneriske og erkendelsesudfordrende formidlingsform, bøger anticiperer.

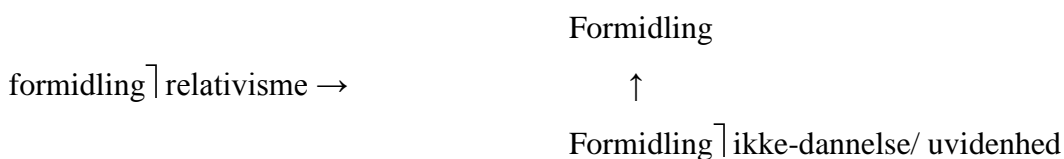
Iagttagelsen af Rønnov-Jessens iagttagelse af den nye formidlingssituation, formidling] relativisme, markerer, at vi bliver opmærksomme på en entydig forståelse af formidling. Vi iagttager enten Rønnov-Jessens iagttagelse af formidling eller også iagttager vi noget relativt i forhold til formidling. Fx kritikken af vidensamfund med ét s, flosklerne, børns egen kultur etc. Vores ledeforskel ophæver den første erkendelse af formidling gennem et modbegreb, altså ledeforskellen formidling] kommunikation. Havde vi brugt denne ledeforskel i vores iagttagelse af Rønnov-Jessen ville vi næppe iagttage andet end et klassisk formidlingsbegreb. Relativismen indikerer en opløsning af alternativer til den klassiske formidling, såvel som det forstummer en anden erkendelse af formidling. Enten har vi formidling, ellers også er alt relativt⁷⁴. Når Rønnov-Jessen så samtidig klart definerer formidling til værende formidling af bøger med henblik på at bliver klogere, så synes begrebet fastfrosset. Relativismen indikerer dog denne fastfrysning som et paradoks, da enhver fastfrysning ville have stoppet potentialet for andre formidlingsformer, og det er jo lige præcis dem Rønnov-Jessen harcelerer over.

På nogle områder ligner Rønnov-Jessens iagttagelse Schaltz'. Man kan sige, at deres mål er det samme, men midlerne forskellige. Målet er mere viden, med brugeren som potentiale. Midlet er dog endnu mere simpelt hos Rønnov-Jessen; formidling af kunstneriske bøger. Iagttagelserne ser derfor ud som følger:

⁷⁴ Alt er relativt. Jeg vil ikke understøtte denne sætning med en længere filosofisk forklaring, hvis eneste formål synes at indikere min filosofiske overbevisning. Jeg mener dog at sætningen i sig selv indeholder et opløsende paradoks, som dekonstruktion også ligger under for. At forholde sig til noget bevidst opløst, positionerer et erkendelsespotentiale, som er omstillingsparat, ja forudsætter en erstatning af nuværende forankringer. Samtidig fortæller relativismen, at en fremtidig anderledes erkendelse er rigid og ensidig. Hvorfor skulle alt ellers være relativt?

Vores ledeforskel:

Rønnov-Jessen' iagttagelse af formidling:

Denne iagttagelse af formidling er dannet på 1-dimensionel erkendelse. Det vil sige, at kravet om formidling ikke står for at diskutere. Enten er der formidling eller også er der ikke. Denne iagttagelse sker uden at forholde sig reflektivt til formidlingsbegrebet eller omverdenen. Man kan også sige, at der sker en indikation uden specifikation, hvorfor der skelnes fremmedrefererende. Jeg har tidligere fokuseret på, at denne måde at iagttage på sker med en *ultimativ skelnen*. Her tænker jeg på en iagttagelse, som er helt rigid og erkendelseskonform; begreber er entydige og iagttagelsespunktet fastforankret. Men som jeg har vist i det ovenstående, indeholder *ultimativ skelnen* et paradoks, som kan bruges til at fremme forståelsen af "den anden side", også kaldet omverdenen eller det iagttageren skelner sin iagttagelse fra. En iagttagelse af en iagttagelse søger paradokser til at skabe en tydeligere anden erkendelse. Tager vi biblioteksfejden, og her Rønnov-Jessens iagttagelse som eksempel, ser vi, at kritikken af bibliotekernes formidlingsform er massiv. De har fejlet, og det aflæses af et faldende udlån. Samtidig kritiseres den mere "underlødige"/ populære litteratur, som bibliotekerne formidler. Denne iagttagelse er blind for sammenhængen mellem udlån og populære titler, og skelner samtidig ved hjælp af parameteret kvantitativ målemetode. Det vil sige, at bibliotekerne *ikke* skal forøge udlån gennem populære titler, men de må gerne kritiseres for faldende udlån! En ultimativ skelnen.

Vender vi tilbage til de to ledeforskelle, som vi har iagttaget med formidling] kommunikation og formidling] relativisme, ser vi, at viden igen er omdrejningspunkt for, eller ligefrem det, som formidling går ud på. Vi har en entydig forståelse af formidlingsbegrebets mål; viden. Godt nok er vejen dertil anderledes, eller nærmere, der er

en mindre adspredelse i form af midler. Man kan ligefrem undres over, at der overhovedet er en biblioteksfejde, men denne undren går ud over denne opgaves formåen og fokus⁷⁵.

I biblioteksfejden var der mange røster, som i udtryk lignede hinanden. Kendetegnene var, at formidling blev relateret til medieformen. Men er der overhovedet andre måder at formidle på, og i så tilfælde var det brugt i biblioteksfejden?

Formidling | formidler

Vi har indtil videre set, at formidling iagttages som en proces, hvor der overføres information. Brugere har ikke været aktive længere end til modtager af information og for så vidt blot en lille brik i det større formidlingspil. Men der er dog enkelte som ikke deler helt samme opfattelse af formidling, eller opdeling af medietyper, frem for divergensen i det enkelte medie. Jack Andersen⁷⁶ og Nanna Kann-Christensen⁷⁷ skriver følgende:

”Sociale medier/teknologier som f.eks. Wikipedias, Facebook, MySpace, weblogs eller YouTube bliver heftigt brugt af mennesker til deling af kultur, viden eller oplevelse eller til at danne sociale netværk”⁷⁸.

Det er ikke længere mediet generelt (her Web 2.0 applikation), men en forklaring af brugerens kultur og viden i relation til applikationen. Distancen med brugeren som en slags slutprodukt (modtager) erstattes af en medaktør. Hvad de ikke skriver i artiklen er, at selve Web2.0 fænomenet forudsætter et ikke-hierarkisk niveau, hvor alle bibringer med viden og kultur. Det vil sige en helt anden formidlingsform, end bibliotekar til låner. I biblioteksfejden er der bemærkelsesværdigt få iagttagelser af brugere, frem for iagttagelser af det brugere skal få/forvente⁷⁹.

Efterfølgende skriver de om formidling:

⁷⁵ Biblioteksfejden var kort og eksplosiv i mediefokus, men egentlige konsekvenser har der ikke været. Måske Schaltz havde timet interviewet perfekt? Midt i julen, ingen store nyheder og alle har tid til aviserne, hvorfor en relativ lille sag kan blæses op til babelske dimensioner. Tænk blot på navnet, biblioteksfejden! Det hører jo nærmest de store fortællingers tid til. Samtidig er der næppe nogen tvivl om, at hovedbiblioteket i København fik masser af gratis PR og i sidste ende var det jo hele pointen; at få flere brugere.

⁷⁶ Lektor, Ph.d. ved Danmarks Biblioteksskole.

⁷⁷ Lektor ved Danmarks Biblioteksskole og Ph.d. studerende.

⁷⁸ Andersen og Kann-Christensen. (2008)

⁷⁹ Jeg kunne iagttage brugere frem for iagttagelser af brugere. På en måde forstærker jeg fraværet gennem mine iagttagelser af bibliotekarer, forfattere og biblioteks – og informationsvidenskabs undervisere. Men efter at have læst over 50 artikler og læserbreve, står det mig klart, at brugernes fokus enten er nostalgisk (da jeg var ung og kom på biblioteket med min far...) eller materiale betonet (jeg mener ikke musik skal være på biblioteket, da jeg mest læser digte). Den nærmere problematik vender jeg tilbage til i refleksionen.

”Disse nye medier tilbyder dermed et rum for udfoldelsen af det sociale liv. Det vil altså sige, at sociale teknologier på mange måder praktiserer aktiviteter, der minder om bibliotekernes. Derfor skal bibliotekerne heller ikke ekskludere disse nye medier fra deres virksomhed, men netop bruge dem i sin formidlingspraksis”⁸⁰.

Her fremgår det helt tydeligt, at brugernes formidlingsformer bør implementeres i formidlingssituationen, på brugernes præmisser. Andersen og Kann-Christensen skelner mellem nye medier og formidlingsform. Det vil sige, at mediet i sig selv ikke er bærer af en formidlingsform (i forståelsen af information fra et medie til en bruger), men at brugeren selv er producent af information og altså også er formidler. I systemteoretisk sammenhæng ser denne iagttagelse derfor sådan: formidling | medie. Iagttagelsespunktet er flyttet fra formodningen om brugerens behov om formidling, til en refleksion over manglende brugere i formidlingssituationen. Hvor de andre iagttog formidling ud fra forventningen om mere dannelse og større viden til brugeren, så iagttager Andersen og Kann-Christensen brugeren på baggrund af en skelnen af formidling og medie.

Vores skelnen formidling | formidler markerer, at vi skelner mellem det formidlede i klassisk forstand og formidleren som videnskæftig. En skelnen som ikke er frugtbar i de to andre sammenhænge, da formidlingen var betinget af formidlerens viden. Sagt på en anden måde; formidleren formidlede kun formidlerens viden. Umiddelbart lyder denne sætning som nonsens, men hvis vi iagttager Web2.0 applikationerne, så forudsætter de, at viden, kultur og sociale relationer formidles uden en informationsselektion, men i kræft af et fænomen, en applikation.

Fortsætter vi med Andersen og Kann-Christensen, så opsummerer de deres iagttagelser med:

”Biblioteksudvikling i det 21. århundrede er derfor et spørgsmål om at kunne håndtere og formidle kulturer og oplevelser, forskellige vidensmedier og menneskelig identitetsdannelse. Alt dette kræver et personale og en bibliotekaruddannelse, der tænker i design af rum for viden, kultur og oplevelser”⁸¹.

⁸⁰ Andersen og Kann-Christensen (2008)

⁸¹ Andersen og Kann-Christensen. (2008)

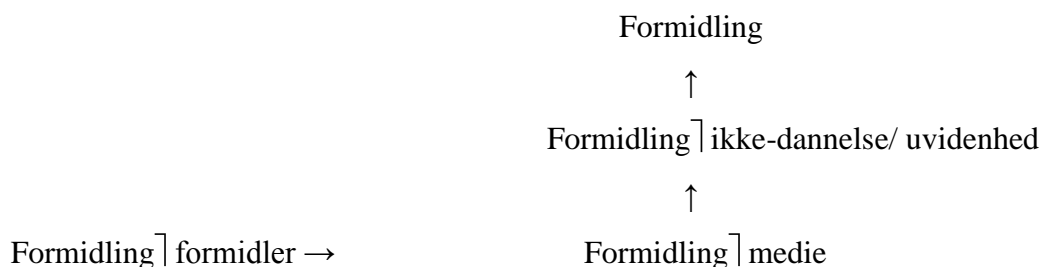
Det betyder, at formidling kædes sammen med håndtering af kultur, oplevelser, medier og identitetsdannelse. Et noget mere mangfoldigt formidlingsbegreb, som er alt andet end entydigt, specielt i henhold til opfattelsen af brugeren, som trækkes ind i formidlingssituationen. Men er Andersen og Kann-Christensens iagttagelser af første eller anden orden? Jeg mener det er betinget af vores skelnen, som i dette tilfælde er formidling \lceil formidler. Med denne skelnen iagttaget vi deres iagttagelse af formidling på baggrund af biblioteksfejden formidling. Det vil sige, at de iagttaget viden om formidling ved at reflektere over formidlingssituationen. Altså en anden ordens iagttagelse.

Men kan man ikke argumentere for, at de andre (Schaltz og Rønnov-Jessen) ligeledes foretog anden ordens iagttagelser? Jo, på en måde. Hvis vi reducerer anden ordens iagttagelser til at være kommentarer i en debat, kan vi egentlig godt sige, at det er anden ordens iagttagelser. Men begge iagttagelser indikerer, at de skelner gennem en fremmedreference. Og det er forskellen. Anden ordens iagttagelsen sker vidende om, at der foretages en skelnen, men at man er klar over, at man ikke kan se, hvad man ikke kan se. Andersen og Kann-Christensen anticiperer deres forståelse af formidling ved, at omfavne den klassiske formidlingsforståelse med brugernes.

Følgende er en model over anden ordens iagttagelsen af formidlingssituationen ved biblioteksfejden.

Vores ledeforskel:

Andersen og Kann-Christensens iagttagelse af formidling:

Vi kan altså se, at formidling iagttaget ved biblioteksfejden indeholder flere forskellige former. Den klassiske formidling, som søger at formidle viden fra en bibliotekar eller et materiale til en bruger, som i en og anden grad er uundannede. Klassisk formidling er delt op i to. Gennem en ultimativ skelnen, hvor formidling er succesfuld gennem bogen og

bibliotekaren som litterat overfor den uvidende bruger. Den anden klassiske formidling benytter samme succeskriterium, men søger det spredt ud over flere medier. Brugeren er stadig udannet og har brug for materialets og bibliotekarens viden.

Vi har også set, at der opstår reflektiv formidling på baggrund af den klassiske formidling. Den reflektive formidling opstår ved at iagttage den klassiske formidlings skelnen mellem bruger og bibliotekar/materiale og derefter genindfører den viden i sin egen formidling. På denne baggrund er iagttagelsen flyttet fra brugeren, som uvidende, til brugeren som formidler og modtager på én og samme tid. Samtidig er bibliotekaren nødt til at udvide sit formidlingspotentiale ved at benytte samme ikke-hierarkiske medietype (Web2.0) som brugeren. Bruger og bibliotekar bliver altså både formidler og bruger, og formidling har flyttet iagttagelsespunkt fra at være ontologisk til epistemologisk orienteret. Der er skabt viden om viden om formidling, og formidlingsformen er rykket fra påfyldning af viden til erkendelse af viden om formidling.

I indledningen til dette afsnit omtalte jeg en tredje og fjerde ordens formidling. Og som allerede nævnt er det ret hypotetisk, hvorfor foranalysen og biblioteksfejden ikke har vist noget om disse formidlingsformer. Derfor går jeg nu videre med systemanalysen, som gerne skal åbne op for en anden iagttagelse af formidling, såvel som kompleksitetsproducere – og håndtere flere systemer.

Systemanalyse

Hvor formanalysen opløser og efterfølgende sammensætter formidling på erkendelsesmæssigt begrebsniveau, så spørger systemanalysen til systemets meningsgrænse; hvordan fungerer systemets selvreference og hvordan definerer det sig til omverdenen?

Systemanalysen skal først undersøge tilblivelsen af systemet i forhold til omverdenen. Hvad definerer systemet, altså hvilken kommunikation forekommer, og hvad er forskellen til omverdenen? Åkerstrøm Andersen skriver:

”Det er fra systemsiden, at grænsen system/omverden sættes. I denne optik er kommunikation altid kommunikation i et system, og grænsen system/omverden er en meningsgrænse, der bestemmer, at mening kommunikativt dannes på andre betingelser uden for systemet end indenfor”⁸².

For at opnå sondringen system/omverden søger systemanalysen at fastlægge kommunikationsbetingelserne for system og omverden. Det er klart, at kommunikationsbetingelserne kun kan iagttages ved skelnen system/omverden, da omverdenen omfatter alt det systemet ikke er og følgelig vil være relativ som iagttagelsespunkt. Omvendt er det yderst væsentligt, hvad systemet ikke iagttager og kommunikerer, hvorfor konsekvensen af en systemanalyse er en iagttagelse af omverdenen, altså i relation til systemet.

Systemanalyse praktisk

Gennem formanalysens opløsning af formidlingsbegrebet er der iagttaget flere kommunikationssystemer, som på den ene side benytter og iagttager formidling, og på den anden side slet ikke kommunikerer. Med inspiration fra Eiriksson og Retsloff⁸³ søger jeg i systemanalysen, at skabe kompleksitet gennem et trianguleret perspektiv, håndtere denne kompleksitet og slutteligt forskyde formidlingsbegrebets struktur.

Med det triangulerede perspektiv mener jeg tre perspektiver (Folkebibliotek, Samfund og Individ), som gennem tre ledeforskelle iagttager formidling | kommunikation. Jeg iagttager og beskriver de tre perspektiver nærmere i selve analysen, men valget af netop disse tre er foretaget ud fra forudsætningen om, at formidling ved de danske folkebiblioteker kan

⁸² Åkerstrøm Andersen (1999), s.159

⁸³ Matthias Eiriksson, cand.scient.bibl. og bibliotekar ved Danmarks Statistik, Manuel Retsloff, cand.scient.bibl. og konsulent ved Gentofte Biblioteker.

iagttages ved disse. Afgrænsning i definatorisk forstand kan selvfølgelig kritiseres, men valget heraf vil i selve analysen stå tydeligt frem.

Den dualistiske triplicitet, formidling] kommunikation er skabt på baggrund af fællestræk ved netop disse begreber, og den samtidige distinktion. Formidling er selve opgavens essens, men kompleksitetshåndteringen af systemteorien beror på iagttagelser af systemers kommunikation, hvorfor divergens og lighed skaber tilstrækkelig kompleksitet til at levere nuancer og perspektiver.

Visualisering af operationalisering over systemanalyse:

Afgrænsning

↓ Jeg definerer og afklarer systemanalysens afgrænsning.

Formidling] Kommunikation

↓ Epistemologiske træk ved de to begreber iagttages; lighed/forskelle belyses.

Folkebibliotek] Samfund

↓ Gennem ledeforskellen Formidling] Kommunikation iagttages

Folkebibliotek] Samfund.

Folkebibliotek] Individ

↓ Gennem ledeforskellen Formidling] Kommunikation iagttages

Folkebibliotek] Individ.

Individ] Samfund

↓ Gennem ledeforskellen Formidling] Kommunikation iagttages Individ] samfund

Kompleksitetshåndtering

↓ Trianguleret perspektiv skaber hermed viden om formidlingsbetingelserne gennem systemisk viden om formidling.

Formidlingsbegrebets struktur

Afgrænsning

I det følgende afsnit vil jeg dels holde mig stringent til operationaliseringen over systemanalysen, dels forsøge at bryde normative opfattelser af systemteori, kommunikation og formidling ved at knytte epistemologien an til serendipitet. Det betyder, at der i denne analysedel igennem vil være spørgsmål og perspektiver, som opfattes grebet ud af det rene ingenting, men ophav og inspiration forklares ved noter. Der veksles i systemanalysen mellem Folkebibliotek og folkebibliotek. Når det står med stort henviser jeg til systemet Folkebibliotek og med småt er det enten de danske folkebiblioteker generelt eller kontekstuel bestemt udenfor systemteorien. Det samme er naturligvis gældende for Individ og Samfund.

Det er på flere måder en meget vigtig proces i opgaven at afgrænse et problem gennem et problemfelt. Den første grænse i systemanalysen er folkebiblioteker. Det vil sige, at alle iagttagelser, som ikke har en relation til de danske folkebiblioteker ikke vil være at finde i dette afsnit. Hvad relation så må indeholde er en semantisk balancegang jeg undervejs skal synliggøre. Dernæst iagttages skarpt mellem Folkebibliotek som folkeligt system og politisk system. Jeg mener ikke det er troværdigt, at antage Folkebibliotek som én størrelse, hvorfor jeg i systemanalysen vil variere mellem lovtekst (for at iagttage Folkebiblioteket som politisk), og individuelle udtalelser, som er repræsenteret ved systemet Individ. Selvfølgelig er der forskel på hvem der udtaler sig om de danske folkebiblioteker, hvilket også vil fremstå i analysen, men Folkebibliotek som system og Individ som system ophæver en ”dem/os tankegang”, og tvinger os til at iagttage relationer gennem forskellen formidling | kommunikation.

Formidling kan anvendes som begreb i praktisk talt uendeligt mange sammenhænge. Specialet her har hidtil knyttet formidling an til biblioteksfejden, men udvider nu dette til formidling ved de danske folkebiblioteker. På denne måde er det mere rimeligt at håndtere Samfund og Individ som systemer i henhold til Folkebiblioteker. Det er ikke noget krav, at der i en udtalelse eller artikel skal stå formidling, men det skal selvfølgelig belyses indirekte. Samtidig er det jo specialets egentlige formål; at finde ud af hvad formidling er for en størrelse og hvordan det tager sig ud. Allerede her er det tydeligt, at formidling i

sidste ende vil fremstå i den konstruktion⁸⁴ jeg er med til at bygge op. Præcis derfor er det nødvendigt, at ledeforskelle er gennemsigtige i deres form, så der ikke er en skjult agenda eller en sand/falsk bevisførelse.

Kommunikation vil jeg ikke diskutere i andre kontekster end det allerede er gjort gennem systemteorien. Det er klart, at det er et begreb som defineres og diskuteres ihærdigt indenfor selv de enkelte videnskabsteoretiske retninger, men hvor interessant det end er, så overskrider det specialets formål, problemformulering og i sidste ende fokus. Hvor kommunikation opfattes markant anderledes vil det blive diskuteret og noteret med henblik på ledeforskellens problematik herved. Men ledeforskellen Formidling | Kommunikation vil jeg dog undersøge, da det jo er med til at bestemme den måde vi iagttager systemerne på.

Formidling | Kommunikation

Dette afsnit skal læses som en afklaring af den måde vi følgende skal iagttage de forskellige systemer i systemanalysen på. Som tidligere nævnt synes der at være sammenfald mellem de to begreber, hvorfor det er så vigtigt at skelne mellem dem, såvel som at iagttage hvorledes systemer skelner mellem de to begreber. På denne måde berører systemanalysen også kommunikationsbegrebet, men det er vigtigt at fastslå, at det er i divergens til formidlingsbegrebet og ikke på kommunikationsbegrebets egen præmis.

Yderligere skal det siges, at ledeforskellen Formidling | Kommunikation fremstår som et paradoks i systemanalysen. For hvordan kan jeg skelne mellem formidling og kommunikation, når jeg først og fremmest har antaget, at formidling er mere komplekst end den hidtil entydige forståelse heraf? Formanalysen havde som mål at dekonstruere formidlingsbegrebet, og det er denne opløsning jeg arbejder videre med. Det vil sige, at skelnen mellem formidling og kommunikation sker ud fra arbejdet med de forskellige formidlingsformer; klassisk, reflektiv og systemisk formidling.

Kommunikation synes at indeholde den samme funktion som formidling; meningsudveksling mellem mennesker. Succeskriteriet er information, meddelelse og forståelse

⁸⁴ Den konstruktivistiske videnskabsteori vil jeg diskutere efter analysen. Som så mange andre videnskabsteorier, indeholder den faldgruber af videnskabelig uredelighedsdimensioner, som en balancegang på knivsæggen; på den ene side relativismen som hundreder af siders akademisk smalltalk, og på den anden side en rygdækning, carte blanche, til at provokere og konkludere hvad der end passer én.

mellem systemer. Kommunikation er ikke overførelsesbetinget. Det vil sige, at der ikke er et ontologisk krav om overførelse af viden fra et subjekt til et andet. Samtidig kan kommunikation kun kommunikere, såfremt et andet system er til stede og opfylder kommunikationskravene (information, meddelelse og forståelse). På denne måde er det svært ikke at opfatte kommunikation som erkendelsesbetinget, en tilslutning af kommunikationskravene to systemer imellem.

I formanalysen iagttog vi, at formidling havde flere former, hvor overførelsen af viden var ét af succeskriterierne indenfor den klassiske formidling. Her har vi således en klar forskel mellem kommunikation og formidling. I den klassiske formidlingsform kan et materiale gennem viden i ontologisk forstand, overføres til en bruger. Det er i kraft af bibliotekarens viden om materialets information at formidling sker, og ikke ud fra accept af kommunikationskravene.

I reflektiv formidling har formen ændret sig fra ontologisk til epistemologisk, eftersom erkendelsen af formidling skabes på baggrund af viden om formidling af formidling. Her ligner kravet om succesfuld formidling mere kommunikationskravet, i hvert fald i erkendelsesformen. Problemet er bare, at reflektiv formidling på sin vis bygger på klassisk formidling, dvs. at reflektiv formidling forudsætter klassisk formidling, og forholder sig altså ikke dømmende til måden viden overføres på, men netop reflektivt. Samtidig tyder noget på, at den reflektive formidling ikke støtter sig til et succeskriterium gennem 2 systemers information, meddelelse og forståelse, men snarere benytter divergensen i formidlingsformer til at erkende klassisk formidling og kommunikative barrierer. Den sidste formodning vil jeg iagttage nærmere i den analytiske diskussion.

Overordnet kan man sige, at måden vi skelner på er bestemmende for det vi iagttager. Systemanalysen skal ikke opløse som formanalysen gjorde, men derimod nuancere iagttagelsen af systemernes formidling og kommunikation, så vi er i stand til at håndtere den kompleksitet systemerne producerer.

Folkebibliotek | Samfund

Folkebiblioteker er forankret i Lov om biblioteksvirksomhed. Det vil sige, at bibliotekernes formål er rodfæstet i paragrafer, hvor biblioteket kan udfolde sig indenfor.

Yderligere kan man sige, at det er Lov om biblioteksvirksomhed, der definerer en entydig forståelse af folkebiblioteker; det som folkettinget på demokratiets spilleregler har vedtaget er gældende for et givent folkebibliotek til enhver tid i Danmark. Således står der følgende i de første paragrafer:

”§ 1. Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger, tidsskrifter, lydbøger og andre egnede materialer til rådighed såsom musikbærende materialer og elektroniske informationsressourcer, herunder Internet og multimedier.

Stk. 2. Folkebibliotekerne skal bestræbe sig på at stille videogrammer til rådighed.

Stk. 3. Folkebibliotekerne formidler kommunal og statslig information og information om samfundsforhold i øvrigt.

§ 2. Folkebibliotekernes formål opfyldes gennem kvalitet, alsidighed og aktualitet ved udvælgelse af det materiale, der stilles til rådighed. Ved udvælgelsen må alene disse kriterier, ikke de i materialet indeholdte religiøse, moralske eller politiske synspunkter, være afgørende”⁸⁵.

I § 1 ser vi, at formålet næsten er uendeligt stort, eller rummeligt. Der er ikke nogen hierarkisering af materiale eller en egentlig formålsbestemthed. Men i § 1 stk.3 præciseres folkebibliotekernes formidlingspotentiale gennem information. Kommunal og statslig information relaterer til en oplysningstankegang, hvor det er instanser i landet, altså både kommunale og statslige, som er omdrejningspunkt for folkebibliotekets oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet. Hvad ”*information om samfundsforhold*” henviser til mener jeg ikke er entydigt. Samfundsforhold kan både tænkes nationalt som globalt, hvorfor sætningen i sig selv indeholder globalt potentiale såvel som national afgrænsning. Hvad information betyder i § 1 stk.3 er ikke nærmere defineret. Det er indtil videre i opgaven defineret som ontologisk overført viden, men senere i analysen vil jeg gøre rede for Luhmanns informationsbegreb. Sammenhængen mellem første ordens viden og information tyder på, at der i Lov om biblioteksvirksomhed er krav om klassisk formidling. Det er ved overførelsen af information, at folkebiblioteker opfylder fremmelsen af oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet.

⁸⁵ Retsinformation (2008)

Sammenholder vi dette med § 2, hvor materialer udvælges ud fra kvalitet, aktualitet og alsidighed, så er der krav om informationens relevans. Formidling skal ske ud fra kvalitet, aktualitet og alsidighedskriterier i henhold til kommunal og statslig information, samt information om samfundsforhold. Det vil altså sige, at der er defineret rammer, hvor informationen skal formidles indenfor, og dernæst åbnes der for kriterierne. For alsidighed og aktualitet er alt andet end snævert definerede begreber, og kvalitetsbegrebet er genstand for smagsdommeres diskussion, hvorfor det næsten i sig selv bliver relativt. Samlet kan man sige, at formidlingens form er fastlagt, men i materialeselektionen er der fokus på diversitet.

I lov om biblioteksvirksomhed er der ikke reflektiv formidling. Der er ikke nogen paragraf, som indbyder eller kræver en iagttagelse af materialeselektionen eller måden, hvorpå folkebibliotekerne fremmer kvalitet, aktualitet og alsidighed. Formidling er blot et begreb, en måde, folkebibliotekerne bruger til at opfylde paragrafferne i Lov om biblioteksvirksomhed.

I vores iagttagelse af danske folkebiblioteker har vi ledeforskellen Formidling | Kommunikation. Indtil videre har vi benyttet den ene side af ledeforskellen, hvorfor vi nu iagttager den anden side, for at søge divergens ved vores iagttagelse af formidlingsbegrebet. I Lov om biblioteksvirksomhed har vi således iagttaget formidling, men ikke kommunikation.

Ud fra systemteorien knytter kommunikation an til kommunikation, hvorfor Lov om biblioteksvirksomhed kun kommunikerer i selve iagttagelsen af loven. Det vil sige, at kommunikation kun erkendes ved at deltage i selve kommunikationen. Dette suggererer, at Lov om biblioteksvirksomhed ikke i sig selv kan anticipere en bestemt kommunikationsstil eller indhold, men kræver en iagttagelse at knytte kommunikation an til. Det vil sige, at vi i iagttagelsen af folkebiblioteket som system ikke har et egentligt grundlag for at iagttage kommunikation gennem Lov om biblioteksvirksomhed, men er nødt til at iagttage kommunikation som handling mellem vores ledeforskelle; Folkebibliotek | Samfund, Folkebibliotek | Individ og Individ | Samfund.

Der hvor Folkebibliotek kommunikerer, er i deltagelsen af Samfund og Individ. Fx Web 2.0 applikationer, arrangementer på bibliotekerne. Kommunikation skaber en forbindelse

med omverdenen til forskel fra formidlingsformerne, som enten formidler til omverdenen (klassisk formidling) eller iagttager formidlingen til omverdenen (refleksiv formidling).

Samfund er en nærmest undefinerbar og uhåndterlig størrelse, men ikke desto mindre, et uundgåeligt begreb at forholde sig til i denne sammenhæng. Ud over at det er valgt som system til et trianguleret perspektiv, så har det også indflydelse på og fra, samt er en del af et folkebibliotek. Slår man samfund op i en ordbog står følgende:

”Et samfund er en samling af individer, som har organiseret sig i et fællesskab”⁸⁶.

Det er dog en noget bred definition, som vi ikke kan bruge til meget. For et samfund er i konstant udvikling, dynamisk og kontingent i struktur, hvad vi så end vælger at kalde det. I det følgende benytter jeg Qvortrup⁸⁷ til nærmere at undersøge samfund som begreb gennem ledeforskellen formidling | kommunikation.

Verden er blevet et mindre sted at leve og samtidig et større sted at forholde sig til. Et sted med flere muligheder og dertil hørende konsekvenser af mulige handlinger. Mennesker er simpelthen mere internationalt bevidste. Roland Robertson⁸⁸ skriver:

”Globalization as a concept refers both to the compression of the world and the intensification of consciousness of the world as a whole”⁸⁹.

Samtidig med globaliseringen, har vi en anden måde at håndtere den stigende kompleksitet på. Det er ikke længere én magt som styrer begivenhedernes gang. Fx har statsministeren i Danmark ikke længere samme slagkraft i landet, og omvendt er det nærmest skræmmende den magt han kan udøve andre steder i verden. Men der er en lang række systemer, som dels kan håndtere påvirkninger udefra, såvel som inde fra. Qvortrup skriver:

”I dag er ”samfund” snarere betegnelsen for et socialt system med mange centre og mange subsystemer, der opretholder grænsen mellem samfund og ikke-samfund igennem

⁸⁶ Politikens Nudansk Ordbog (2001)

⁸⁷ Valget af Qvortrup er foretaget ud fra hans arbejde med systemteori og inspiration fra Luhmann. Jeg kunne lige så vel benytte Ulrik Beck, Anthony Giddens etc. Men det er nemmere at iagttage Qvortrups teori systemanalytisk frem for en anden teoretiker, som benytter et helt andet teoretisk grundlag, hvorfor der vil være mulighed for større divergens end synergi. Ud over det, så er Qvortrups teori forholdsvis ny, i hvert fald i sociologisk sammenhæng, og det har en tilfredsstillende virkning, ikke at skulle have tiden som forbehold.

⁸⁸ Roland Robertson er sociolog og lektor ved the University of Aberdeen. Han var en af de første til at skabe en teori om globalisering.

⁸⁹ Robertson (1992), s.8

disse subsystemers komplekse samspil, og hvis hovedfunktion er at frembringe en stor indrekompleksitet, der kan matche en hastigt voksende ydrekompleksitet”⁹⁰.

Måden at håndtere kompleksiteten ved de nærmest uendeligt mange systemer er, at systemer iagttager hinanden, hvorfor de dels forholder sig til deres iagttagelser, dels til den måde de selv iagttages på. På denne måde producerer hvert system et ”syn” på omverdenen, men også en refleksion af sig selv som system. Qvortrup forklarer det således:

”Sammenfattende kan det samfund, vi lever i, karakteriseres som et hyperkomplekst socialt system, dvs. som et socialt system hvori et stort antal komplekse systemer [...] med hver sit sæt af iagttagelseskriterier iagttager hinanden enkeltvis og som helhed”⁹¹.

Men det bliver ikke hyperkomplekst af mængden af kompleksitet, men måden kompleksiteten håndteres og iagttages på. Qvortrup skriver endvidere:

”Det er ikke længere sådan, at nogen ud fra simple og uforanderlige principper iagttager noget, der er komplekst. Nej, ikke blot iagttager en kompleks iagttager en kompleks omverden, men denne komplekse iagttager inddrager som led i iagttagelsen sine egne iagttagelseskriterier – sine ”eigen-values” – og forandrer undervejs i og som resultat af iagttagelsen kriterierne for iagttagelse”⁹².

Iagttager vi den klassiske og reflektive formidling i det hyperkomplekse samfund, begynder der at opstå problemer. Gennem klassisk formidling synes systemer i et hyperkomplekst samfund ikke at fungere. Hvordan skal viden formidles i klassisk forstand, når iagttagelseskriterier ikke er universelle? Den har en plads, som grundegenskab ved formidlingen af viden, som informationsselektion, dvs. at et system åbner for/lader sig irritere af viden fra et andet system i bedste ontologiske forstand. I systemteoretisk forstand i forhold til Samfund, betyder det, at klassisk formidling øger kompleksitet, dels for systemet som ”overfører” viden, da det iagttager omverdenen gennem universalitet/”eigen-values”, dels for ”modtageren”, da vidensmængden forøges ud fra en ikke-gennemsigtig

⁹⁰ Qvortrup (2004), s.33-34

⁹¹ Qvortrup (2004), s.49

⁹² Qvortrup (2004), s.50

iagttagelsesposition; modtageren vil ikke have muligheden for gensidig formidling/iagttagelse af afsenderen.

Nu lyder det som om klassisk formidling ikke findes i et hyperkomplekst samfund, og det er der trods alt ikke meget som tyder på. Som udgangspunkt er klassisk formidling jo grundlag for reflektiv formidling, hvorfor det næppe giver mening at desavouere denne formidlingsform og altså opløse formidlingsbegrebet igen. Omvendt giver det lige så lidt mening, at iagttage et hyperkomplekst system, uden at forholde sig til paradokset ved klassisk formidling og universalitetskravet dette indbyder til. Så spørgsmålet er, om måden at håndtere den hyperkomplekse kompleksitet på er, at reflektere over selve formidlingsformen? Det vil sige, at systemet gennem klassisk formidling efterfølgende iagttager sin egen formidlingsform og dermed opløser universaliteten og håndterer grundlaget for en stigende kompleksitet. Ligeledes kan modtageren af klassisk formidling ved at iagttage det formidlede (potentielt set en vidensforøgelse), håndtere den forøgede mængde.

Iagttager vi kommunikation i et hyperkomplekst samfund, finder vi en helt anden synergi. Det er klart, at kommunikationsbegrebet defineret ud fra Luhmanns systemteori og Qvortrups begreb hyperkomplekst samfund hænger godt sammen, da Qvortrups teori er bygget op omkring Luhmanns. Med fare for at virke redundant vil jeg dog alligevel iagttage Samfund gennem systemteoriens kommunikationsbegreb. I bedste fald giver det en mulighed for at tvinge en selviagttagelse af systemteorien, som er frugtbar.

Som tidligere nævnt består kommunikation af en tredelt selektionsproces; information, meddelelse og forståelse⁹³. Lad os iagttage de tre dele nærmere.

Luhmann skriver om information:

”Information betegner en hændelse, som udvælger systemtilstande. Det er kun muligt for strukturer, der begrænser og frasorterer muligheder. Information forudsætter altså struktur, men er ikke selv struktur; information er kun den hændelse, som aktualiserer anvendelsen af struktur”⁹⁴.

⁹³ Overførelsesmetaforen er ikke til stede, men for ikke at bringe en dimension af meningsforstyrrelse ind, benytter jeg følgende betegnelserne modtager og afsender. Nøjagtig som Luhmann selv gør det, uden fare for ontologisering.

⁹⁴ Luhmann (2000), s.106

Information er altså en påvirkning af de rammer et system indeholder, men har ikke i sin egenart en stil, struktur, et mål; det er nærmere et elements tidsafgrænset hændelsesforløb. Information er altså intenderet overførelse af viden, hvilket hænger sammen med iagttagelsen af det hyperkomplekse samfund, som konstant består af hændelsesbombardementer. Det finurlige ved information er, at det ikke tåler gentagelser. Så mister det i hvert fald sin informationsværdi. Luhmann skriver:

”En information som bliver gentaget i samme mening, er ikke længere en information. Den bevarer i gentagelsen sin mening, men taber sin informationsværdi. Man læser i en avis: >D-Marken er revalueret<. Når man læser det samme endnu en gang i en anden avis, har denne aktivitet ingen informationsværdi mere (den ændrer ikke systemets egentilstand), selv om den strukturelt præsenterer den samme selektion”⁹⁵.

Der er endnu et aspekt ved information. Autopoietiske systemer har som tidligere nævnt, den egenskab, at de råder over bestemmelsen til selvbestemmelse. Det vil sige, at de vælger at optage information, systemet ”irriteres” af omverdenen og vælger at åbne sig. Luhmann formulerer det således:

”Kun for selvreferentielle systemer forekommer en udefrakommende indvirkning som bestemmelse til selvbestemmelse og dermed som information, der ændrer selvbestemmelsens indre kontekst uden at fjerne den strukturlovmæssighed, at systemet må forhandle med sig selv om alt, hvad der følger deraf. Informationer er følgelig hændelser, som reducerer entropien uden at bestemme systemet”⁹⁶.

Vi har altså gennem information i et hyperkomplekst samfund muligheden for, så at sige, skrue op eller ned for kompleksitet, alt afhængig af de enkelte systemers potentialer eller strukturer. I et hyperkomplekst samfund bestående af uendeligt mange systemer såvel som uendeligt mange tilknytningsmuligheder, findes håndtering af information sted løbende, men ikke som et mål om absolut kontrol. Tværtimod vil ideen om entropi = 0, et perfekt ordnet system, indbyde til inert. Omvendt kan for meget information umuliggøre håndteringen af kompleksitet. Det gældende for vores iagttagelse af Samfund er, at information er alt der kan påvirke systemer, og alligevel blot er en del af kommunikationsbegrebet, som manifesterer det hyperkomplekse samfunds sammenhængskraft.

⁹⁵ Luhmann (2000), s.106-107

⁹⁶ Luhmann (2000), s.107

Meddelelse i kommunikationsbegrebet er den måde informationen siges på, formen. Vi har mange udtryksformer, skrift, billeder, lyde etc. Luhmann skriver:

”Meddelelsen må duplikere informationen, nemlig ved på den ene side at lade den blive derude og ved på den anden side at anvende den til meddelelse og give den en egnet anden form hertil...”⁹⁷.

I et hyperkomplekst samfund betyder det, at de kanaler information optræder igennem er mangfoldige. Vi kan bare tænke på Webben, telefonen, SMS, MMS etc. Jeg har dog ikke fundet nærmere omtale i systemteorien af meddelelsesformen. Jeg tænker teoretikerne frygter en debat om teknik frem for epistemologi, men jeg mener at de stærkt undervurderer udtryksformen⁹⁸. Forskellen mellem en MMS og en SMS er ufattelig stor. Information givet gennem et billede modsat skriftsprog, må da alt andet lige give et andet udtryk? Og det er måske derfor at Luhmann undviger denne problematik; informationen har simpelthen ændret sig, betydningen eller modtagelsen er anderledes. Her finder vi divergens mellem formidlingsbegrebet og kommunikationsbegrebet, når vi iagttager Samfund. Hvor formidling fremtvinger en anderledes erkendelse hos formidleren (skiftet fra klassisk til reflektiv formidling), så udnytter og fremprovokerer kommunikation potentielt en mangfoldig tilknytning eller forbindelse systemer imellem. Begge begreber indbyder dog til selviagttagelse som en del af kompleksitetshåndtering i et hyperkomplekst samfund.

Forståelse af kommunikationsbegrebet er basalt og alligevel abstrakt. Basalt fordi enhver kommunikation selvfølgelig indeholder forståelse, ellers ville det være svært at kommunikere. Luhmann forklarer:

”Det vil sige, at man må skelne mellem forståelse og ikke-forståelse. Når en eller anden ikke forstår, hvad der blev sagt, altså fx ikke kan sproget, fortsætter kommunikationen ikke, eller den gør det på et helt elementært grundlag”⁹⁹.

Et eksempel er sprogbarrierer. En ikke-dansktalende vil således have meget svært ved at forstå en meddelelse på dansk, hvorfor man sandsynligvis vil prøve en anden

⁹⁷ Luhmann (2000), s.183

⁹⁸ Man kan lidt vovet kalde det for massemediernes realitet.

⁹⁹ Luhmann (2007), s.271

meddelelsesform. Ikke-forståelse er dog ikke det samme som misforståelser. Kommunikation forudsætter ikke nødvendigvis perfekt forståelse (hvis noget sådan overhovedet findes?), men afretter, afklarer eventuelle misforståelser i kommunikationsforløbet. Tager vi eksemplet fra før med sprogbarrierer, mødes to danskere og kommunikerer. De forstår hinandens sprog (dansk), men måske ikke hinandens dialekt. Den ene, en fynbo, for hvem mølle har to betydninger (vindmølle/vandmølle, men også bagdel) og den anden, en sjællænder, som ikke har dialektens to betydninger i sin forståelsesramme. Jeg lader fantasien gøre resten af eksemplet, men i kommunikationen de to imellem kan misforståelsen sagtens udredes, så vidt som kommunikationen kan fortsætte uden nogen af de to lægger mærke til forvekslingen. Så meget for den basale del af kommunikation.

Luhmann bygger som tidligere nævnt systemteorien op, omkring kompleksitetsforøgelse og -håndtering. Det betyder, at der skal mindst tre enheder til kompleksitet, ellers vil der opstå en dualisme, som ikke er frugtbar. Den tredje faktor skal iagttage de to andre dualt, skelne. Det betyder i kommunikationsbegrebet, at forståelse er den tredje faktor, som knytter information og meddelelse sammen. Ellers ville der slet ikke være nogen kommunikation. Luhmann skriver:

”Tesen er, at forskellen til informationerne og meddelelserne i forståelsen er fundamental. I modsat fald oplever vi kun adfærd. Det kan også give os oplysninger om andre mennesker, men det er blot ikke kommunikation. I forståelsen præsteres forbindelsen mellem information og meddelelse [...]”¹⁰⁰.

Det vi skal iagttage her, er den systemteoretiske ramme Luhmann bygger op:

Forståelse → information] meddelelse.

Samtidig med forståelsen af information] meddelelses-forholdet, så skaber forståelse rum for betingelsen ved deltagelse i kommunikation. I iagttagelsen af information] meddelelse kan vi se, at det kræver en aktiv deltagelse at kommunikere. Forståelsen iagttager præmisserne for kommunikation og iagttager dermed sig selv. I et lidt langt citat forklarer Luhmann det på følgende måde:

¹⁰⁰ Luhmann (2007), s.273

”Forståelsen forstår, at den forstår, om man vil. Den forstår, at man kan stille noget op med, at det ikke drejer sig om en forklaring af verden, men om betingelsen for deltagelse i kommunikationen eller, set fra kommunikationssystemets synsvinkel, om betingelsen for fortsættelsen af kommunikation. Hvis man ikke får så meget ud af det, at man selv kan reagere på det, eller at man kan følge kommunikationens videre forløb, lukker man af, og man lukker sig selv ude. Dermed har kommunikationen i relation til inklusionen af deltagere mistet en del af sin kapacitet. Og det er bevidst i forståelsen”¹⁰¹.

Efter denne noget længere gennemgang af forståelsesbegrebet i kommunikations-sammenhæng, kan vi se, at forståelse anticiperer anden ordens iagttagelse. Godt nok kan man ikke måle kommunikationen kvalitativt. Det vil sige, at kommunikation, med forståelsesbegrebet indbygget, ikke nødvendigvis udvikler sig eller er innovativt, bare fordi der sker anden ordens iagttagelse. Det inviterer dog til opløsning af hierarkisering, da enhver kommunikation kan ophøre i det øjeblik den ene finder sit niveau utilstrækkeligt eller uinteressant. Måske det er forklaring på bl.a. Web 2.0 applikationernes store fremgang? Brugere kommunikerer på samme niveau med samme meddelelsesform. I Samfundskontekst skaber forståelsen synergi ved konstant, kommunikativt, at vælge til og fra. Men det betyder også en opløsning af traditionel kommunikation, hvor der ikke var lige så mange meddelelsesformer, informationsgrundlag og dermed selvfølgelig heller ikke samme forståelse.

¹⁰¹ Luhmann (2007), s.273-274

	Formidling	Kommunikation
Folkebibliotek	Klassisk formidling, diversitet i meddelelsesform. Forankret i Lov om biblioteksvirksomhed. Refleksiv formidling ikke direkte til stede, som en brugt strategi.	Forbindelse mellem Folkebibliotek og Individ/Samfund. Fx Web 2.0
Samfund	Klassisk formidling forøger kompleksitet. Refleksiv formidling opstår i kompleksitetshåndtering.	Samfundet er hyperkomplekst. Kommunikation består af information (som er en hændelse der udvælger systemtilstande), meddelelse (der duplikerer information til en anden egnet anderledes form) og forståelse (som binder information og meddelelse, samt iagttager præmisserne for kommunikation og dermed iagttager sig selv). Kommunikation anticiperer en opløsning af hierarkisering, ellers kan der ikke kommunikeres. Den skaber synergi, binder systemer sammen.

Folkebibliotek | Individ

Folkebibliotekets formål er som sagt, at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet gennem ligestillede materialer udvalgt ud fra kriterierne kvalitet, aktualitet og alsidighed. Men folkebiblioteket har endnu en væsentlig rolle. For selv om ovenstående formål er ideologisk smukt, så siger de ikke noget om tilgængeligheden. Derfor står følgende i Lov om biblioteksvirksomhed:

”§ 19. Lån af materialer fra folkebiblioteket og betjening på biblioteket er vederlagsfrit for brugeren, jf. dog §§ 20 og 29”¹⁰².

Denne gratisydelse er kernen i de danske folkebiblioteker og meget tyder på, at der er bred opbakning om denne gratis ydelse. Hvorvidt vi rammer en demokratisering her, går ud

¹⁰² Retsinformation (2008)

over specialets problemfelt, men tyngden bag gratisydelser er vi nødt til at have med som iagttagelse i ledeforskellen formidling] kommunikation. Folkebiblioteket er et offentligt rum. De ydelser som forefindes er gratis¹⁰³. Spørgsmålet er, om formidling på de danske folkebiblioteker sker i en forståelse af brugerens uopmærksomme¹⁰⁴ formidlingsorientering?

Pernille Drost fremhæver folkebibliotekets opgave i fremtiden, såvel som nutiden, således: *”Bibliotekernes opgave er i disse år den samme som altid: at styrke borgernes oplysning, uddannelse og kulturelle aktiviteter. Men den strategiske udfordring er ny. Den handler i dag om samspillet med brugerne og om selve måden, hvorpå der formidles”*¹⁰⁵.

Drosts udtalelse skete midt i biblioteksfejden, hvor hun flytter fokus fra bogen som det ypperste materiale, til en forståelse af biblioteket og brugeren i samarbejde. Samtidig opløser hun marketingsforståelsen af brugeren; passiv, uddannet og uoplyst med behov for seriøs og bred litteratur. Men Drost kommer ikke nærmere ind på, hvordan biblioteket og bibliotekaren konkret skal formidle anderledes, eller hvilken rolle det spiller for brugeren. Derimod er hun meget konkret, når det handler om en biblioteksvidenskabelig indgangsvinkel:

*”Begrebet formidling spænder meget bredt i det biblioteksvidenskabelige felt – det er alt lige fra traditionel informationsvejledning til chat, undervisning i informationskompetencer, udarbejdelser af manualer, skrive blogs, skabe oplevelser”*¹⁰⁶.

Og hun supplerer i en anden artikel med:

*”Uanset hvilken funktion man sidder i, og uanset om man er informationsspecialist, folkebibliotekar, researcher eller noget fjerde, så formidler vi viden til vores brugere”*¹⁰⁷.

¹⁰³ Det er ikke helt rigtigt. I Lov om biblioteksvirksomhed er der åbnet op for betalte ydelser jf. § 20 og § 29, såvel som biblioteket opkræver bøder ved for sen aflevering. Men almindelig lån af materiale og brug af folkebibliotekernes dagligdagsydelser er gratis. Der er naturligvis også en indirekte betaling i form af skatte kroner, hvorfor gratis er relativt i denne sammenhæng.

¹⁰⁴ Uopmærksom er et ret stærkt ord, da det dels henviser til ukritisk, dels generaliserer alle brugerne til at være sådan. Det handler egentlig mere om agtpågivenhed, men semantisk henviser det til konspirationsteori eller et overvågningssamfund.

¹⁰⁵ Drost (2008). Biblioteker – fra afvikling til udvikling

¹⁰⁶ Drost (2007). Fokus på formidling

¹⁰⁷ Drost (2007). Bedre formidling

Så er vi tilbage til den klassiske formidling, hvor brugerne er en slags tomme tavler. Det skal dog bemærkes, at Drosts udtalelser er spredt henover et halvt år, hvorfor hun sagtens kan have ændret syn på formidling. Omvendt hentyder hun til, at der ikke er ændret noget ved at sige *Bibliotekernes opgave er i disse år den samme som altid*.

Der er altså ikke et egentlig brugerperspektiv i iagttagelsen af Folkebibliotek. Der er nærmere en del som peger på, at man fastholder en form for hierarkisk formidlingsforståelse, klassisk formidling. Drost manifesterer det gennem udtalelsen:

”Samtidig vil BF’s fokus være på formidlingen, der handler om at være proaktiv og opsøgende overfor brugerne”¹⁰⁸.

Nu virker det som om, at de danske folkebiblioteker står for en massiv indoktrinering gennem klassisk formidling. Det er bestemt ikke tilfældet, i hvert fald ikke i ledeforskellen formidling | kommunikation. Iagttagelsen er jo lige præcis bestemt af den skelnen der pålægges, hvorfor der nu skal undersøges, hvorledes der kommunikeres ud fra iagttagelsen Folkebibliotek | Individ.

Kommunikation mellem Folkebibliotek og Individ er næsten en u håndterlig størrelse. Der er konstant kommunikation mellem et givent folkebibliotek og individet. Derfor er noget af den følgende afgrænsning bestemt ud fra systemteoretisk forudsætning, hvor Folkebibliotek som system består af systemets iagttagelse af sig selv og Bibliotekarere som iagttager de danske folkebiblioteker og bibliotekarere.

I kontrast til formidlingsbegrebet, formår kommunikation at tvinge aktivitet mellem systemer, ellers er der simpelthen ikke kommunikation. Måske at det derfor Pernille Drost finder nuancer indenfor kommunikation nemmere at præcisere? Hun skriver følgende:

”Biblioteksvæsenet bør vel også selv i stigende grad definere og kommunikere sin egen rolle. Det sidste betyder, at bibliotekerne selv skal være opmærksomme på, hvem og hvad der sætter retningen for udviklingen af tilbuddene. Skal der eksempelvis fokuseres på brugerdreven innovation, dvs. borgernes egne muligheder, eller skal biblioteket i højere grad vælge til og fra? Og hvordan skal biblioteket favne både de kulturpolitiske opgaver

¹⁰⁸ Drost (2007). Bedre formidling.

og kravet om oplysning af kommunale og statslige forhold, som begge er beskrevet i biblioteksloven?”¹⁰⁹.

Her iagttager Drost Folkebibliotek gennem sin egen optik. Eller sagt mere systemteoretisk; Drost foretager en selviagttagelse i Folkebibliotek som autopoietisk system¹¹⁰. Vi har en perspektivering, som omfavner forskellige positioner; politisk, internt, eksternt, individuelt. Ved at inddrage brugerne som aktive aktører i bibliotekers fremtidige opbygning, danner Drost en information, som er håndterlig for de fleste. Hun åbner døren for brugerne. Samtidig henviser hun til biblioteket selv, om at medbestemme sin egen rolle, hvorfor politikere i denne sammenhæng udelukkes. Sammen skal borgerne og folkebiblioteket bestemme fremtidens folkebiblioteker. I skelnen Folkebibliotek | Individ kommunikerer Folkebibliotek mere til Individ end Samfund. Måske ganske naturligt, for hvor skulle Folkebiblioteket være uden Individ? Det samme kan paradoksalt nok siges om Samfund, der dog ikke er direkte i sin form.

I en mere teoretisk iagttagelse ser vi, at kommunikationsbegrebets nuancer løfter muligheder for kommunikation og altså samarbejde. Information, meddelelse og forståelse er de delelementer som i sin forstand kan bygge bro mellem Folkebibliotek og Individ. Forståelse i kommunikationsbegrebet indbefatter som tidligere nævnt en opløsning af de eventuelt hierarkiske niveauer der kan opstå i kommunikation. Iagttagelse vi Drosts udtalelse ser vi, at der gennem brugerdreven innovation opløses en hidtidig skelnen mellem Folkebibliotek og Individ. Der skelnes naturligvis stadig mellem bruger og bibliotekar/folkebibliotek (ellers er folkebibliotek jo pludseligt et relativt begreb), men Individ bliver en del af Folkebibliotek. Systemteoretisk ser udviklingen sådan ud:

¹⁰⁹ Drost (2008). Biblioteker – fra afvikling til udvikling.

¹¹⁰ Det er selvfølgelig problematisk, at bestemme Drost til at være en personificeret del af Folkebibliotek, da hendes stilling som formand for BF udvider grænsen for Folkebibliotek. Drosts iagttagelse er dog så tydeligt vendt ind og ud mellem Folkebibliotek og bruger, at det manifesterer hendes position. Samtidig skal vi vægte hendes iagttagelse og ikke hendes person i denne sammenhæng.

Drost/Folkebibliotek ledeforskel:

Folkebibliotek] Bruger → Folkebibliotek] Individ

Det er den tidligere skelnen, men gennem kommunikation skelnes der anderledes.

Folkebibliotek] Individ bliver en del af Drost's ledeforskel:

Folkebibliotek] Individ] Bruger → Folkebibliotek] Individ

Nu er denne måde at stille iagttagelsen op på ret teoretisk. Bruger er den aktive del af bibliotekernes lånere og Individ er borgere som gennem det at være borger har en tilknytning til Folkebibliotek. En opfattelse af bruger som et mål for bibliotekernes succes, hvor Individ lige så vel kan være folk som aldrig kommer på bibliotekerne.

Sammenfattende kan man sige, at kommunikationsbegrebet synes at indeholde en allerede implementeret selviagttagelse for Folkebibliotek. Tredelingen i kommunikation (information, meddelelse og forståelse) virker ikke uden et afbalanceret afsender/modtager forhold. Tænk bare Web 2.0 applikationernes betydning for Folkebibliotek. Her er det umuligt at opretholde en niveauforskel alene ud fra bruger til bruger princippet.

I kontrast til kommunikation står formidling, som trods enkelte forsøg vedvarende finder tilbage til klassisk formidling og en ontologisk orientering. Spørgsmålet er, om der ud over formidling og kommunikationsbegrebernes allerede omtalte forskelle er andre faktorer som spiller ind? Inden jeg forsøger at besvare dette spørgsmål vil jeg iagttage de resterende facetter i systemanalysen.

Individ stammer fra latin (individuus) og betyder udelelig. Det betegner det enkelte menneske til forskel fra staten/samfundet, og senere udvides det til at et organisk væsen uanset dets art¹¹¹. I en systemanalyse er det næsten forkert at skelne mellem Individ og, jeg fristes til at sige, ethvert andet system. Individ er traditionelt defineret som et erkendende og tænkende subjekt, et "jeg" som ikke har en rationel sociologisk plads. Det er lige præcis derfor, at Individ kræver sin plads i denne systemanalyse¹¹². Målet er ikke at desavouere

¹¹¹ Gyldendals Online Leksikon (2008)

¹¹² Denne problemstilling gennemgås i sidste del af diskussionen.

systemtankegangen, men at opløse en fastforankret forståelse af det enkelte individs påvirkning af et givent system.

Derfor vil jeg begynde med at iagttage, hvad Individ ikke er. Qvortrup har i sin teori, som ellers er inspireret af Luhmann, underkastet sig subjektfilosofien og trodser dermed den systemteoretiske tanke. I forbindelse med kommunikationsbegrebet skriver han:

”Men alligevel er det vanskeligt at forestille, at der ikke er nogen, som siger noget på en bestemt måde, og at nogen anden på den ene side iagttager denne adskillelse og derudfra slutter sig til, at der er tale om kommunikation og ikke en naturlig hændelse, og på den anden side herudfra vælger at forstå det, vedkommende har iagttaget, på den bestemte måde”¹¹³.

Jeg mener Qvortrup har misforstået (eller fravalgt den erkendelsesmæssige vanskelige position), hvad systemteorien gør markant anderledes. Vælger vi først subjekt tankegangen, underkaster vi os en rationalitet, som fokuserer mere på den enkeltes tanke, frem for det som er kommunikeret. Qvortrup er dog bevidst om sin sondring, og han forklarer da også selv pointen ved Luhmanns teori:

”Det sociale system består ikke af handlinger, men af kommunikation. Det sociale system er derfor ikke summen af individers handlinger, men er summen af kommunikation. At foretage dette teoretiske valg er der megen ræson i, og det giver også en lang række teoretiske gevinster. Men som sagt har det også omkostninger, nemlig en erfaringsfjern sondring mellem kommunikation og tænkningen”¹¹⁴.

Iagttager vi kommunikation kan vi igen kommunikere og iagttages og så videre. Det er systemteoriens force ikke at blande det enkelte individ eller én handling ind i iagttagelserne. Qvortrup forudsætter indirekte én absolut iagttagelsesposition i forhold til det han kalder tænkningen og erfaringen. Han nærmer sig en ontologisk orienteret teori, som han uden tvivl ellers tager afstand fra. Men hvad har dette så med Individ, formidling og kommunikation at gøre?

Individ som system har det paradoks, at det tvinger os til at løsrive subjektiviteten fra iagttagelsen og samtidig kan vi iagttage individer! Det betyder, at jeg i denne operation vil

¹¹³ Qvortrup (2004), s.100

¹¹⁴ Qvortrup (2004), s.101

iagttage Individer med ledeforskellen formidling] kommunikation, hvor Individer er summen af det sociale systems kommunikation¹¹⁵. Kort sagt, så er jeg mere interesseret i at iagttage Individens kommunikation end deres person, hvilket ofte er en faldgrube. Individer vil samtidig være en del af Samfund og Folkebibliotek, men løsriver sig gennem kommunikation. Ellers ville alt jo bare være Samfund og umuligt at iagttage.

I forbindelse med biblioteksfejden er der en leder i Berlingske Tidende, hvor de danske folkebibliotekers rolle italesættes:

”Alle skal have lejlighed til at gå på opdagelse og finde det, de ikke vidste, at de ville have. Derfor må bibliotekarerne være stærke på formidling og tematisering af litteraturen”¹¹⁶.

Artiklen forsøger at omfavne begge sider i biblioteksfejden ved, at acceptere forskellige medier, men vender tilbage til ønsket om bogen som bibliotekernes ypperste materiale. Samtidig er det enhver bibliotekars job, at udmærke den klassiske formidling. Der er ikke yderligere omtale af måden, hvorpå formidling skal ske, og altså derfor ingen refleksion over begrebet eller situationen formidling indgår i.

I noget skarpere vendinger fastsættes bibliotekernes rolle. Rønnov-Jessen siger således i et interview:

”Bibliotekerne skal særligt tale bogens sag, ellers lever de ikke op til deres public service-forpligtelser. Når folk låner færre bøger, er det fordi, der er færre lokalbiblioteker og færre titler at låne og ikke omvendt”¹¹⁷.

Og han fortsætter:

”Bibliotekarerne vil hellere være en slags informationsformidlere. Det synes de er mere smart og sexet. I andre lande end Danmark har de ikke det problem, her er bibliotekerne stadig primært til bøger”¹¹⁸.

Biblioteksfejden er på flere måder et udtryk for de danske folkebibliotekers fællesskab. Der er kommet mange kommentarer på Schaltz's visioner for Hovedbiblioteket. I oven-

¹¹⁵ Summen refererer til iagttagelsens totale iagttagelser af kommunikation, og ikke en udtømmende kvantitativ iagttagelsesposition af det sociale system.

¹¹⁶ Leder. *Berlingske tidende*

¹¹⁷ Westergaard (2008).

¹¹⁸ Westergaard (2008).

stående iagttagelse ser vi, at der er krav om fortsættelse af den klassiske formidling. En indirekte homage til bibliotekaren som alvidende formidler.

I biblioteksfejden var der mange forskellige aktører på banen med hver deres agenda. I forhold til Individ kan vi iagttage, at der har været megen aktivitet, specielt på diverse blogs og dynamiske artikler i avisernes online artikler. Således kunne man læse i Information, en artikel (*Byens nye kulturhus – eller bare noget med bøger?*¹¹⁹) om biblioteksfejden med interviews af Pernille Schaltz, Johannes Riis¹²⁰ og Peter Duelund¹²¹. Artiklen alene bringer ikke så meget nyt ind i debatten, men kommentarerne online er meget interessante. Dels får menig mand lov til at ytre sig, såvel som i forvejen aktive debattører, bl.a. Pernille Schaltz, dels er der links videre, hvor debatten fortsætter i kommunikationsforum¹²² med et debatindlæg af Gunnar Langemark¹²³. Til forskel fra formidling foregår denne debat på kommunikationsbetingelser. Der er fastlagt en meddelelsesform (skriftligt på Webben, Web 2.0 applikation), en information (tanker, ideer, provokationer, holdninger etc.) og sidst en forståelse (konsensus om emnet og reaktioner på andres indlæg).

Folkebibliotek bliver iagttaget af Individ, hvor der som sådan er mulighed for kommunikation de to systemer imellem, men også for systemet Individ som refleksion. På denne måde fungerer det som et autopoietisk system, Individ optager kommunikation og iagttager det i systemet selv. Kresten Schultz Jørgensen¹²⁴ kommenterer Langemarks indlæg:

”Jeg synes, du har ret: Biblioteket skal være et kulturhus - ikke en medieleverandør. Og ja, centrum i dén identitet er nu engang bogen, fordybelsen. Men pas på med at skabe en falsk modsætning. Jeg hører faktisk meget få mennesker anbefale det larmende, café- og teknologidrevne. Nogle, herunder jeg selv, har talt om modernisering og tilgængelighed (og ikke mindst integrationen af digitale medier, der kan være med til at formidle bøgernes

¹¹⁹ Lavrsen (2008).

¹²⁰ Gyldendals litterære direktør.

¹²¹ Kultursociolog på Københavns Universitet.

¹²² Kommunikationsforum blev skabt i 1999 ud fra kommunikationsbureauet Advice A/S. Med et månedligt besøg på omkring 50.000 er det Danmarks største faglige kommunikationsportal på Webben.

<http://www.kommunikationsforum.dk/Gunnar-Langemark1/blog/bibliotekerne-fordybelsen-gaar-tabt-og-kulturen-tabes>

¹²³ Uddannet Cand. Mag. og selvstændig med konsulentfirmaet Langemark Social Media.

¹²⁴ Cand. Scient. Pol. Og direktør i rådgivningsvirksomheden Lead Agency.

indhold), men biblioteker som playstation? Dét er et skræmmebillede, der produceres af reaktionære kræfter for hvem enhver udvikling er negativ”¹²⁵.

Som vi kan iagttage fra ovenstående citat er der på den ene side åbnet en dør for anderledes formidling, og på den anden side en fastholdelse af formidling fortrinsvist tilhørende bøger. Men det er enigheden om at være uenig, som skaber kommunikation her. Det at der er noget at diskutere, finpudse ideer og tanker, såvel som at provokere. Man kan mene at det er banalt, i kraft af at alle fora som en selvfølge skal rumme denne divergens. Men det knap så banale er manglen på hierarki. Der er ikke nogen niveauforskel. Strukturen består i deltagelse, hvor alle er på lige fod. Der er kommunikation.

	Formidling	Kommunikation
Folkebibliotek	Klassisk formidling med fokus på at være mere opsøgende overfor (ikke med) brugeren. Refleksiv formidling ikke til stede.	Ønske om kommunikation med brugerne gennem brugerdrevet innovation.
Individ	Fastholdelse af klassisk formidling gennem iagttagelsen af bibliotekaren som alvidende litteraturformidler.	Folkebiblioteket iagttages og diskuteres. Deltagelse er et krav, hvor hierarkisering opløses.

¹²⁵ Kommunikationsforum (2008). Schultz

Individ | Samfund

Skelnen mellem Individ og Samfund bliver i det følgende helt teoretisk i modsætning til den ovenstående gennemgang.

Individ kommunikerer gennem præmissen, at samfundet er hyperkomplekst, at der vil være og er mange meddelelsesformer, informationen mangesidig og forståelsespotentialet fleksibelt i form af samfundets fragmentation. Det betyder, at Individ ikke nødvendigvis behøver at forholde sig til Samfund som system. Opretholdelsen af Individ som system sker gennem autopoietisk kommunikation, bl.a. gennem deltagelse i de mange Web 2.0 applikationer. På denne måde synes systemet at være autonomt, en verden i verden, som dog kan og ofte vælger at optage kommunikation udefra. Denne anskuelse er forskellig fra den, hvor Individ i Samfund er opdelt i dem og os. Hvor forskellige systemer i Samfund iagttager systemet Individ som autarki; isolation og fremmedgørelse.

Formidling opløser ikke dem og os tanken direkte. Klassisk formidling er gennem sin ontologi en forklaring fra Samfund til Individ eller fra Individ til Individ. Den suggererer ikke samhørighed i sin form. Formidleren vil overføre et og andet og den formidlede¹²⁶ kan så optage det formidlede. Efterfølgende er der så mulighed for forening, for afsender og modtager at knytte fælles bånd, men det sker ikke direkte i klassisk formidling. Individ vil næppe benytte klassisk formidling i det hyperkomplekse samfund til at skabe forbindelse til andre systemer. Kommunikationsmulighederne er så mangesidede, at det er nemmere og måske også mere tydeligt.

Refleksiv formidling har den autopoietiske form; den iagttager egne betingelser for formidling. Den skaber heller ikke samme form som kommunikation. Det vil sige, at den ikke direkte samler formidleren og den formidlede, men til forskel fra klassisk formidling vil refleksiv formidling gennem selviagttagelse ændre sit epistemologiske udgangspunkt og dermed forberede en tydeligere kommunikation. Individ vil potentielt bruge refleksiv formidling til at iagttage fx Folkebibliotek og det systems formidling. Paradokset refleksiv formidling undergår, indbyder til en formidlingsproces, som kan være overflødig. Individ behøver ikke at udøve klassisk formidling for at benytte refleksiv formidling. Det at være

¹²⁶ Den formidlede referer her til modtageren af formidling. Jeg benytter denne lidt aparte form til at præcisere forskellen fra kommunikationsbegrebets modtager begreb. Den formidlede skal semantisk henvise til niveauforskelle, det at blive udsat for formidling. Så er det uvæsentligt, hvorvidt den formidlede efterfølgende fandt formidlingen god eller dårlig. Yderligere sker der en systematisering af den formidlede. Det sker i relation til formidleren og det formidlede, som ligeledes forstyrrer den refleksive formidlings epistemologiske nuance.

den formidlede er nok til, at iagttage formidleren såvel som at skabe viden om formidling. Sagt på en anden måde: Hvad forhindrer den formidlede i at træde ind i reflektiv formidling? Dette potentiale er dog ikke iagttaget, hvorfor det mere fremstår som en mulighed.

Samfund skaber rammen for Individ i kraft af den hyperkomplekse form. Jeg har allerede gennemgået kommunikationsbegrebets form i Samfund i skelnen til Folkebibliotek. Når vi så iagttager det med Individ som skelnen ser vi, at der er en institution til forskel. Hvor Folkebibliotek er forankret i Lov om biblioteksvirksomhed, så er Individ ikke forankret nogen steder i Samfund. Der er i Grundloven love for Individ, men der er ikke formålsparagraffer for Individ. Det betyder, at Samfund har svært ved at formidle til Individ. Man kan også sige, at Samfundet sætter rammen for kommunikation, og bruger systemer (institutioner) som Folkebibliotek til at formidle.

Samfund skaber rammen for kommunikation i kraft af den hyperkomplekse form, og fastsætter gennem love rammen for formidlingssituationen.

	Formidling	Kommunikation
Individ	Klassisk formidling er til stede, men ikke til at knytte forbindelser til andre systemer. Refleksiv formidling kan potentielt bruges til at iagttage formidling fra andre systemer, fx Folkebibliotek.	Autopoietiske systemer som bl.a. benytter Web 2.0 applikationer til at opretholde systemet. Fragmentering af dem/os tanken.
Samfund	Benytter institutioner til formidlingsøjemed, fx Folkebibliotek.	Skaber rammen for kommunikation ved at være hyperkomplekst.

Sammenfatning

Folkebibliotek er et system, hvor klassisk formidling er den eneste fast benyttede formidlingsform. Det opretholdes af systemet selv såvel som i systemets kommunikation med andre systemer. Ydermere er den klassiske formidling fastlåst gennem Lov om biblioteksvirksomhed.

Folkebibliotek kommunikerer med diverse sociale systemer, men har dog et konkret ønske om brugerdreven innovation og Web 2.0 kommunikation. Hvorvidt det sidste bliver succesfuldt vil tiden vise.

Vi har altså et paradoks for Folkebibliotek. Der er intet som tyder på reflektiv formidling, og alligevel er der et ønske om kommunikation som er anticiperet af klassisk formidling.

Samfund skaber den hyperkomplekse ramme for Luhmanns kommunikationsbegreb, hvor der gennem information, meddelelse og forståelse er mulighed for en ikke-hierarkisk iagttagelse og kommunikation to eller flere systemer imellem. Der er i det hyperkomplekse samfund mulighed for klassisk formidling, som forøger kompleksitet, og reflektiv formidling, som er kompleksitetshåndtering. Tilsammen skabes den synergi og det potentiale, som fordrer innovation og forening.

Individ fastholder Folkebibliotek i den klassiske formidling. Der bruges dog kommunikation til at knytte forbindelse til andre systemer, såvel som selviagttagelse. Eksempel herpå er Web 2.0 applikationer og diverse fora. Der er i denne kommunikation er hierarkisk opløsning, som ikke er et påtalt krav, men en kommunikationsbetingelse foretaget i kraft af et hyperkomplekst samfund.

Ledeforskellen formidling] kommunikation har vist forskellen mellem formidling og kommunikation, såvel som den har nuanceret, på hvilken måde de to begreber skaber relationer mellem de tre systemer Folkebibliotek, Samfund og Individ.

Kommunikation skaber en ikke-hierarkisk forbindelse, hvor klassisk formidling fastholder et ulig forhold dannet af viden som magt; overførelse af viden, ontologisering. Reflektiv formidling har indtil videre været nævnt som mulighedspotentiale (den åbning klassisk formidling ikke besidder), epistemologisk forankret og ikke-hierarkisk. I iagttagelsen af systemerne Folkebibliotek, Samfund og Individ har reflektiv formidling næsten ikke været

andet end et potentiale, også hvor det ellers har været, jeg fristes til at sige, oplagt at bruge, har systemerne benyttet kommunikation¹²⁷. Spørgsmålet er derfor, om der overhovedet er noget grundlag for reflektiv formidling, når nu kommunikation træder ind i stedet for? Efter iagttagelserne i systemanalysen kan vi se, at der er mange lighedspunkter mellem reflektiv formidling og kommunikation. Begge begreber opløser hierarki, har selviagttagelse som en uundgåelig del af erkendelsesprocessen og er kompleksitets-håndterende. Men trods disse mange ligheder har kommunikation ikke skabt en forandring af formidling for Folkebibliotek. Med det mener jeg, at fx biblioteksfejden bl.a. skabte splid systemer imellem, trods det, at de som udgangspunkt var enige om at klassisk formidling skulle fastholdes. Biblioteksfejden handlede også om mere end formidling, men det var alligevel et begreb brugt af alle parter, det som bogen skulle håndteres ud fra. Midt i denne virak manglede der et brugerperspektiv, og derfor stod brugerne tilbage som passiv modtager af viden. Og brugerne benytter bruger til bruger applikationer, de kommunikerer ikke-hierarkisk, udenom folkebibliotekerne. Samtidig hermed er der et lidt upræcist ønske fra folkebibliotekerne om, at formidle anderledes. Hvordan eller hvorfor er ikke ekspliciteret, der skal bare formidles anderledes. Tænk blot på det tidligere omtalte faglige landsmøde i Bibliotekarforbundet.

På denne baggrund mener jeg, at der er brug for det reflektive formidlingsbegreb. Hvor kommunikationsbegrebet antyder en forbindelse systemer imellem, så er reflektiv formidling knyttet an til iagttagelse og selviagttagelsen af klassisk formidling. Det vil iagttage formidling og ændre de erkendelser der er knyttet hertil. Derfor er begrebet også kontingent, da formidling i et hyperkomplekst samfund vil ændre sig, og gennem reflektiv formidling vil selviagttagelsen nuancere og iagttage disse ændringer, eller i hvert fald foranledige dem fremover. Man kan sige, at reflektiv formidling har ét klart mål, hvor kommunikation har en mangesidet facet, en slags metafunktion. Og på grund af samfundets struktur, et utal af systemer og fragmentationer, er der blevet et behov for og ønske om en nuancering af formidling.

¹²⁷ Jeg iagttog i foranalysen Andersen og Kann-Christensens reflektive formidling, og det fastholder jeg naturligvis. Forskellen ved systemanalysen er relationerne såvel som divergensen formidling og kommunikation imellem. Man kan godt argumentere for, at Andersen og Kann-Christensen indtræder som en del af systemet Folkebibliotek, hvorfor der altså også er reflektiv formidling her. Jeg har fravalgt denne del i kraft af ledeforskellen formidling] kommunikation og iagttagelsen af relationer, frem for fallibilisme (begreb dannet af videnskabsfilosoffen Karl Raimund Popper, som gik ud fra, at kunne en teori falsificeres blot én gang ud fra forskellige iagttagelsespositioner var den ikke valid, eller skulle forbedres).

Som afslutning på systemanalysen har vi et nyt formidlingsbegreb. Jeg antydede i formanalysen, at der kan være tale om tredje og fjerde ordens formidling (fjerde ordens formidling vender jeg tilbage til efter differentieringsanalysen). Tredje ordens formidling kunne være systemisk formidling; videnssystem om viden om formidling. Jeg mener dog ikke at jeg på baggrund af systemanalysen kan tale om et fuldbyrdet videnssystem. Dels kræver et videnssystem en systematisk gennemgang af de sociale systemers viden om formidling og relationen formidling indgår i. Ikke udtømmende (som også ville desavouere analysestrategien og den heri brugte systemteori), men alligevel noget mere komplekst end et speciale omfangsmæssigt kan håndtere. Dels kræver det et vidensgrundlag om formidling, som endnu ikke foreligger i relation til de danske folkebiblioteker.

Systemanalysen satte formidling ind i en relationel sammenhæng systemer imellem. Der er iagttaget, hvorledes disse systemer iagttager hinanden, på baggrund af formidling og kommunikation som ledeforskel. Det vil sige, at relationer iagttages systemer imellem, men også begreber imellem. Ledeforskellen formidling | kommunikation er ikke et tilfælde. Det er helt bevidst valgt ud fra ideen om relationen de to begreber imellem, samtidig med en fremprovokeret divergens, da vi ikke taler om synonymer men assimilation.

Derfor introducerer jeg begrebet relationel formidling, som man også kan kalde tredje ordens formidling. En formidlingsform, som ikke er mulig uden klassisk og reflektiv formidling. Relationel formidling iagttager nemlig de systemer klassisk og reflektiv formidling indgår, men den iagttager også den relationelle forudsætning for refleksionen. Det betyder, at dersom reflektiv formidling er betinget af klassisk formidling og selviagttagelse (værende autopoietisk), må der også være en begrebslig relation, kompleksitet, som forstyrrer formidlingsgrundlaget. I systemanalysen brugte jeg kommunikation som forstyrrelsen, men i princippet kunne det være et andet begreb, en anden forstyrrelse. Denne forstyrrelse vil jeg kalde for assimilerende forstyrrelse, da den begrebsligt og erkendelsesmæssigt skal forstyrre formidlingsbegreber – og situation.

Opsummerende kan man sige, at relationel formidling undersøger relationer mellem systemer, hvor reflektiv og klassisk formidling indgår i, ud fra en assimilerende forstyrrelse. Foranlediget heraf, er reflektiv formidling, som er viden om den ontologiske orienteret formidlingssituation, klassisk formidling.

DISKUSSION

Den følgende diskussion begynder med en differentieringsanalyse, som jeg kalder en analytisk diskussion. Den skal åbne systemanalysen gennem uddifferentieringer af systemer, som derefter diskuteres og videreføres i resten af diskussionen. Det oplagte valg ville være at medbringe differentieringsanalysen i resten af analysen. Men fordi det er en anden ordens iagttagelse af systemanalysen, er det ikke videnskabeligt på sin plads at placere den i analysen. Jeg kalder den dog stadig for en differentieringsanalyse, da dens struktur er inspireret af Åkerstrøm Andersens håndtering af analysestrategier og derfor har en analytisk form. En anden mulighed var at gemme differentieringsbegrebet og foretage en diskussion uden at synliggøre den ellers så oplagte inspiration. Det er dels videnskabeligt uredeligt, dels frugtesløs i henhold til en debat om formidlingsbegreberne. Diskussionen tillader at sprænge specialets afgrænsning, rammen, den skelnen som konstruerer formidlingsbegreberne, men i relation til formidling, ellers ville der blot være carte blanche. Sagt på en anden måde; nu skal klassisk, reflektiv og relationel formidling diskuteres!

Differentieringsanalyse

I sin opbygning kan en differentieringsanalyse ligne en systemanalyse. Men differentieringsanalysen har fokus på konstitueringen af nye systemer; enheden i forskellen mellem systemer. Åkerstrøm Andersen skriver:

”De iagttager inden for rammen af hver deres forskel og kløver verden med differencen system/omverden på hver deres måde. Verden bliver på denne måde polykontekstural. Selvom ethvert socialt system er et subsystem i samfundet, er det ikke en del i en helhed”¹²⁸.

Dette udgangspunkt flytter iagttagelsen fra at skabe en forståelsesramme om integration og assimilation til en konfliktsøgende og mulighedsbetinget systemisk akkumulation. Dvs. at ensretning er goldt og diversitet er uundgåeligt og frugtbart. Dette sker ved at iagttage ligheder i uddifferentieringen af systemernes iagttagelsesperspektiver, som kaldes differentieringsformen. Åkerstrøm Andersen skriver:

¹²⁸ Åkerstrøm Andersen (1999), s.135

”Enhver tilblivelse af et socialt system består derfor i, at forskellen system/omverden kopieres og genindføres i systemet selv. Sociale systemer bliver derfor til som uddifferentieringer af kommunikation”¹²⁹.

Gennem denne erkendelse er det muligt at iagttage kommunikationssystemer anderledes, da hvert system vil iagttage inden for rammen af hver deres forskel. Åkerstrøm Andersen forklarer det i en illustration¹³⁰.

Når der er opnået forskellige iagttagelsesperspektiver benyttes ledeforskellen lighed] forskel til at undersøge ligheden i forskellen. Tænker vi tilbage på Luhmanns forståelse af kommunikation ser vi, at systemerne ikke nødvendigvis kommunikerer, men derfor kan de jo godt have fælles referenceramme, erkendelsesposition eller formidlingsgrundlag.

Differentieringsanalyse praktisk

Med udgangspunkt i systemanalysens iagttagelsesperspektiver benyttes ledeforskellen Lighed] Forskel til at iagttage ligheder i systemernes forskellighed. Det betyder i sin enkelthed, at jeg forholder mig til systemanalysens forsøg på at skabe en systemisk viden om formidling på baggrund af formanalysens opløsning af formidlingsbegrebet. Det vil sige, at systemerne fra systemanalysen iagttages i relation til hinanden med Lighed] Forskel som ledeforskel.

Det ligner umiddelbart en komparativ analyse, men målet er ikke kun en sammenligning, det er også en genindførelse af systemernes iagttagelser. Derfor spørger jeg efterfølgende til, hvad der sker, når vi iagttager systemets iagttagelse af sig selv gennem sig selv og omverden? Det er klart, at denne teoretiske konstellation er problematisk i forhold til videnskabelig lødighed. Jeg vil derfor først eksemplificere iagttagelser af genindførelser, for dernæst at undersøge mulighedsbetingelserne for nye kommunikationssystemers formidling.

Differentieringsanalysen bliver hermed en anden ordens iagttagelse af systemanalysen, samtidig med at den gennem genindførelsen mulighedsbetingelser andre sociale systemer. Der opnås ikke en perfekt iagttagelsesposition eller én sandhed, men derimod en

¹²⁹ Åkerstrøm Andersen (1999), s.134

¹³⁰ Se s.134 Åkerstrøm Andersen (1999). Umiddelbart synes illustrationen at virke (metaforisk) som en babushka dukke. Det yderste og første lag kopieres og genindføres i lag nummer to, som iagttages af lag nummer tre, det inderste. Og det er netop fra det inderste lag, at det autopoietiske system opstår. Her kan systemet iagttage sig selv i forhold til omverdenen, men dog i en lidt anden udgave end i de andre lag, en blind vinkel er til stede, som i babushka dukke metaforen er forskel i størrelse.

konstruktion, hvor systemerne forandres. Målet er, at jeg vil undgå en gentagelse af en fastforankret forståelse af formidlingsbegrebet og samtidig er det et forsøg på at skabe et erkendelsespotentiale, som er kontingent og forståeligt. Specialets LSD trip; at flyve går ud på at kaste sig ud fra et højt sted uden at ramme jorden!

Visualisering af operationalisering over differentieringsanalyse

Systemer

↓ Systemerne fra systemanalysen ekspliciteres

Genindførelse

↓ Systemerne genindføres i sig selv

Sociale systemer

↓ Iagttagelsesperspektiver iagttages med Lighed] Forskel som ledeforskel

Mulighedsbetingelser

↓ Proaktiv beskrivelse af sociale systemer ved formidlingsformer

Formidlingsbegreber diskuteres

Analytisk diskussion

Den følgende analyse vil ikke være lige så stringent som formanalysen og systemanalysen. Den vil bære mere præg af, at være en teoretisk konstellation, som skal forme potentialer og muligheder.

Den forestående genindførelse kan virke redundant i sin opbygning. Det vil sige, at systemanalysen på nogle områder allerede har håndteret dele af den kompleksitet, som opstår. Men systemanalysen manglede også elementer, i kraft af den afgrænsede ledeforskel formidling] kommunikation, som kunne have været anderledes. Differentieringsanalysen vil gennem lighed] forskel belyse nogle af disse elementer som muligheder, frem for mangler.

Jeg vil på nuværende tidspunkt stræbe efter at benytte begreber og problemstillinger fra form- og systemanalysen, snarere end bringe ny empiri ind. Det følgende skal ikke påvise et givent resultat, men fremprovokere, belyse og skabe en anderledes erkendelse af formidling og den dertilhørende kompleksitet.

Systemer fra systemanalysen

Folkebibliotek har klassisk formidling som den eneste fast benyttede formidlingsform. Den klassiske formidling er forankret i Lov om biblioteksvirksomhed, og italesat af de to andre systemer, Individ og Samfund. Ønsket om brugerdreven innovation og brug af Web 2.0 applikationer skaber en åbning for reflektiv formidling, men dette har indtil videre været overtaget af kommunikation. Derfor er der et paradoks for Folkebibliotek. Der er intet som tyder på reflektiv formidling, og alligevel er der et ønske om kommunikation som er anticiperet af klassisk formidling.

Samfund skaber den hyperkomplekse ramme, hvor kommunikation er mulighed for en ikke-hierarkisk iagttagelse, som skaber forbindelse to eller flere systemer imellem. Der er i det hyperkomplekse samfund mulighed for klassisk formidling, som forøger kompleksitet, og reflektiv formidling, som er kompleksitetshåndtering. Tilsammen skabes den synergi og det potentiale, som fordrer innovation og forening.

Individ italesætter Folkebibliotek i den klassiske formidling. Der bruges kommunikation til at knytte forbindelse til andre systemer, såvel som selviagttagelse. Eksempel herpå er Web 2.0 applikationer og diverse fora. Der er i denne kommunikation en hierarkisk opløsning, som er en kommunikationsbetingelse i kraft af et hyperkomplekst samfund.

Genindførelse ved Lighed] forskel

Den første genindførelse er Folkebibliotek.

Folkebibliotek]1 Individ/Samfund]2 Folkebibliotek]3 Individ/Samfund. For overblikkets skyld har jeg benævnt forskelstegnende]1,]2 og]3. Det er ikke niveauer, men blot en betegnelse som er nemmere at henvise til.

Folkebibliotek]1 Individ/Samfund]2 er det genindførte system. Man kan også sige indersiden af systemet Folkebibliotek]3 Individ/Samfund.

Vi kan iagttage, at Folkebibliotek ved genindførelsen har samme selviagttagelse af klassisk formidling, som Individ og Samfund iagttager klassisk formidling ved Folkebibliotek. Der er altså samme opfattelse af formidling ved Folkebibliotek de tre systemer imellem. En anden lighed er kommunikationsbegrebet. Det vil sige, at iagttagelsen af kommunikations-

muligheder er den samme. Det er forståelsen af den ikke-hierarkiske struktur, som er ligheden, ikke brugen af kommunikation.

Forskellene består i ønsket om reflektiv formidling og kommunikation ved Folkebibliotek, hvor Samfund allerede anticiperer disse former, og Individ fravælger reflektiv formidling og benytter kommunikation i stedet for. Ydermere synes Folkebibliotek at fastholde Individ som en potentiel bruger gennem klassisk formidling, hvor Individ kommunikerer autopoietisk (ved bruger til bruger princip, at iagttage sig selv som system) om fastholdelsen af klassisk formidling. Dette paradoks synes at være Folkebiblioteks blinde plet. Dels mangler der kommunikation og enhver form for formidling om paradokset, dels er brugeren (systemernes udtalte formidlingsmål) ikke iagttaget. Dermed er det ”nye”¹³¹ sociale system Bruger. Det virker ekstremt, at Bruger ikke er en væsentlig faktor, eller sagt på en anden måde, at Bruger ikke er et socialt system, som kommunikerer og indtræder aktivt i formidlingssituationen. Det oplagte spørgsmål er, hvorfor Bruger ikke er et system? Jeg har på den ene side valgt en ledeforskel og dermed en iagttagelsesposition, som vanskeliggør Bruger. Omvendt er denne iagttagelsesposition valgt ud fra en afgrænset empiri, hvor der simpelthen ikke har været et decideret brugerperspektiv.

Systemteoretisk ser den første uddifferentiering således ud:

Folkebibliotek]1 Individ/Samfund]2 Folkebibliotek]3 Individ/Samfund » Bruger.

Tegnet » henviser til selve uddifferentieringsprocessen.

Den næste genindførelse er Samfund.

Samfund]1 Individ/Folkebibliotek]2 Samfund]3 Individ/Folkebibliotek.

Her kan vi iagttage, at Samfund ved genindførelsen har den samme kommunikationsforståelse som Individ og Folkebibliotek. Det samme er gældende for klassisk formidling. Der hvor Samfund er forskellig, er ved potentiale og udførelse. Samfund skaber rammen for reflektiv formidling og kommunikation til Individ og Folkebibliotek, men de to andre systemer benytter ikke denne mulighed, i hvert fald ikke i synergi med andre systemer. Samtidig fastholder Samfund klassisk formidling ved Folkebibliotek, hvorfor det ovennævnte paradoks opstår.

¹³¹ Jeg refererer til Bruger som nyt i systemisk forstand i formidlingssituationen, og ikke bruger som begrebslig øjenåbner, et ”hov, er der også brugere”.

Vi kan iagttage, at Samfund ikke er direkte aktiv i selve formidlingssituationen. Det vil sige, at processen som forbinder systemerne godt kan ændre sig gennem Samfund, såfremt rammen ændres, men det er betinget af Samfund. Så selv om Samfund anticiperer ikke-hierarkisk kommunikation og reflektiv formidling, så har det gennem sin relation til Individ og Folkebibliotek en magt, som ikke er iagttaget. Ved uddifferentieringen fremtræder systemet Magt, som det system der indirekte fastsætter Individ og Folkebibliotek, og i lighed med Bruger ikke er iagttaget.

Samfund er det system, der danner forskellig kommunikation og formidling ved at være hyperkompleks, og som sætter forskellige iagttagelsesperspektiver ud fra systemet Magt. Systemteoretisk ser det således ud:

Samfund]1 Individ/Folkebibliotek]2 Samfund]3 Individ/Folkebibliotek » Magt

Den sidste genindførelse er Individ.

Individ]1 Folkebibliotek/Samfund]2 Individ]3 Folkebibliotek/Samfund.

Ved genindførelsen af Individ har systemet samme forståelse af klassisk formidling som Folkebibliotek og Samfund. Forskellen opstår ved modtagerrollen, i kraft af klassisk formidling fra Folkebibliotek og indirekte gennem magtrelationen til Samfund. Individ benytter kommunikation til at håndtere kompleksiteten fra de to andre systemer. Hvor Folkebibliotek og Samfund fastholder en position, systemisk inert, så forrykker Individ udgangspunktet gennem selviagttagelse, den autopoietiske form. Paradokset er som før, at Individ fastholder den klassisk formidlingsform fra Folkebibliotek, og skaber dermed kommunikation indad til, gennem Web 2.0 applikationer. Det interessante er her, at systemet konstant optager kompleksitet, så vidt som det håndterer den. Klassisk formidling synes dermed nærmest et krav, en forstyrrelse, der fastholder og udvikler samtidig; det forandrer.

Det nye sociale system er derfor Forandring. Det vil sige, at systemet har potentiale til forandring og er nødt til at forandre, for at opretholde sig som system. Potentiale opstår gennem forstyrrelse fra omverdenen og opretholdelsen forudsættes ved den dynamiske funktion systemet benytter. Refleksion og selviagttagelse kan og vil opretholde Forandring. Systemteoretisk ser det således ud:

Individ]1 Folkebibliotek/Samfund]2 Individ]3 Folkebibliotek/Samfund » Forandring

Vi har nu tre nye sociale systemer; Bruger, Magt og Forandring. Systemerne er konstrueret gennem en iagttagelse og genindførelse af de tre systemer (Folkebibliotek, Samfund og Individ) fra systemanalysen ved ledeforskellen lighed] forskel. Det er relationel formidling, som gennem en undersøgelse af begrebslige relationer systemer imellem anticiperer genindførelsen.

Mulighedsbetingelser

Det følgende er en teoretisk konstellation af de tre systemer Bruger, Magt og Forandring. Der skabes en anfægtelig konstruktion af systemernes potentiale. Det er målet at forstyrre disse sociale systemer, så der åbnes op for en anden erkendelse. Denne forstyrrelse konstrueres ved at iagttage systemernes potentielle relationer.

Bruger knytter sig an til en passiv formidlingsmodtager gennem den udtalte position fra systemanalysen. Samtidig er Bruger alle formidlingsformernes omdrejningspunkt, såvel som systemernes tilknytning. Det betyder, at der er en relation til Magt. Det skal ikke forstås på den måde, at Bruger kreerer magt, men nærmere, at Folkebibliotek, Samfund og Individ har svært ved at håndtere iagttagelsen af Bruger/Magt-relasjonen.

Bruger er også et system, som har en uoverskuelig størrelse. Afgrænsningen Bruger bliver derfor problematisk, for hvad kendetegner Bruger i relation til Folkebibliotek, Samfund og Individ? Et spørgsmål, som åbner op for kompleksitet og uendeligt mange iagttagelsespositioner. Selvom det er et relevant spørgsmål, analyseres det ikke i det følgende. Dels kræver det en opfølgende systemanalyse, og potentielt også en formanalyse, dels er det en systemisk pointe, at Bruger træder aktivt ind og iagttager sig selv og omverdenen. Derfor er Bruger ikke differentieringsanalysens aksiom, men snarere en mulighed, som Folkebibliotek, Samfund og Individ bør iagttage i relation til formidlingssituationen.

En mulighedsbetingelse er, at spørge Folkebibliotek, Samfund og Individ, hvad bruger er, kan og gør i formidlingssituationen? Gennem dette spørgsmål åbnes der op for en iagttagelse af Bruger, samt en iagttagelse af de tre systemers iagttagelse af Bruger og formidling. Vi har nu en proaktiv betingelse, som kan konstruere formidlingssituationen ved de danske folkebiblioteker, såvel som begrebsligt kan ændre formidling. Aspekter af og eksempler på et brugerperspektiv vendes der tilbage til i dette kapitel.

Magt er et problematisk system. Begrebet magt henviser repressivt til det at tvinge sin vilje igennem enten gennem regler, love eller fysisk¹³². Men magt kan også iagttages produktivt, som fx Michelle Foucault¹³³ gør det. Vi har allerede en divergens, som blot vil åbne sig endnu mere gennem iagttagelse, og fortsættes med en redegørelse af begrebet magt, så hører det nærmest et helt forfatterskab til.

Men Magt kan mulighedsbetinge en refleksion. Systemisk betyder det, at Folkebibliotek, Samfund og Individ er nødt til at iagttage Magt i relation til hinanden, såfremt der skal opretholdelse en kommunikation og formidlingssituation. Mulighedsbetingelsen opstår ved at spørge de tre systemer, hvordan Magt skaber struktur og relationer systemerne imellem og, hvordan systemer selv iagttager Magt¹³⁴.

Ved at iagttage Magt som system forskydes erkendelsen fra at iagttage ét system, som repressiv magtudøver, til at iagttage relationer, hvori Magt indgår. Samtidig er der mulighed for, at Magt forandrer systemerne selv. Fx Folkebibliotek, som kan eksplicite Magt i klassisk formidling til Individ og på denne baggrund skabe refleksiv formidling, samtidig med potentialet om en undersøgelse af relationel formidling.

Forandring knytter sig an til systemers transformation; fra unikke kendetegn, som omverdenen let kan iagttage og kender til, og så skiftet til en anden form og anderledes indhold, hvor omverdenen er nødt til at iagttage på ny, hvor systemet har ændret sig. I systemanalysen iagttog vi, hvordan systemerne brugte ordet udvikling, som et positivt begreb, der skal markere systemernes dynamiske form. Udvikling kan lidt tilstræbt betegne den proces, som fører til forandring. Men jeg mener ikke, at udvikling nødvendigvis fører til forandring. Processen ved udvikling betegner en tilstand, som inddrager systemet, og nødvendigvis også må tage udgangspunkt i systemet, hvad skulle det ellers udvikle fra? Forandring, derimod, betegner en anderledes tilstand, et nyt sted, hvor systemet løsriver eller opløser dets tilstand for at finde en ny.

¹³² Stammer fra det tyske ord Macht, hvis oprindelse er fra middelalderen.

¹³³ Fransk filosof og professor i tankesystemernes historie. Foucault opfatter magt, som en kraft der er indbygget i enhver social relation. Ydermere finder Foucault, at magt virker som en slags selvdisciplinering eller selvledelse, der skaber evnen til at forårsage, påvirke og forandre.

¹³⁴ Det er fuldt ud overlagt, at der ikke bruges "hvad og hvorfor" spørgsmål. Foucault mente, at "Hvad" ontologiserer udsagnet og "hvorfor" flytter fokus til udsagnets årsag. "Hvordan" iagttager udsagnets fremtræden, og undersøger dermed ikke straks dets mening eller forsøger at forklare denne.

Et eksempel på forandring er Web 2.0 applikationer i relation til de danske folkebiblioteker. Her er, som tidligere nævnt i formanalysen, brugen af webben forandret fra en topstyret til en flad styreform. Grunden til, at det ikke kan betegnes kun som udvikling, skyldes at de tekniske muligheder har været til stede hele tiden. Tim Berners-Lee¹³⁵ anerkender da heller ikke Web 2.0 begrebet, da det semantisk henviser til en ny teknologi, men absolut ikke er det. Web 2.0 er brugerens nye brug af Webben. Brugeren har godt nok udviklet sig, men tilstanden er forandret. Som jeg tidligere har været inde på, kan de danske folkebiblioteker ikke håndtere denne forandring, da de har meget svært ved at formidle til brugere, som benytter et bruger til bruger princip, og dermed opløser den hierarkiske form.

Og hvad skal vi så med dette eksempel? Vi kan iagttage, at det vender tilstande på hovedet. Det er ikke de danske folkebiblioteker som sætter dagsordenen, men brugerne, som i kraft af muligheder ved Webben, forandrer sig. Forandring er på denne måde, en relation til Magt og Bruger, produktiv og bygger på selvledelse eller selvbestemmelse, men det konstituerer også en opdeling ved at være noget nyt, noget andet end tidligere. Der har måske været udvikling i processen, men forandring er ikke udvikling, det er noget nyt, en tilstand, hvor udvikling er en proces. Søren Aabye Kierkegaard¹³⁶ skrev:

*"Alle vil udvikling – ingen vil forandring"*¹³⁷.

Hvorvidt denne antagelse provokerer nok i nutiden, vil jeg lade være op til læseren som individ. Det er selve konflikten vi skal iagttage. Det, at processen står som en dyd i sig selv, men også en mulighedsbetinget tilstand, er frygtsomt, ja nærmest uhørt. På denne måde bliver udvikling ikke en sovepude, et ord de fleste tager i munden fordi det lyder flot og "det skal man sige". Udvikling bliver en produktiv proces, som byder forandring, det uventede og svært håndterlige. Men også det anderledes, som skal iagttages og videreudvikles ved sin dynamiske form, og slutteligt endnu forandres.

Vi så tidligere, at kommunikation bestod af information, meddelelse og forståelse, hvor sidstnævnte bandt kommunikation sammen. En mulighed ved Bruger, Magt og Forandring

¹³⁵ Direktør for World Wide web konsortiet og opfinder af Webben i 1992.

¹³⁶ Dansk teolog og filosof, som anses for at være fader til den kristne eksistentialisme.

¹³⁷ Den præcise henvisning kan jeg ikke finde. Gennem diverse hjemmesider og opslagsværker tyder alt dog på, at det faktisk er Kierkegaard som har skrevet det, muligvis under pseudonymet Anti-Climacus.

er, at Forandring binder de to andre sammen. Ved processuelt at udvikle i relation til Magt, som kan være produktiv, og ved at være anderledes og erkendes herved skabes der relation til Bruger som dynamisk og kontingent.

Derfor bliver en mulighedsbetingelse, at spørge folkebibliotek, Samfund og Individ, hvordan Forandring iagttages af de tre systemer? Hvor Forandring er en relationel systemisk tilstand, hvis pludselige opståen skal håndteres frem for frygtes. Og hvor klassisk og reflektiv formidling iagttages. Ligeledes er der en mulighed for at iagttage de andre systemer gennem ledeforskellen forandring] udvikling. Dermed er der mulighed for at skabe en assimilativ forstyrrelse, og sidst relationel formidling.

Formidlingsbegreber diskuteres

I det følgende diskuteres de tre formidlingsbegreber; klassisk, reflektiv og relationel formidling. Der skabes en nuancering af begrebernes tilblivelse, såvel som komplikationer ved brugen af dem. Der inddrages aspekter fra analysen, som skal udvide erkendelsen af den afgrænsede analysestrategi, så diskussionen dels fastholder formidlingsbegreberne, dels får lov til at implodere.

De to første systemers iagttagelser fra foranalysen (formidling] kommunikation og formidling] relativisme), er iagttagelser af første orden. Det er iagttagelser af noget i verden (ontologisk orienteret), fremmedrefererende og konstitueret gennem modbegreber og en form for enten/eller -erkendelse. Der er adskillige problemer ved disse systemers iagttagelser.

For det første er det svært at bryde rammen for deres kommunikation, da iagttagelserne bunder i en systemisk selvreference som er fremmedrefererende. Det betyder, at de tager udgangspunkt i systemets selvopretholdelse (ved at iagttage deres egen formidlingsforståelse og kun den), men iagttager problemfeltet fremmedrefererende, ved at skelne skarpt mellem formidling og konsekvenserne for ingen formidling. Begreberne i deres iagttagelser erkendes gennem modbegreber og ikke andet.

For det andet begrænser udviklings- og erkendelsesmulighederne som følge her af, men også gennem inertien ved første ordens iagttagelser. Første ordens iagttagelser iagttager noget i omverdenen og får dermed viden om noget. I princippet er der uendeligt mange muligheder for denne iagttagelsesform og dermed uendeligt meget uvidenhed/ikke-viden.

Problemet er, at iagttageren ikke er en del af sit iagttagende verdensbillede, i hvert fald ikke hvis iagttagelsesmulighederne ikke når længere end til første orden. Og det har vi set, at de ikke gør. Men hvorfor skal iagttageren overhovedet være en del af sit iagttagende verdensbillede? Som tidligere beskrevet opnår anden ordens iagttageren større refleksion, men vigtigere endnu, anden ordens iagttageren ved, at han ikke ved hvad han ikke ved. Anden ordens iagttageren er altså klar over sin ikke-viden, og vil derfor konstant søge efter denne, men er samtidig klar over, at mere viden skaber endnu mere ikke-viden.

Vi har et formidlingsbegreb (klassisk formidling), som skal rumme det ontologiske paradoks, som opstår ved en systemisk selvreference der er fremmedrefererende. Men der opstår endnu et paradoks ved det, at benytte klassisk formidling til at skabe refleksiv formidling. Vi ved jo, at vi ved at vi ikke kan vide at vi ikke kan vide. Det er dog selve grunden til at undersøge formidlingsformer, såvel som opløsningen af den normative formidlingsopfattelse. Fortsætter vi med klassisk formidling uden en nuancering af formidlingssituationen, uden at reflektere over, hvordan vi formidler, så ender vi med at gøre formidling uendeligt komplekst og uhåndterligt. Komplexiteten af viden forøges konstant, og dersom klassisk formidling knytter sig til ontologisk viden, vil mængden forøges.

Alligevel benyttes klassisk formidling som grundlag, i synergi med eller relation til, refleksiv og relationel formidling. Der hvor klassisk formidling har sin styrke, er gennem den simple formidlingsform. I en hverdagssituation på et givent dansk folkebibliotek vil det være umuligt at gennemgå alle tre formidlingsformer, og måske endda uhensigtsmæssigt? En bruger vil næppe finde en længere formidlingsproces spændende. Klassisk formidling er hurtig og grundlæggende for en anderledes erkendelse, en anden viden om viden, ja for refleksiv formidling og indirekte for relationel formidling.

Refleksiv formidling benytter som sagt klassisk formidling til at håndtere en kompleks formidlingssituation. Vi ser, at Andersen og Kann-Christensen iagttager viden om formidling i biblioteksfejden, eller nærmere betegnet, de iagttager hvorledes de forskellige aktører ikke formidler sammen, men fastholder en normativ opfattelse af deres forståelse af formidling, som paradoksalt nok ligner hinanden. Andersen og Kann-Christensen er epistemologisk orienterede, men benytter dog ikke et specifikt begreb til at beskrive en

anderledes formidlingssituation. De iagttager en formidlingssituation og skriver om den, så det er tydeligt for aktørerne, hvordan de selv iagttager. På denne måde skaber de mulighed for refleksion ved at træde ind i biblioteksfejden med en iagttagelse af denne.

Dette er blot én af flere mulige måder at benytte refleksiv formidling. Jeg henviste tidligere til min modulopgave om formidling, hvor Mads Gaml¹³⁸ og Michael René Kristiansson¹³⁹ også benyttede refleksiv formidling til at åbne op for en anden erkendelse i en projektgruppe¹⁴⁰. Refleksiv formidling er altså ikke ensbetydende med én måde eller metode til at håndtere klassisk formidling. Lige så vel, som klassisk formidling også kan udføres på flere måder. Det er nærmere vidensformen som bestemmer formidlingsformen. Klassisk formidling er ontologisk orienteret, og refleksiv formidling er epistemologisk orienteret.

Et andet (systemteoretisk) aspekt ved refleksiv formidling er, at de systemer som benytter denne formidlingsform i en og anden grad skal være kontingente. Det betyder, at systemerne selv skal åbne muligheden for, at formidling kan være anderledes, og også er det, ud fra en given iagttagelsesposition. På denne måde bliver omverden ikke fastforankret, men dynamisk og potentiel. Det hænger sammen med, at refleksiv formidling ikke anticiperer en ny sandhed, men skaber en anden iagttagelsesposition, en anden ledeforskel. Og er det hele så relativt? Systemteorien og den epistemologiske tilgang er en analysestrategisk tilgang, hvor der gennem belysning af ledeforskelle og iagttagelsespositioner forsøges en opløsning af en relativ erkendelse. Ved lige præcis at være gennemsigtig i sin struktur, åbne for den videnskabsteoretiske baggrund, bliver vidensbegreber, og i denne sammenhæng, formidlingsbegreber, mulige at iagttage, uden at være eviggyldige. Dermed er der altså ikke grobund for at skabe en sandhed gennem refleksiv formidling. Det er en pointe, at sandhed er et ontologisk og kompleksitetsforøgende begreb, som dels forenkler omverdenen (ved at stræbe efter én forståelse af denne), dels fastfryser en vidensopfattelse i en hyperkompleks verden, og dermed ikke forholder sig til alle de mulige sociale systemer, som kræver en kompleksitetshåndtering.

¹³⁸ Udviklingskonsulent ved Gentofte Bibliotekerne.

¹³⁹ Lektor, Ph.d. ved Danmarks Biblioteksskole.

¹⁴⁰ I 2005 gennemførte man et projekt om "Hvordan man bliver en god formidler". Med strategisk refleksion som teoretisk ramme, iagttog projektdeltagerne og projektlederne løbende projektets udvikling. Vi har altså en lidt speciel situation, hvor projektlederne iagttager deltagerne, som konfronteres med deres iagttagelser, hvorpå de igen formulerer formidlingsbegrebet, som så igen iagttages af projektlederne. Gaml og Kristiansson (2006).

Relationel formidling undersøger relationer mellem systemer, hvor reflektiv og klassisk formidling indgår, ud fra en assimilerende forstyrrelse. Denne formidlingsform søger at kompleksitetshåndtere den viden som reflektiv formidling skaber. Godt nok er reflektiv formidling også kompleksitetshåndterende ved at være epistemologisk orienteret og håndterer andre mulige iagttagelsespositioner. Men relationel formidling håndterer de forbindelser klassisk og reflektiv formidling indgår i.

Først iagttages tre forskellige systemer gennem en assimilerende forstyrrelse. Dette nye begreb konstrueres ud fra reflektiv formidling, hvor forskellige systemer benytter et andet begreb til at håndtere den kompleksitetsforøgende formidling. Assimilerende forstyrrelse er en ledeforskel, som skal tvinge en forskel frem i en begrebsforvirrende situation. Man kan spørge til, hvilke begreber der bruges til at beskrive og iagttage klassisk og reflektiv formidling og om der eventuelt er overlap eller sammenhæng mellem begreberne. Forstyrrelsen opstår ved at bruge disse begreber som ledeforskel, så der tvinges en anderledes erkendelse frem, såvel som iagttagelsesposition. Dog synes kravet, at det ene begreb i relationel formidlingssammenhæng skal være formidling, enten i metakontekst eller mere konkret som klassisk eller reflektiv formidling. Ellers har den assimilerende forstyrrelse ikke den ønskede effekt i relationel formidling.

Dernæst ekspliciteres systemernes relation, fx ved matricer, så det tydeligt fremtræder, hvordan de iagttager hinanden. Samtidig viser relationerne gennem den assimilerende forstyrrelse, hvordan ledeforskellen kløver verden i to.

Relationel formidling knytter sig an til epistemologien. Den undersøger, hvordan systemerne erkendes, og ikke hvad virkeligheden eller hvori den har bestand. Målet er, at afdække strukturer og processer, som konstruerer relationer systemerne imellem, hvori formidling indgår. Derfor kan relationel formidling minde om reflektiv formidling, de begge formidlingsformer søger samme erkendelsesform. Men relationel formidling forskyder iagttagelsen af formidling ved at iagttage systemer, som benytter reflektiv og klassisk formidling. Det kan på den ene side virke strukturelt relativt, at forskyde en allerede erkendt formidlingsform. På den anden side er relationel formidling fastforankret til systemer, som er afgrænset til formidlingssituationen de indgår i. Det vil sige, at selv om den erkendelse, som opstår gennem relationel formidling er epistemologisk, så håndterer den helt konkret de afgrænsede systemers kompleksitet.

Jeg har tidligere været inde på, at man kan kalde tredje ordens formidling for systemisk formidling, i stedet for relationel formidling. Man kan godt argumentere for, at det blot handler om ordkløveri eller ligefrem en semantisk forsyndelse. Systemisk formidling er som tidligere nævnt inspireret af Qvortrups undersøgelse af vidensformer¹⁴¹. Han forstår systemisk viden som den vidensform, hvor det er muligt at være kreativ gennem sin uforudsigelighed. Således skriver han:

”Det nye er, at vi i dag også er i stand til at skabe artificielle systemer, der fungerer i overensstemmelse med logikken i tredje ordens videnssystemer. Internettet, som det fungerer efter hypertext-protokollen, dvs. i form af world wide web, er et sådant system, der opererer ved at indskrive egne tekster og programmer i andre af systemets tilstande”¹⁴².

For det første skelner Qvortrup uhensigtsmæssigt mellem Internettet og World Wide Web, som en gråzone mellem en samling af computere og en samling af dokumenter. For det andet bliver et tredje ordens videnssystem et komplekst system, som ikke tager højde for de andre vidensformer. Det forekommer i hvert fald utydeligt, hvad Qvortrup mener med Internettet. Og hvad med Webbens flade struktur, et bruger til bruger perspektiv såvel som de mange meddelelsesformer? At forlede sig til systemisk viden som en semantisk diktering af indholdet er ikke passende for formidlingsformerne. I uoverensstemmelse hermed skriver han senere om tredje ordens læring:

”Tredje ordens læring indebærer muligheden for omlæring, dvs. for at ændre de paradigmatisk forudsætninger for den videnskematik, ved hjælp af hvilken man ved anden ordens læring agerede strategisk”¹⁴³.

Her knytter han mulighedsbetingelse ind, som en faktor der kan ændre på baggrund af anden ordens læring. Han har dog ikke i dette tilfælde et bud på, hvordan man gør, hvilket måske også betydningsløst i henhold til en teori?

Med Qvortrup som inspiration og provokation, synes systemisk formidling at henvise til en metabetegnelse, ét iagttagelsespunkt, hvorfra systemer kan iagttages. Det er dog ikke

¹⁴¹ Han er så igen inspireret af Gregory Bateson. Britisk antropolog, som arbejdede med flere forskellige fagområder (psykologi, systemteori, kybernetik, pædagogik etc.), men er bedst kendt for at have udviklet en læringsteori om læring på fire forskellige niveauer.

¹⁴² Qvortrup (2004), s. 88

¹⁴³ Qvortrup (2004), s. 127

systemerne som skal formidle, men iagttagelsen af systemernes formidling, deres relationer, som er interessant. Derfor er relationel formidling et semantisk bevidst valg fordi det, dels henviser til forbindelser og strukturer, dels fravælger en fast form, en rigid tanke om ét system.

Fjerde ordens formidling har været omtalt som en sidste potentiel formidlingsform. Det er oplagt at være inspireret af Qvortrup, som medtager en fjerde ordens viden, som han også kalder verdensviden. En vidensform, som medtager den kulturelle forudsætning for viden: *”Endelig er fjerde ordens viden den viden om forudsætningerne for videnssystematikken, som repræsenteres af hele det kulturelle system, som disse vidensformer og deres smagsdomme er indlejret i”*¹⁴⁴.

Denne vidensform bliver dermed en slags metafunktion, som beskriver en videnssituation uden at være konkret eller for sin vis ændre en erkendelse. Qvortrup prøver at håndtere det ved fjerde ordens læring:

*”Endelig er fjerde ordens læring ikke en individuel, men en kollektiv læringsproces. Her forandres forudsætningerne i det topologiske landskab, inden for hvilket første, anden og tredje ordens læring finder sted. Det at den grundlæggende organisatoriske kultur forandrer sig, repræsenterer en læringsproces, som implicerer, at de individuelle aktører i pågældende organisation kan ændre deres læringsadfærd”*¹⁴⁵.

Igen mener jeg ikke at Qvortrup er særlig præcis. Det er tydeligt, at han knytter fjerde ordens læring, såvel som viden, an til en kulturel vinkel, noget der er større end et system. Samtidig prøver han at iagttage fjerde orden (viden, læring, undervisning eller hvad han end vælger at systematisere), som en social og organisatorisk forandring. Men er det ikke muligt at forandre gennem de andre ordener? Og hvorledes kan man iagttage noget så komplekst som kultursociale systemer imellem? Åbnes der ikke op for flere ledeforskelle end ét fjerde ordens begreb kan håndtere? Jeg kan blive ved med de mange spørgsmål der rejser sig, men mere interessant er det at iagttage en potentiel fjerde ordens formidling.

Følger vi Qvortrup, kan fjerde ordens formidling være en formidlingsituation, hvor der gennem klassisk, reflektiv og relation formidling er skabt et potentiale for at forandre

¹⁴⁴ Qvortrup (2004), s. 85

¹⁴⁵ Qvortrup (2004), s. 128-129

formidling. En mulighedsskabende formidlingsform, som anticiperer en kulturel formidlingsforståelse gennem sociale systemer. Eller sagt på en anden måde; de implicerede systemer i formidlingssituationen har muligheden for at ændre formidling. Et eksempel er brugerdreven innovation, hvor brugeren inddrages i et udviklingsforløb, et projekt eller en ydelse, så der i samarbejde mellem bibliotek og bruger sker en udvikling i en og anden grad. På denne baggrund kunne man kalde fjerde ordens formidling for affinitiv formidling, da det knytter bånd sociale systemer imellem.

Men er der overhovedet brug for et fjerde ordens formidlingsbegreb? Nej. Og det er der flere grunde til. For det første synes fjerde ordens formidling at være deskriptiv. Det vil sige, at de tre andre ordener beskrives i et begreb, mere end begrebet selv har en produktiv funktion. Det foranlediger en retrospektiv¹⁴⁶ iagttagelse, som divergerer med potentialet i relationel formidling. For det andet er der ingen grund til at kompleksitetsforøge formidlingsbegreberne gennem et metabegreb. De tre andre formidlingsbegreber søger at håndtere en formidlingssituation. Et fjerde ordens formidlingsbegreb bliver kun teoretisk, og synes dermed overflødig. For det tredje er det muligt, at der kan opstå et fjerde ordens formidlingsbegreb, men først efter at have brugt klassisk, reflektiv og relationel formidling i en konkret formidlingssituation, hvor forskellige sociale systemer indgår.

Sammenfattende kan man sige, at der gennem en formanalyse, en systemanalyse og en analytisk diskussion er skabt fire nye begreber: klassisk, reflektiv og relationel formidling, samt assimilerende forstyrrelse. Summen af disse begreber, disse systemteoretiske iagttagelser, vil jeg kalde for strategisk formidling. Der bruges en strategi, så der kan iagttages formidling. Så der kan kompleksitetshåndteres en kompleks formidlingssituation i en given kontekst, ikke blot på de danske folkebiblioteker (som ellers også er oplagt), men i princippet i enhver given formidlingskontekst. Strategisk formidling er ikke en kortlægning over, hvad formidling er, men en iagttagelse af en kontingent formidlingssituation, et, om man vil, værktøj der præciserer forskellige faser, ordener, hvori formidling indgår, uden at forsimple det til en hierarkisk struktur.

¹⁴⁶ Brugen af dette ord lægger op til en filosofisk diskussion om, hvorvidt alle iagttagelser og al viden er retrospektiv. Det gennemgås ikke, da det rækker langt ud over specialets afgrænsning. Betydningen her relaterer til manifestationen af deskription frem for at ændre erkendelse, altså at være epistemologisk orienteret.

REFLEKSION

Der reflekteres nu over facetter af analysen, som følger op på aspekter, der rakte ud over analysens problemfelt, men samtidig kan præcisere overvejelser og eventuel forundring. I refleksionen vil jeg også forholde mig til brugen af systemteorien i en videnskabsteoretisk kontekst og de overvejelser det påkræver. Jeg vil bl.a. uddybe iagttagelsesparadokset i analysen og samle op på teoretiske knudepunkter i analysestrategien. Udover det suppleres der med en refleksion af analysens og diskussionens resultater.

Refleksion betyder for mig, at kaste noget tilbage. Tager vi et eksempel med et spejl, så har vi i spejlbilledet en refleksion af os selv. Leger vi lidt med denne tanke ser vi, at man kan gå ud i verden og møde andre mennesker. De iagttager en, kommenterer måske, hvortil man kan ændre sit udseende ved at kigge sig i spejlet og tage noget andet tøj eller make-up på, ændre sit hår etc. Det at kigge sig selv i spejlet kan virke objektivt, men det er ikke ensbetydende med, at andre opfatter en på samme måde. Fx kan man tænke sig selv langt større, tykkere, end andre ser og opfatter en. Refleksion er at kaste noget tilbage, men i ovenstående ret banale eksempel ser vi, at der er flere måder at kaste noget tilbage på. Følgende refleksion er et "videnskabeligt spejlbillede". Det betyder, at der vil være blinde pletter og ubelyste områder tilbage efter refleksionen. Og godt for det. Refleksion skal få os til at tænke, måske erkende anderledes. Refleksion skal pirre, irritere og forstyrre vores sind, men vi skal gerne have ændret os bagefter.

Systemanalysen har tre perspektiver (Folkebibliotek, Samfund og Individ), hvor jeg gennem ledeforskellen formidling] kommunikation har iagttaget Folkebibliotek] Samfund, Folkebibliotek] Individ og Individ] Samfund. Tilbage står Individ] Folkebibliotek, Samfund] Folkebibliotek og Samfund] Individ, som ikke er iagttaget. Det er et bevidst fravalg, da jeg ikke vil foretage en udtømmende systemanalyse. De relationer formidling indgår i kommer til udtryk gennem de første tre iagttagelsespositioner, som derfor er rigeligt til at genindføre i differentieringsanalysen. Og netop differentieringsanalysen og den analytiske diskussion finder jeg mere interessant end slavisk at gennemgå en systemanalyse. Så selv om det på den ene side er et bevidst fravalg, så er det på den anden side også et tilvalg at indføre en differentieringsanalyse; et dilemma enhver opgave står for, afgrænsning kontra tilføring.

I indledningen skrev jeg, at formidling kunne være kommunikation set fra den anden side. Denne sætning markerer den forestående ledeforskel formidling] kommunikation, ud fra en fremprovokeret divergens to assimilerende begreber imellem, men den er også med for at introducere genindførelse. Inspirationen kommer fra Umberto Eco, som belyser deduktion, induktion og abduktion. Deduktion er en logisk gyldig slutningsform fra noget generelt til noget specifikt. Omvendt er induktion en observation af enkelte tilfælde, som så generaliseres. Statistik er et godt eksempel herpå. Abduktion er en form for logisk slutning, ud fra en systematisk hypotesedannelse. Nu er det ikke meningen, at der skal dannes begrebsforvirring imellem disse begreber og systemteorien. Pointen er, at valg ikke behøver at stå mellem to metoder, to måder, hvorpå omverdenen iagttages. Iagttagelser iagttager ved en markering, omverden og en skelnen. Forskel er fx ikke blot et valg mellem induktion eller deduktion, men også forskellen de to metoder imellem, dvs. abduktion. Den måde vi kløver iagttagelser på, ved at skelne mellem en markering og en omverden, ja den tages med i iagttagelsen.

Og hvad skal sætningen fra indledningen så ud over at markere specialets videnskabs-teoretiske position? Den fungerer som en tung sky over læseren specialet igennem. Den fungerer som en manifestation af, at formidling er andet end et simpelt begreb eller synonym med kommunikation. Det er den skelnen, som hele vejen går igen, som skal fremprovokere en anderledes erkendelse ved at være synlig, ved at iagttage forskelle, og iagttage, hvordan forskelle iagttages. Man kan argumentere for, at det er bevidst manipulation. Man kan også sige, at det er bevidst synlighed, et knæfald for læserens erkendelse.

Spørgsmålet er nu, om jeg på denne baggrund har skabt en bestemt iagttagelsesposition, som har dikteret analysens resultater. Oplagt er det, at sige nej, fornægte, og søge den objektive position. I respekt herfor, vil jeg mene, at jeg lige præcis har dikteret analysens resultater. Eller sagt på en anden måde; systemteori er en konstruktion baseret på bevidste valg, der altid vil bestemme den måde hvorpå vi iagttager. Det giver naturligvis ikke videnskabelig carte blanche, tværtimod. For at skabe en lødig undersøgelse eller videnskabelig indgangsvinkel, er der brug for en tydelig afgrænsning og præcise overvejelser om ledeforskelle. Samtidig skal man i dette arbejde gøre op med en ontologisk

orienteret problemløsning, som er sandhedssøgende. Der søges strukturer og processer, ikke sandheder.

Luhmanns systemteori kan forekomme såre simpel og yderst kompleks, i særdeleshed iagttagelsesbegrebet. For analysen gælder det, at jeg gennem empiri iagttager første ordens iagttagelser. De beskrivelser jeg laver, er et forsøg på, at iagttage hvad iagttagerne iagttager. Det er simpelt, men vi kan allerede her se, at der er mange muligheder for at lave fejl. Hvordan kan jeg vide præcis hvad iagttagerne iagttager? Hvem skal iagttage mig? Luhmann finder, i modsætning til en del andre sociologer, ikke nogen nem udvej her. Tværtimod. Inden iagttagelser finder sted skal der beskrives ledeforskelle, konditionering og iagttagelsespunkter. Samtidig vil anden ordens iagttagelsen per se være underlagt iagttagelsesparadokset og være klar over det. Der er altså intet sted, hvor en iagttagelse er optimal eller objektiv. Det afgørende punkt i analysen er derfor, om jeg har forholdt mig til ledeforskelle, konditionering og iagttagelsespunkt. Jeg er klar over, at jeg har en blind plet, og det må være op til andre at iagttage denne, eftersom den jo selvsagt er blind for mig.

Jeg vil dog ikke slippe ansvaret for analysen eller opgaven så let. For godt nok kan jeg ikke iagttage min egen blinde plet, men jeg kan forholde mig til at den er der. Jeg er i kraft af mine iagttagelser blevet en del af systemet. Jeg kan ikke "bare" iagttage en første ordens iagttagelse uden videre. Dvs. jeg kan i hvert fald ikke gøre det i Luhmanns teori, da iagttagelser som sagt kræver redegørelse for konditionering, ledeforskelle og iagttagelsespunkt. Det er efter min bedste overbevisning en af grundforskellene ved at benytte en konstruktivistisk teori frem for en naturvidenskabelig. Den konstruktivistiske undersøger, hvordan vi erkender virkeligheden, hvor den naturvidenskabelige undersøge hvad virkeligheden er. På denne måde er jeg klar over, at mine iagttagelser af formidling ved de danske folkebiblioteker kunne være anderledes, og også vil være det ved andre iagttagelser.

Samtidig forsøger jeg i den analytiske diskussion, differentieringsanalysen, at håndtere en iagttagelse af systemanalysen. Man kan godt kalde det en selviagttagelse, men det betyder ikke, at den før omtalte blinde plet forsvinder eller opløses. Pointen er, at jeg forskyder erkendelsen af systemanalysens iagttagelser og relationer. Det skaber ikke et mere rigtigt

resultat¹⁴⁷, men et mere refleksivt og anderledes resultat. Selviagttagelse er svært at acceptere som konkret værktøj til at skabe en anden iagttagelsesposition. Man skal være indforstået med, at det for andre kan forekomme som navlepilleri og yderst paradoksalt. Alligevel kan det være meget frugtbart, at underkende ens første iagttagelser ved at iagttage dem igen, hvordan man så end har tænkt sig at gøre det. Endnu en gang er det springende punkt, hvorvidt konditionering, ledeforskelle og iagttagelsespunkt er tydelige, så der ikke bare håndplukkes nogle latente forestillinger om anderledes iagttagelse, men at det rent faktisk lykkedes at overraske sig selv og måske andre.

Jeg skrev i systemanalysen:

”Det er yderst væsentligt, hvad systemet ikke iagttager og kommunikerer, hvorfor konsekvensen af en systemanalyse er en iagttagelse af omverdenen, altså i relation til systemet”.

Det skal dog ses i relation til formanalysen, hvor system og omverden knytter sig specifikt an til et bestemt system og en bestemt omverden. Ellers bliver omverdenen relativ for systemet, og opløser sig selv som system. Det vil sige at kommunikationen mellem system og omverden som udgangspunkt er problematisk, da de ikke deler fælles referenceramme.

Åkerstrøm skriver om systemanalytisk system/omverden problematik:

*”Både system og omverden er interne konstruktioner i kommunikation. Omverden er ikke ”det reelle” som sådan. Omverden består af det, som kommunikationen definerer som sine relevante omgivelser. Og systemet er kun system netop i forhold til denne interne konstruktion af omverden”*¹⁴⁸.

Det betyder, i specialets analysestrategi, at systemanalysen i en og anden grad påkræver en formanalytisk gennemgang af system/omverden til at håndtere den ledeforskel som skaber sociale systemers meningsgrænse. Og hvad betyder det? En afgrænsning af sociale systemer gennem distinktioner, hvor kommunikation udspiller sig. Det gælder, at sociale systemer ikke kommunikerer med hinanden, men om hinanden. Og knap så systemteoretisk fortalt; Folkebibliotek kan fx ikke kommunikere med Individ, men om Individ. Det er vigtigt for iagttagelserne i systemanalysen, da accepten af denne systemteoretiske

¹⁴⁷ Resultat benyttes her, for at angive begyndelsen på slutningen. Problemet er, at det samtidig fastfryser en erkendelse, og derfor ikke lægger op til en kontingent strategisk formidling, og det er ikke hensigten.

¹⁴⁸ Åkerstrøm Andersen (1999), s.132-133

finurlighed, dermed påkræver, at der iagttages strukturer, processer, og ikke én rigtig eller ægte kommunikation mellem to systemer.

I formanalysen fravalgte jeg brug af empiri. Ud over, at relativt få indlæg fra brugere til biblioteksfejden, var der også en skarp opdelt faglighed. Med det mener jeg, at bibliotekarer, forfattere, politikere og andre fagfolk, som blandede sig i fejden, havde en klar tendens til ikke at kommentere eller belyse brugernes synspunkter og iagttagelser. Måske fordi de fleste brugere havde et nostalgisk vue som relation til folkebiblioteker, måske fordi fagfolkene ikke respekterer brugerne? Det er et interessant område, men desværre umuligt at medtage i dette speciale, da det strækker sig ud over problemstillingen. I systemanalysen har jeg dog forsøgt at favne dette ved at iagttage Individ. Her åbnes der op for fagfolk såvel som brugere. Men problemet er det samme; at brugerne i biblioteksfejden står tilbage, som oversete og måske ligefrem overflødige?

Jeg har hele specialet igennem italesat systemteoriens epistemologi i divergens til ontologien og fravalget heraf. Men spørgsmålet er, om denne forherligelse af systemteorien overhovedet holder stik? Hvorvidt epistemologi kan bruges til noget er efterhånden en gammel og uinteressant diskussion. Men anfægter vi en ontologisk tilstedeværelse i systemteorien og dermed indirekte i epistemologien slår det gnister. Efter at have læst Luhmanns hovedværk (Sociale systemer) igennem¹⁴⁹, står det mig klart, at han benytter en tautologisk¹⁵⁰ argumentation til at manifestere system som begreb. Således skriver han:

”Selvfølgelig bør man ikke forveksle udsagn med deres genstande; man skal være sig bevidst, at udsagn kun er udsagn og videnskabelige udsagn kun er videnskabelige udsagn. Men de relaterer sig – i hvert fald i systemteoriens tilfælde – til den virkelige verden. Systembegrebet betegner altså noget, som virkelig er et system, og det påtager sig dermed et ansvar for at lade sine udsagn bekræfte ved hjælp af henvisninger til virkeligheden”¹⁵¹.

¹⁴⁹ De første hundreder sider et par gange i to-tre års ambitiøse sommerferie projekter.

¹⁵⁰ Her tænker jeg naturligvis ikke på grammatisk tautologi, men tautologi som logisk udsagn, som per definition er sandt.

¹⁵¹ Luhmann (2000), s.48

Det betyder, at der for sin vis ikke er grænser for, hvad et system virkeligt er. Ethvert system vil således være virkeligt. Samtidig opløser Luhmann den kontingente tanke, da et system, som virkeligt er, følgelig udelukker andre iagttagelser af systemet, at det kunne være noget andet, da det i så tilfælde ikke virkeligt er.

Luhmann blander aksiomer med tautologier i denne sammenhæng. Alligevel mener jeg, at han ufrivilligt belyser systemteoriens problem. Der spørges ikke til *hvad* et socialt system er, men *hvordan* det er. Det har den fordel, at selektion af kommunikation i autopoietiske systemer kan iagttages gennem strukturer og processer. Ulempen er, at systemteorien paradoksalt nok, foretager en sociologisk skelnen ved hvordan] hvad eller endnu mere udpenslet epistemologi] ontologi. Det har den betydning, at systemteorien iagttager gennem sin egen iagttagelse og ofte vil få, for nu at dvæle ved tautologi, et formidlingsproblem. Ole Bjerg¹⁵² rejser kritik af systemteoriens måde at spørge på (*hvordan*), og undersøger de efterfølgende problematikker herved. Han giver et eksempel på et æble, som falder ned fra et træ. Her vil systemteorien spørge til, hvordan det faldt ned, og få den forklaring at en bil med defekte bremses kørte ind i træet, det rystede og æblet faldt ned. I dette eksempel viser det systemteoriens måde at spørge på (*hvordan*), som så iagttager struktur og processer. Ole Bjergs pointe er, at der ikke spørges til *hvorfor* æblet falder ned. Problemet for systemteorien er, at æblet i sin forstand kun falder ned, ved at iagttagelsen determinerer at der må selekteres i system] omverden difference. Luhmann påpeger, at det ikke er selve differencen, som selekterer:

*"Al selektion forudsætter begrænsninger (constraints). En lededifference arrangerer disse begrænsninger fx ud fra synsvinklen brugbar/ikke-brugbar uden selv at fastlægge udvalget. Differencen determinerer ikke, hvad der må selekteres, kun at der må foretages selektioner"*¹⁵³.

Det er ikke noget værende som determinerer selektion og det er ikke differencen, så kan der kun være iagttagelsen tilbage. Følger vi denne logik, vil et givent æble kun falde ned fra træet i tilfælde af en iagttagelse heraf. Ole Bjerg skriver:

"En iagttagelse kan ganske rigtig selektere, hvad det er, der sker, når der sker noget, men den kan ikke være determinerende for det, der sker; når vi iagttager, at noget sker, kan vi

¹⁵² Cand. Scient. Soc, PhD, post doc. Tilknyttet Københavns Universitet, Institut for folkesundhedsvidenskab.

¹⁵³ Luhmann (2000), s.70

udlægge det på mange forskellige måder, f.eks. at det er et æble, der falder ned fra et træ, men uanset hvordan vi udlægger det, kan vores udlægning imidlertid ikke determinere, at der sker noget – æblet falder ikke ned fra træet, fordi vi iagttager det”¹⁵⁴.

Nu nærmer vi os så en filosofisk dimension, som ikke diskuteres videre, men pointen er sådan set også fremlagt. Systemteorien bliver i denne sammenhæng yderst radikal samtidig med, at der skal bruges helt specielle formuleringer for at undgå, at benytte ontologi såvel som radikal epistemologi.

Ole Bjerg fremlægger således en anden vinkel, som understøtter systemteorien til at håndtere den ontologi, som hele tiden presser sig på. I sin artikel gennemgår han Friedrich Wilhelm Nietzsches¹⁵⁵ undersøgelse af *villen* og *kunnen*, hvor (meget kort fortalt) *kunnen* er en kortlægning af erkendelsen og *villen* er den kraft som omsætter *kunnen*. Nietzsche spørger med *hvorfor* og vender dermed problemstillingen. *Hvorfor* relaterer til *kunnen* som en kraft, der er til, en som ikke er metafysisk eller sandhedsorienteret. Ole Bjerg benytter Martin Heidegger¹⁵⁶ til at præcisere denne problemstilling endnu mere. Han indfører begrebet *dasein* til at håndtere en *væren*, som en *væren til*, i stedet for en ontologisk *væren*. Uden nærmere forklaring af Heideggers og Nietzsches mange begreber, aspekter og facetter, springer vi til Ole Bjergs artikel. Han fremfører et forslag til at håndtere systemteoriens ontologiske paradoks, uden at reducere systemer til at være ontologisk forankret. Således slutter han sin artikel med:

”Kort sagt er min tese, at socialiteten udspringer af os; men ikke af os som værende individer, aktører, subjekter eller sågar som værende mennesker – disse begreber er, som Luhmann ville sige, blot de sociale systemers kontingente iagttagelser – men af os som værende til”¹⁵⁷.

Og hvad kan vi så bruge denne gennemgang til? For det første tyder noget på, at systemteorien har sine mangler, filosofisk set. Det betyder, at meget arbejde med systemteorien bliver besværligt. Begynder man først at dykke ned i teorien finder man frem til de paradokser, som Luhmann ”normalt” håndterer så flot. I det dilemma vælger

¹⁵⁴ Bjerg (2000), s.74

¹⁵⁵ Tysk filosof, der bl.a. gennem nihilismen advarede mod kristendommens værdier, som en menneskelig deroute.

¹⁵⁶ Tysk filosof, der bl.a. gennem radikal hermeneutik indførte *dasein* begrebet.

¹⁵⁷ Bjerg (2000), s.79

flere, at springe over systemteoriens problem, og blive rigid i sin form og ende med ikke at sige noget, eller også fravælges den radikale epistemologi. Qvortrup skriver:

”Jeg drager altså ikke den konsekvens, at individer ikke handler. Jeg siger derimod, at der findes handlende individer [...]”¹⁵⁸.

Noget tyder på, at det lige netop er det samme jeg har gjort i systemanalysen, ved at benytte Individ som system. Forskellen er, at Qvortrup benytter individ til at forklare det bagvedliggende i et system, i en kommunikation. Faren er, at fokus og iagttagelsen rykkes fra system til individ. På sin vis fremprovokerer jeg et paradoks, ved at iagttage kommunikation knyttet an til kommunikation, hvor Individ som system, der kommunikerer om kommunikation i distinktion til andre sociale systemer. Jeg iagttager *hvordan* der kommunikeres med individer som værende til, ikke som værende individer. Dermed opretholdes den kontingente iagttagelse.

Qvortrup iagttager individer som handlende, som værende, og kan dermed ikke undgå en ontologisk vinkel. Han må i et og andet omfang undersøge *hvad* individ virkeligt er, før han kan iagttage et givent socialt system, ellers følger han ikke sin egen opfattelse af systemteori.

Denne refleksion har ikke været et spørgsmål om, *hvad* der er korrekt. Den har nærmere været et spørgsmål om, *hvordan* systemteorien bruges, og selvfølgelig også *hvorfor*.

¹⁵⁸ Qvortrup (2004), s.102

KONKLUSION

I problemformuleringen opstiller jeg fire spørgsmål, der sammen efterstræber et mål om, at håndtere formidling, som et komplekst og frugtbart begreb, der slutteligt danner strategisk formidling.

- **Hvilken iagttagelse af formidling er der i biblioteksfejden?**

Formidling iagttaget ved biblioteksfejden indeholder flere forskellige former. Den klassiske formidling, som søger at formidle viden fra en bibliotekar eller et materiale til en bruger, som i en og anden grad er uannede. Klassisk formidling er så igen delt op i to. For det første gennem en ultimativ skelnen, hvor formidling er succesfuld gennem bogen og bibliotekaren som litterat overfor den uvidende bruger. For det andet ved, at klassisk formidling benytter samme succeskriterium, men søger det spredt ud over flere medier. Brugeren er stadig udannet og har brug for materialets og bibliotekarens viden.

Vi har også set, at der opstår refleksiv formidling på baggrund af den klassiske formidling. Den refleksive formidling opstår ved at iagttage den klassiske formidlings skelnen mellem bruger og bibliotekar/materiale og derefter genindfører den viden i sin egen formidling. På denne baggrund er iagttagelsen flyttet fra brugeren, som uvidende, til brugeren som formidler og modtager på én og samme tid. Bruger og bibliotekar bliver altså både formidler og bruger, og formidling har flyttet iagttagelsespunkt fra at være ontologisk til epistemologisk orienteret. Der er skabt viden om viden om formidling, og formidlingsformen er rykket fra påfyldning af viden til erkendelse af viden om formidling.

Det betyder, at den normative opfattelse af formidling er opløst, og begrebet er nuanceret.

- **Hvordan kan formidling relateres mellem sociale systemer?**

Systemanalysen spurgte til, hvordan sociale systemer relaterede klassisk og refleksiv formidling. På den baggrund skabte jeg begrebet relationel formidling, som man også kan kalde tredje ordens formidling. En formidlingsform, som ikke er mulig uden klassisk og refleksiv formidling. Relationel formidling iagttager nemlig de systemer klassisk og refleksiv formidling indgår i, men den iagttager også den relationelle forudsætning for refleksionen. Det betyder, at dersom refleksiv formidling er betinget af klassisk formidling

og selviagttagelse, må der også være en begrebslig relation, som forstyrrer formidlingsgrundlaget. I systemanalysen var det kommunikation som var forstyrrelsen, men i princippet kan det være et andet begreb, alt afhængig af formidlingssituationen. Denne forstyrrelse kalder jeg for assimilerende forstyrrelse, da den begrebsligt og erkendelsesmæssigt skal forstyrre formidlingsbegreber.

- **Hvordan kan formidling erkendes anderledes?**

Formidling kan erkendes anderledes ved at være strategisk. Det betyder, at der er skabt nogle formidlingsbegreber, som kan være med til at håndtere en given formidlingssituation. Disse begreber fortæller ikke, *hvad* formidling er, men *hvordan* formidling kan iagttages og bruges, samt *hvorfor* de iagttages på en given måde.

Strategisk formidling består af relationel formidling, som undersøger relationer mellem systemer, hvor reflektiv og klassisk formidling indgår i, ud fra en assimilerende forstyrrelse. Foranlediget heraf, er reflektiv formidling, som er viden om den ontologiske orienteret formidlingssituation, klassisk formidling. Strategisk formidling er ikke en kortlægning over, hvad formidling er, men en iagttagelse af en kontingent formidlingssituation, et, om man vil, værktøj der præciserer forskellige faser, ordener, hvori formidling indgår, uden at forsimple det til en hierarkisk struktur.

- **Hvorfor er formidling] kommunikation en forskel?**

Der har i iagttagelsen af formidling været en formidling] kommunikation som ledeforskel, der gennem dualistisk triplicitet har håndteret vores iagttagelse af begrebet formidling. Det fører til et komplekst formidlingsbegreb, der indeholder aspekter, facetter og nuancer, som dels viser diversitet mellem formidling og kommunikation, dels relaterer begreberne gennem et system, en forskel og en omverden.

LITTERATURLISTE

Andersen, Carsten. (2007). Bøgerne skal have mere modstand. I: *Politiken* d. 28.12.2007.

Andersen, Jack og Kann-Christensen, Nanna. (2008). De glemte forfatteres socialkontor. I: *Information* d.17.1.2008.

Bjerg, Ole (2000). Hvordan er systemteorien mulig? I: *Dansk sociologi nr.2 2000*. København: Dansk sociologi.

Drost, Pernille. (2007). Bedre formidling. I: *Bibliotekspressen* nr. 15. København: Bibliotekarforbundet.

Drost, Pernille. (2008). Biblioteker – fra afvikling til udvikling. I: *Berlingske Tidende* d.15.1.2008.

Drost, Pernille. (2007). Fokus på formidling. I: *Bibliotekspressen* nr. 8. København: Bibliotekarforbundet.

Eco, Umberto (1980). Rosens navn. København: Gyldendal.

Gaml, Mads og Kristiansson, Michael René. (2006). Strategisk reflektiv konversation. En strategi for udvikling af formidlingskompetencer på folkebibliotekerne. I: *Dansk Biblioteksforskning* årg. 2, nr. 2. København: Danmarks Biblioteksskole.

Gyldendals Online Leksikon (2008). *Gyldendals Online Leksikon*. Lokaliseret på World Wide Web d.25.4.2008

Kommunikationsforum. (2008). *Kommunikationsforum*. Lokaliseret på World Wide Web d. 16.4.2008.

Langemark, Gunnar (2008). Bibliotekerne - fordybelsen går tabt og kulturen tabes. *Kommunikationsforum*. Lokaliseret på World Wide Web d.3.5.2008.

Lavrsen, Lasse (2008). Byens nye kulturhus – eller bare noget med bøger? I: *Information* d.19.1.2008.

Leder (2008). Biblioteker er kulturel hukommelse. I: *Berlingske Tidende* d.13.1.2008

Luhmann, Niklas (2000). *Sociale systemer. Grundrids til en almen teori*. København: Hans Reitzels Forlag.

Luhmann, Niklas (2007). *Indføring til systemteorien*. København: Unge Pædagoger.

Politikens Forlag. (2001). *Politikens Nudansk Ordbog*. København: Politikens Forlag A/S.

Qvortrup, Lars (2004). *Det vidende samfund – mysteriet om viden, læring og dannelse*. Forlag: Unge pædagoger og forfatteren. København.

Retsinformation.dk. (2008). *Lov om biblioteksvirksomhed. Lov nr. 340 af 17/05/2000*. Lokaliseret på World Wide Web d. 2.4.2008.

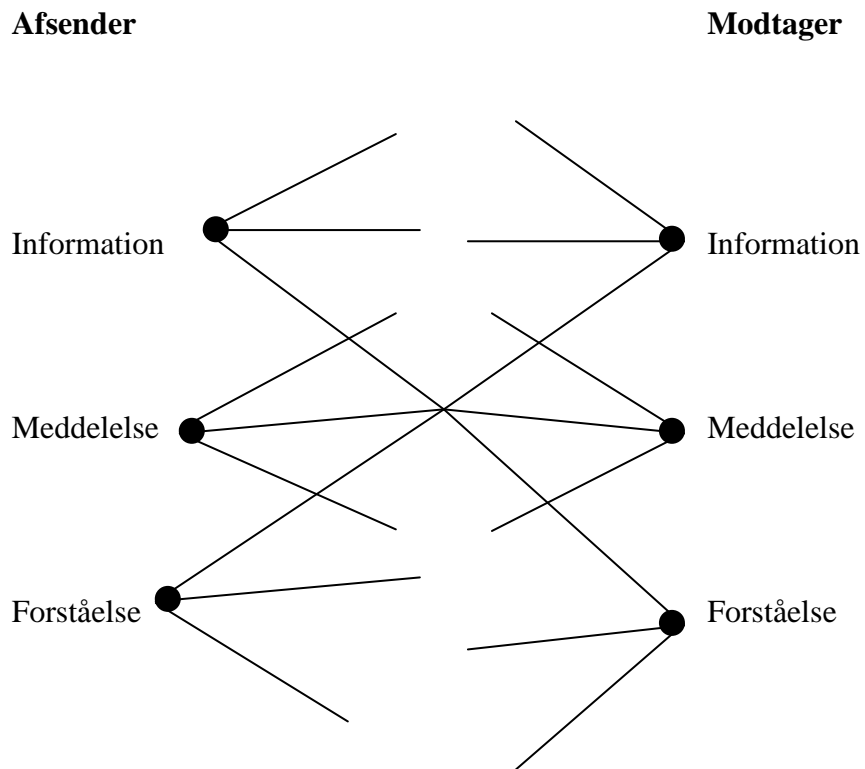
Robertson, Roland (1992). *Globalization - Social Theory and Global Culture*. London: Sage.

Rønnov-Jessen, Peter (2008). En kulturnations død. I: *Politiken* d.10.1.2008.

Westergaard, Peter (2008). Biblioteker i et krydsfelt. I: *Morgenavisen Jyllands-Posten* d. 29.1.2008

BILAG 1

Kommunikationens tredelte selektionsproces: Information, meddelelse og forståelse.

BILAG 2

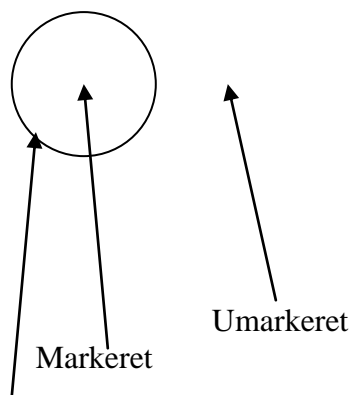
Seidl's cirkel

1.

Processen ved at "betegne" en forskel, der så her bliver til en cirkel.

2.

Forskel

Vi kan kun fokusere på det inde i cirkelen eller det udenfor, men ikke begge samtidig.
Selve stregen i cirkelen er forskellen, som skaber det markeret og det umarkeret.

BILAG 3

I det følgende beskrives det, hvordan formidling iagttages, og hvordan iagttages iagttagelser af formidling. Det undersøges, hvorledes biblioteksvæsenet iagttager forskellene ved iagttagelsen af formidling ud fra indikation med og uden restriktion samt indikation med genindførelse.

Formidling | ikke-formidling

Den klassiske¹⁵⁹ forståelse af formidling (at formidle) kan vi finde i nudansk ordbog:

”Forsøge at viderebringe noget ved at fungere som forbindelsesled, specielt om information”¹⁶⁰.

Denne operation ved formidling foregår mange gange hver eneste dag, på nærmest hver eneste arbejdsplads. Det er en meget bred definition på en handling mennesker imellem. På det grundlag er det også muligt at iagttage en forståelse af formidling som system indenfor denne ramme i biblioteksvæsenet.

Gennem utallige artikler, konferencer og samtaler er det tydeligt, at formidling er på dagsordenen i biblioteksvæsenet. Det har gennem længere tid været et krav fra bibliotekarer og informationsspecialister, at debattere formidling. Derfor besluttede BF (Bibliotekar Forbundet), at formidling var et af det kommende års emner, begyndende fra og med Fagligt Landsmøde d.29-30. september. I den forbindelse udtalte Pernille Drost¹⁶¹:
”Samtidigt bliver Fagligt Landsmøde startskuddet for BF’s faglige fokusområde, hvor vi ønsker at arbejde med emnet formidling det kommende år”¹⁶².

Spørgsmålet er, om det er muligt at afgrænse formidling til, ja formidling? Som sagt er der forskellige opfattelser af, hvad formidling egentlig er, og hvilke begrundelsen der er for at kalde det formidling og ikke kommunikation eller måske dannelse? I iagttagelsen formidling | ikke-formidling er det fraværet af kontekst (fx kommunikation), som

¹⁵⁹ Problematisk ord at benytte, men det understøtter den del af empirien, som består af samtaler med andre studerende og undervisere, som har snakket om en entydig og rigid forståelse af formidling.

¹⁶⁰ Politikens Nudansk Ordbog (1999)

¹⁶¹ Formand for Bibliotekar Forbundet.

¹⁶² Drost (2007). Bedre Formidling

fastholder iagttagelsespunktet formidling. Helt konkret betyder det, at når der forklares noget om formidling, så relaterer det til formidling, som et overførende forbindelsesled.

Jeg iagttager formidling | ikke-formidling som et system ud fra betragtningen om, at den begrebslige afgrænsning er indenfor biblioteksvæsenet. Iagttagelsen er heller ikke personificeret (fx Hansens formidling | ikke Hansens formidling), fordi det empiriske belæg står for en bred opfattelse af netop formidling som overførende forbindelsesled; det er noget næsten alle kan relatere til.

Med disse overvejelser iagttages nu, hvordan formidling iagttages.

Som respons på før omtalte Faglig Landsmøde, skriver Henrik Hermann¹⁶³ følgende:

*"Der er nok at tager fat på rent formidlingsmæssigt. Det såkaldte dannelsesstab blandt unge danskere er katastrofalt. Mange er mere udannede end uddannede"*¹⁶⁴.

Her er formidling sat i forbindelse med dannelse/ ikke-dannelse. Bibliotekaren kan altså gennem sin formidling redde de mange fortvivlede unge mennesker, som har brug for denne dannelse for at bekæmpe den foreliggende katastrofe.

Systemteoretisk ser iagttagelsen sådan ud: formidling | ikke-dannelse. Det er ikke blot konsekvensen ved manglende formidling, men snarere en egenskab ved formidlingen. I det øjeblik bibliotekaren formidler til de mange udannede opløses ikke-formidlingen. Der er dog imidlertid ikke en anden vej eller løsning; enten forekommer denne formidling (og løser problemet) eller også sker der ingenting. Det springende punkt er, om der også fremover er mulighed for formidling, hvilket tilsyneladende ikke er noget problem:

*"Fortviwl altså ikke: der er en gigantisk ager af uvidenhed at opdyrke i en tid, hvor den frie tra-la-la-opdragelse langt fra har hjulpet alle til læring og dannelse"*¹⁶⁵.

Denne iagttagelse er en første ordens iagttagelse, og altså en del af vores iagttagelse af anden orden.

Nu har vi nemlig rykket vores iagttagelse. Vi ser, at skelnen for iagttagelsen er kravet om fortsat påfyldning af viden til de unge mennesker, som tydeligt har brug for det. Viden

¹⁶³ Ansvarshavende redaktør på BF's fagblad; Bibliotekspressen.

¹⁶⁴ Hermann (2007)

¹⁶⁵ Hermann (2007)

bliver gennem formidling et produkt, der har en kvantificerbar størrelse, som enten bliver til dannelse eller ikke-dannelse. Spørgsmålet er om denne skelnen er nuanceret nok? Er formidling reduceret til gældende én væsentlig faktor? I så fald bliver det kontinuerligt sværere at være bibliotekar, efter som vidensmængde- og kompleksitet er eksponentielt voksende.

Første ordens iagttagelsen formidling | ikke-dannelse synes altså at have en 1-dimensionel erkendelse af formidling. Resultatet af vores anden ordens iagttagelse bliver derfor formidling | ikke-formidling. I henhold til Luhmanns måde at skelne på, vil ovenstående iagttagelse have en indikation uden specifikation og er derfor fremmedrefererende. Luhmann kalder denne skelneoperation for *genstande*. Jeg opfatter ikke denne betragtning bogstavelig, men nærmere som en betegnelse for en skelnen, der ikke formår at åbne for refleksioner. Jeg vil kalde den for en ultimativ skelnen.

Formidling | bruger

Formidling og kommunikation hænger begrebsmæssigt sammen, hvis vi definerer begreberne ud fra Politikens Nudansk Ordbog. Om kommunikation står der:

”Overførelsen af betydning mellem mennesker ved hjælp af forskellige typer meddelelsesmidler, fx tale, skrift el. billeder”¹⁶⁶.

Hvor formidling defineres som forbindelsesleddet der bærer information, så er kommunikation processens nuancer og form. I bibliotekssammenhæng er det derfor oplagt, at benytte kommunikationsbegrebet, da det rummer en fælles opfattelse af en essentiel bibliotekarisk gerning; forståelsen mellem bibliotekar og bruger. Udover det processuelle i begrebet kommunikation, så markerer det også meddelelsesformen, den måde hvorpå vi kommunikerer. Fokus flyttes altså fra formidleren til også at omhandle det formidledes præmisser. Den form vi bruger har altså en betydning i forhold til det kommunikerede. Derfor skelnes der mellem formidling og kommunikation; det lader ikke til at have samme betydning for bibliotekaren.

Kommunikation har i mange årtier været undersøgt i forskellige videnskabelige sammenhænge, og de mange retninger her indenfor er umuligt at gøre rede for nu. Men sætter vi

¹⁶⁶ Politikens Nudansk Ordbog (1999)

kommunikation i relation til de danske folkebiblioteker og det danske biblioteksvæsen, så bliver det mere overskueligt. Derfor skelnes her mellem to systemer; den globalt semantiske kamp om begrebsafklaring af kommunikation, og så den mere betydningsfastlåste opfattelse af kommunikation ved de danske folkebiblioteker¹⁶⁷.

Først iagttagede vi iagttagelsen formidling] ikke formidling. Her så vi den ontologisk orienterede opfattelse af formidling, hvor formidling kun rummede overførelsesmetaforen og intet andet. Der er dog andre mere nuancerede betragtninger vi skal iagttage. Pernille Drost skriver:

”...så formidler vi viden til vores brugere. Det være sig skriftligt eller mundtligt. Og vores succes er afhængig af, at det har en relevans for modtageren, og at det benytter vores ressourcer”¹⁶⁸.

Viden er igen den faktor, det vægtige essentielle fokus område, hvorom bibliotekaren formidler. Men der kommer andre forhold ind. Formidlingen har forskellige meddelelsesformer, som sætter rammen herom. Der er umiddelbart ingen begrænsninger ved overførelseskanalerne, hvilket indikerer sammenfald med kommunikationsaspektet.

Men succeskriteriet er bestemt af, dels relevansen af den videreførte viden, dels benyttelsen af biblioteket og bibliotekarens ressourcer. Optimalt må formidlingen derfor være, såfremt forskellige udtryksformer er brugt, samt at betydningen af det formidlede er erkendt. Ud fra ovenstående definition af kommunikation, så stemmer formidlingskriteriet overens hermed. Det iagttages ikke synonymt med kommunikation men anticiperes heraf. Forskellen opfattes ud fra, at det er viden som formidles og hænger nøje sammen med meddelelsesformerne. Pernille Drost skriver:

”Begrebet formidling spænder meget bredt i det biblioteksvidenskabelige felt – det er alt lige fra traditionel informationsvejledning til chat, undervisning i informationskompetencer, udarbejdelse af manualer, skrive blogs, skabe oplevelser”¹⁶⁹.

¹⁶⁷ Her skelnes mellem den enkelte bibliotekar og væsenet som helhed. Det vil være muligt (og måske meget interessant), at undersøge kommunikation, som et ikke betydningsfastlåst begreb i en hegemonisk kamp ved de danske folkebiblioteker. Men det er selv sagt en hel opgave i sig selv. Her benyttes den, i hegemonisk forstand, stærkeste betydning af ordet kommunikation.

¹⁶⁸ Drost (2007). Bedre Formidling

¹⁶⁹ Drost (2007). Fokus på formidling

Derfor ser første ordens iagttagelsen sådan ud: formidling $\bar{\cap}$ ikke-kommunikation. Men er denne iagttagelse korrekt? Det virker her lidt absurd at iagttage deres iagttagelser på denne måde. Dette skyldes dog tilknytningen til det umarkerede rum, eller nærmere den blinde plet. Vi har jo lige set, at der er mange synonymer mellem formidling og (i den brede forståelse) kommunikation. Men formidlingen indikerer viden som et succeskriterium for god formidling, hvor kommunikationen som sagt er betydningsrelateret mellem mennesker. Og hvor er menneskerne eller brugerne i første ordens iagttagelsen? De er ikke til stede, i hvert fald ikke som aktive i formidlingsprocessen. Tværtimod forekommer de passive, som en slags dukker der venter på at blive klædt på, med viden. Det er de mange lighedspunkter med kommunikationsprocessen samt fraværet ved brugeren, som aktiv, der skaber forskellen mellem formidling og kommunikation i ovenstående. Brugeren er simpelthen glemt eller i bedste fald passiv. Vi ved godt der er en bruger, men det er en som skal formidles til, ikke med. Derfor ser vores anden orden iagttagelse sådan ud: Formidling $\bar{\cap}$ bruger.

Der foreligger altså en form for indikation med restriktion. Vi har ikke med deciderede modbegreber at gøre, men snarere begreber, som i kraft af mange lighedspunkter må distingvere sig ved et antonym; bruger/bibliotekar¹⁷⁰. Systemet er dog igen fremmed-refererende og en genindførelse kan ikke finde sted.

Formidler $\bar{\cap}$ Formidling

Vi har indtil nu set, at formidling forstås som en proces eller et forløb, hvor der udveksles eller overføres information. Brugere har ikke været involveret længere i processen end der, hvor de får eller spørger om et produkt. Men det er ikke alle, som deler denne opfattelse. Biblioteksstyrelsen vurderede bl.a., at man skulle flytte centrum fra samling til bruger, som konsekvensen af en ny formidlingssituation og stigende pres på bibliotekarne:

*"Der må gøres op med forældede funktioner og prioriteringer, og formuleres nye visioner og handleplaner for bibliotekets rolle i vidensamfundet. Udgangspunktet er ikke biblioteket og samlingen, men brugerne"*¹⁷¹.

¹⁷⁰ Dette skal ikke forstås, som en personificeret holdning omkring formidling, men en semantisk divergens ved begreber, der markerer sig kontekstuel.

¹⁷¹ Biblioteksstyrelsen (2006), s.2

I relation til denne situation og det fremtidige pres på folkebibliotekerne og bibliotekarerne gennemførte man i 2005 et projekt om ”Hvordan man bliver en god formidler”¹⁷². Med strategisk refleksion som teoretisk ramme, iagttog projektdeltagerne og projektlederne løbende projektets udvikling. Vi har altså en lidt speciel situation, hvor projektlederne iagttager deltagerne, som konfronteres med deres iagttagelser, hvorpå de igen formulerer formidlingsbegrebet, som så igen iagttages af projektlederne.

Gaml og Kristiansson skriver:

”Konfronteret med deres egne fortællinger blev det nemlig synliggjort, at fokus lå på deres egen læring samt viden om materialerne. På denne baggrund stillede kursusledelsen spørgsmål til deltagernes overvejelser om brugerne og deres informationsbehov, idet dette ikke tydeligt indgik i fortællingerne”¹⁷³.

Det er altså ikke i kraft af en formodning om brugernes behov, at den ny formidlingssituation og brugerne bliver beskrevet, men på baggrund af refleksionen om manglende brugere ved formidlingssituationen, at brugerne beskrives. Deltagerne kunne jo netop ikke se, hvad der lå til grund for deres skelnen, og alligevel foretog de en skelnen. Dette er et eksempel på første ordens iagttagelsens paradoks. Projektledelsen genindførte (synliggjorde og stillede spørgsmål til) deltagernes fokusområde, så de kunne se, hvad deres skelnen tillod dem at se, altså en afparadoksering gennem en anden ordens iagttagelse. Det var altså gennem dette refleksionsniveau, at en reformulering af formidlingssituationen skete.

Gaml og Kristiansson skriver:

”Da kursusledelsen udfordrede deltagerne ved at genfortælle deltagernes egne fortællinger i opsummeret form, dvs. at fokus primært var rettet mod de biblioteksansattes egne videnniveauer og formidlingskompetencer, skete et radikalt skift i kommunikationen om, hvordan formidlingskompetencerne blev udviklet”¹⁷⁴.

På baggrund af dette kommunikative skift og videre refleksion udviklede projektdeltagerne - og lederne - en alternativ formidlingsmodel. Den består af borger, Internet, bibliotekar og

¹⁷² Jeg vil ikke gennemgå de enkelte facetter af denne undersøgelse, da læserne af denne opgave forventes at have grundigt kendskab med projektet.

¹⁷³ Gaml og Kristiansson (2006), s.25-26

¹⁷⁴ Gaml og Kristiansson (2006), s.25

materiale, som hver især kan kommunikere og formidle indbyrdes. Bibliotekaren er altså ikke længere i centrum eller forestår som en mediator, men indgår på lige fod med de andre faktorer¹⁷⁵.

Med hvordan ser iagttagelserne så ud? Første ordens iagttagelsen, altså den iagttagelse deltagerne foretog, har ikke været markant anderledes end de to forrige. Der foreligger ikke en præcis beskrivelse heraf, men ”*et radikalt skift i kommunikationen om, hvordan formidlingskompetencer blev udviklet*”, samt brugernes fravær, der indikerer en lignende formidlingsopfattelse. Derfor benytter jeg følgende udtrykt iagttagelsesform: formidling | ikke-formidling/bruger.

Anden ordens iagttagelsen indikerer derimod, at det autopoietiske system (projekt-deltagerne og projektledelsen) ved at reflektere og genindføre egne iagttagelse og skelnen, blev i stand til at udarbejde ny erkendelse. Ved at iagttage formidlingssituationen gennem første orden, så projektdeltagerne, at brugeren ikke indgik aktivt i opfattelsen af formidlingen, hvorfor man udarbejdede en ny model samt erkendelse til håndtering heraf. Derfor ser anden ordens iagttagelse ud som følger: formidler | formidling. Man skelnede simpelthen mellem formidlerens rolle (og de dertilhørende opgaver), og formidling som begreb ved biblioteksvæsenet.

I kraft af den genindførelse af første ordens iagttagelsen må der følgelig være tale om indikation med genindførelse, og et selvrefererende system. Men var der ikke mulighed for det, ved de 2 første formidlingsiagttagelser? Både og. Som sådan gav projektdeltageres første iagttagelse ikke mulighed for en genindførelse. Iagttagelserne bestod af formidleren (nærmest personificeret) og det formidlede, som en vare eller et produkt, en og anden fremmed ville have. Jeg vil her kalde det for en hierarkisk formidling. Alligevel skete der en ændring. En del af systemet (projektledelsen) havde som opgave at iagttage deltagerne og blev herigennem opmærksom på deltageres måde at skelne på samt deres blinde plet. Dette er uden tvivl forskellen mellem de to første iagttagelser og denne her. Forudsætninger for det refleksive niveau som en anden ordens iagttagelse giver, var ikke til stede, i hvert fald ikke hvad vi ved af. Omvendt kan det ikke udelukkes, at systemerne vælger at optage ny information eller lade sig irritere tilstrækkeligt til, at forudsætningerne ændrer sig.

¹⁷⁵ For nærmere beskrivelse og illustration se Gaml og Kristiansson (2006), s.26

DISKUSSION

Jeg vil i det følgende opløse erkendelsen af, diskutere og problematisere iagttagelserne fra analysen. Jeg vil ikke forholde mig reflektivt til egne iagttagelser, da jeg vender tilbage hertil i refleksionen. Derfor er diskussionen nærmere en del af analysen, end en løs kommentar til opgavens problemfelt. Samtidig tillader diskussionen at sprænge rammen for sin egen skelnen og relaterer til vidensbegrebet, som en flydende overgang fra formidling og tilbage igen.

Som jeg allerede har gennemgået i analysen, så er de to første systemers iagttagelser (formidling | ikke-formidling og formidling | bruger), iagttagelser af første orden. Det er iagttagelser af noget i verden (ontologisk orienteret), fremmedrefererende og konstitueret gennem modbegreber og en form for tingsliggørelse. Der er adskillige problemer ved disse systemers iagttagelser.

For det første er det svært at bryde rammen for deres kommunikation, da iagttagelserne bunder i en systemisk selvreference som er fremmedrefererende. Dvs. de tager udgangspunkt i systemets selvopretholdelse (ved at iagttage deres egne formidlingskompetencer og kun dem), men iagttager problemfeltet fremmedrefererende, ved at skelne skarpt mellem formidling og konsekvenserne for ingen formidling. Begreberne i deres iagttagelser erkendes gennem modbegreber og ikke andet.

For det andet begrænser udviklings- og erkendelsesmulighederne som følge af ovenstående, men også gennem inertien ved første ordens iagttagelser. Første ordens iagttagelser iagttager noget i sin omverden og får dermed viden om noget. I princippet er der uendeligt mange muligheder for denne iagttagelsesform og dermed også vidensform. Problemet er, at iagttageren ikke er en del af sit iagttagende verdensbillede, i hvert fald ikke hvis iagttagelsesmulighederne ikke når længere end til første orden. Og det har vi jo lige set, at de ikke gør. Men hvorfor skal iagttageren overhovedet være en del af sit iagttagende verdensbillede? Som tidligere beskrevet opnår anden ordens iagttageren større refleksion, men vigtigere endnu, anden ordens iagttageren ved, at han ikke ved hvad han ikke ved. Anden ordens iagttageren er altså klar over sin ikke-viden, og vil derfor konstant søge efter denne, men er samtidig klar over, at mere viden skaber endnu mere ikke-viden!

Refleksionen og erkendelsen er altså højere, videnspotentialer bedre og vidensmængden mindre. Denne dynamik er innovativ¹⁷⁶, trods paradokset om større uvidenhed gennem mere viden. Lars Qvortrup¹⁷⁷ betegner denne viden som situativ eller anden ordens viden¹⁷⁸.

Første ordens iagttageren har gennem sin vidensform en faktisk viden om et objekt eller begreb. Og her slutter den viden så. Objektet er iagttaget og iagttageren har fået sin viden. Altså skaber denne vidensform inert, hvis den ikke genindføres eller understår endnu en iagttagelse. Qvortrup betegner denne viden som faktisk eller første ordens viden¹⁷⁹.

Samlet kan man sige, at ingen af de to vidensformer fungerer uden den anden. Første ordens viden har ikke potentiale til udvikling uden anden ordens viden. Og anden ordens viden er kun til i kraft af første ordens viden, da det jo er viden om viden. Derfor handler det her ikke om rigtig eller forkert viden, men om emergens mellem vidensformer og de erkendelsesmæssige potentialer, som disse fordrer. Men inden vi nærmer os tredje og fjerde ordens viden, skal vi undersøge, hvordan den tredje iagttagelse fremstod.

Som allerede nævnt, er den sidste iagttagelse (formidler | formidling) en anden orden iagttagelse af nogle projektdeltageres første ordens iagttagelser. Denne iagttagelsesform åbnede op for kommunikation mellem projektdeltager og projektlederne, men den skaber også synlighed i vores iagttagelser heraf. I vores iagttagelser af deres iagttagelser bliver det muligt, at iagttage de erkendelsesretninger som lægger til grund for formidlingsforståelsen. Jeg fristes til at sige, at viden om formidling skaber mere formidling, hvor formidling om formidling ikke umiddelbart skaber mere formidling!

Tredje ordens viden, også kaldet systemisk viden, er viden om videns-systemet. I denne sammenhæng er det altså denne opgave, som i en og anden udstrækning er viden om

¹⁷⁶ Jeg vil ikke diskutere innovationsbegrebet, da det vil kræve en længere udredelse af forskellige videnskabsteoretiske retninger, som ikke har større relevans her. Det skal dog nævnes, at jeg definerer innovation på følgende måde: *aktiviteter, som på grundlag af ny viden, udvikler nye muligheder, der ved udnyttelsen genererer en merværdi*. Merværdi skal naturligvis forstås i bredest mulige form, og ikke produkt eller penge orienteret.

¹⁷⁷ Lars Qvortrup er per 1. januar 2008 dekan på Danmark Pædagogiske Universitetsskole under Århus Universitet. Han er forfatter til en lang række sociologiske bøger, som tager udgangspunkt i viden, læring og samfundet som helhed.

¹⁷⁸ Qvortrup (2004), s. 85. Qvortrup benytter Gregory Bateson (britisk antropolog) som inspirationskilde til systematiseringen af vidensformer. Jeg vil ikke komme nærmere ind på Batesons teorier, da det er for omfattende at beskrive her.

¹⁷⁹ Qvortrup (2004), s.85

videns-systemet, dvs. formidling ved de danske folkebiblioteker. Tredje ordens viden kræver dog, en kompleksitetshåndtering af vidensformer. Det er ikke nok bare at skrive en opgave om viden om viden, det skal også systematiseres, så iagttagelser i systemet kan ekspliciteres og dermed også systematiseres¹⁸⁰. Hvad kan vi så bruge denne tredje ordens viden til? Ifølge Qvortrup er den kreativ i sin udtryksform, fordi den applicerer viden på sine egne grundlagspræmisses, dvs. sit eget autopoietiske system. Jeg mener ikke Qvortrup er præcis nok, så jeg vil gerne uddybe denne pointe lidt. Tredje ordens viden må nødvendigvis være kontingent indenfor feltet viden. I det øjeblik vi iagttager viden skaber vi mening (enheden af forskellen aktualitet/potentialitet), og viden kunne altså lige så godt være anderledes og er samtidig betinget af iagttagelsesøjeblikket. Men hvor første og anden ordens viden iagttager henholdsvis *viden om verden* og *viden om viden om verden*, ja, så løfter tredje ordens viden sig op på et systemisk niveau. Her gælder ikke blot én iagttagelse eller flere iagttagelser som præmis for denne vidensform, men derimod mening af viden.

Vi kan altså nu kompleksitetshandtere vidensbegrebet ud fra mening af viden. Problemet er bare, at vi ved, hvad vi ikke ved at vi ikke ved og derfor må videnssystemet nødvendigvis ”irriteres”¹⁸¹ af sin omverden. Denne omverden repræsenteres ifølge Qvortrup ved fjerde ordens viden¹⁸². Omverdenen er den sociale kultur viden indgår i. Derfor er systemet viden en del af sin omverden, og omvendt. Jeg forstår denne fjerde ordens viden, som en slags x-faktor i forhold til de andre vidensformer, muligheden for at tænke ”out of the box”. Det vil jeg lige straks uddybe, men først vil jeg vende tilbage til formidling ud fra vidensformerne.

Som jeg beskrev i analysen, er der flere sammenhænge mellem formidling og viden. Den gængse opfattelse af formidling ser det som en overførsel af information, hvor modtageren herefter skal blive mere vidende. Man kan så at sige fylde modtageren med faktuel viden. Jeg vil sammenligne denne formidlingstankegang med første ordens viden, og kalde den for første ordens formidling.

¹⁸⁰ Qvortrup (2004), s.85-88

¹⁸¹ Dette er ment positivt i systemteoretisk forstand. Et autopoietisk system kan vælge at optage information fra sin omverden, dvs. blive irriteret, hvortil systemet gennem sin refleksive form ændre sig.

¹⁸² Qvortrup (2004), s.85

Vi så også, at forskellen formidling¹ formidler, var en anden orden iagttagelse med refleksion og en genindførelse. Projektlederne og projektdeltagerne iagttog deres egen iagttagelse af formidling, eller sagt på en anden måde; de fik viden om viden. Dette hænger godt sammen med situativ eller anden ordens viden, hvorfor den hedder anden ordens formidling.

Endvidere har jeg forklaret tredje ordens viden, eksemplificeret igennem denne opgave. Iagttagelsen heraf er naturligvis ramt af min egen blinde plet, hvorfor jeg ikke betingelsesløst kan sætte den ind i formidlingsammenhængen her. Omvendt kan vi tænke den ind i en mere teoretisk model, hvor formidling har, som fx ovenstående beskrevet, forskellige faser eller ikke-hierarkiske niveauer. Dette vil jeg kalde tredje ordens formidling.

Viden og formidling er nu betegnet i forskellige former, dog uden fjerde ordens formidling. Det er her muligt at tænke formidling "out of the box". Formidling forstået i forhold til de danske folkebiblioteker. Jeg har tidligere skrevet om den ny formidlingssituation på de danske folkebiblioteker, og hvorledes Gaml og Kristiansson udarbejder en model på baggrund af projektet om formidlingskompetencer. I denne model er Internettet repræsenteret som et fjerde led i forhold til den klassisk treleddede model. Den nye formidlingssituation er dog ikke så ny endda. Webben¹⁸³ blev opfundet i 1992¹⁸⁴ og Lov om Biblioteksvirksomhed er fra 2000¹⁸⁵. Den nye formidlingssituation henviser til, at brugerne gennem Webben kan undgå formidlingssituationen med bibliotekaren, ved at bestille materialer gennem Bibliotek.dk. Men situationen har ændret sig endnu mere. Med de nye Web 2.0 applikationer¹⁸⁶ overalt på Webben, og på adskillige biblioteker, har formidling ændret sig endnu mere, i forhold til det traditionelle udgangspunkt. Flere biblioteker har valgt at indføre Web 2.0 applikationer, hvilket bl.a. projektet 23 ting¹⁸⁷ viser. Her er der mulighed for, at brugere såvel som bibliotekarer kan prøve forskellige applikationer. Men en af pointerne ved Web 2.0 er lige præcis, at det er bruger til bruger.

¹⁸³ Internet refererer til en samling af computere, hvor Webben eller Webbet, refererer til en samling af dokumenter, hvilket oftest er det folk taler om i daglige tale, når de siger Internettet. Jeg benytter selv Webben, når jeg ikke er kontekstbetinget til et andet udsagn.

¹⁸⁴ Berners-Lee (1999), s.59-74

¹⁸⁵ Retsinformation (2007)

¹⁸⁶ Begrebet henviser til Webbens forandring fra (meget kort fortalt) at være top styret og hvor brugerne før var forbrugere, til nu at være flad styrefrom og brugere som er deltagere og bidragsydere. Tim O'Reilly (forfatter og ejer af O'Reilly Media), var den første som skrev specifikt om begrebet.

¹⁸⁷ Dekov Buur (2007)

Og hvordan kan det ske gennem bibliotekerne? Hvordan kan en bibliotekar formidle i denne situation? Den umiddelbare løsning er, at bibliotekaren henviser brugere til Web 2.0, men det har jo den effekt, at brugere i fremtiden ikke, i den situation, benytter en bibliotekar, da de jo har andre brugere til hjælp.

Dette må være den nye formidlingssituation. Brugeren har ikke alene muligheden for at undgå bibliotekaren i formidlingssituationen, men også mulighed for at ”erstatte” bibliotekaren med andre brugere. Tanken er måske lidt fjern, men for over 10 år siden var kontakten med bibliotekaren til stede næsten hver gang man skulle på biblioteket. I dag er den kontakt og mulige formidling stort set væk. Jeg vil kalde denne nye formidlingssituation for fjerde ordens formidling, hvor bibliotekaren ikke længere er en nødvendighed i formidling.

Første, anden, tredje og fjerde ordens viden og formidling er ikke dommedagsprofetier, hvor fjerde orden er konsekvensen af flere års negligering. Det er tværtimod emergensen mellem hver orden, som former meningen ved formidling. Yderligere anticiperer denne erkendelse en begrebsmæssig dynamik, hvor formidling ikke er en stationær betegnelse for en formidlingssituation mellem en udannet bruger og en uddannet bibliotekar. Det er kontingent. Det kan være anderledes. Det kan være omvendt.

Formidling ved de danske folkebiblioteker er ikke bare overførelse af viden fra et materiale gennem en bibliotekar til en bruger. Det er meget mere komplekst. Spørgsmålet er, om det overhovedet er passende at benytte begrebet formidling? Som jeg lige har gennemgået, er formidling alt andet end en simpel betegnelse for en dagligdagshandling mellem to mennesker. Måske det ville være nemmere, såfremt formidling benyttes alene om en første ordens formidling? Problemet er bare, at de forskellige ordener hænger sammen, hvorfor formidling jo lige præcis ikke kan forsimples. En anden mulighed er at italesætte et helt nyt begreb, som meningsudfylder formidling som et komplekst og kontingent begreb. Det er dog både besværligt (måske ligefrem umuligt) overfor brugere og bibliotekarer, og eventuelt unødvendigt i forhold til problemstillingen?

REFLEKSION

I refleksionen vil jeg forholde mig til min brug af systemteorien i en videnskabsteoretisk kontekst og de overvejelser det påkræver. Jeg vil bl.a. uddybe iagttagelsesparadokset ved analysen og samle op på teoretiske knudepunkter i analysestrategien.

Jeg har tidligere nævnt, at Luhmanns systemteori er såre simpel og yderst kompleks. Det gælder i særdeleshed iagttagelsesbegrebet. For analysen gælder det, at jeg gennem empiri iagttager første ordens iagttagelser. De beskrivelser jeg laver, er et forsøg på, at iagttage hvad iagttagerne iagttager. Det er simpelt, men vi kan allerede her se, at der er mange muligheder for at lave fejl. Hvordan kan jeg vide præcis hvad iagttagerne iagttager? Hvem skal iagttage mig? Luhmann finder, i modsætning til en del andre sociologer, ikke nogen nem udvej her. Tværtimod. Inden iagttagelser finder sted skal der beskrives ledeforskelle, konditionering og iagttagelsespunkter. Samtidig vil anden ordens iagttagelsen per se være underlagt iagttagelsesparadokset og være klar over det. Der er altså intet sted, hvor en iagttagelse er optimal eller objektiv. Det afgørende punkt i analysen er derfor, om jeg har forholdt mig til ledeforskelle, konditionering og iagttagelsespunkt. Jeg er klar over, at jeg har en blind plet, og det må være op til andre at iagttage denne, eftersom den jo selvsagt er blind for mig.

Jeg vil dog ikke slippe ansvaret for analysen eller opgaven så let. For godt nok kan jeg ikke iagttage min egen blinde plet, men jeg kan forholde mig til at den er der. Jeg er i kraft af mine iagttagelser blevet en del af systemet. Jeg kan ikke "bare" iagttage en første ordens iagttagelse uden videre. Dvs. jeg kan i hvert fald ikke gøre det i Luhmanns teori, da iagttagelser som sagt kræver redegørelse for konditionering, ledeforskelle og iagttagelsespunkt. Det er efter min bedste overbevisning en af grundforskellene ved at benytte en konstruktivistisk teori og en naturvidenskabelig. Den konstruktivistiske undersøger, hvorledes vi erkender virkeligheden, hvor den naturvidenskabelige undersøger hvordan virkeligheden er. På denne måde er jeg klar over, at mine iagttagelser af formidling ved de danske folkebiblioteker kunne være anderledes, og også vil være det ved andre iagttagelser.

Jeg har ikke brugt noget imponerende kvantitativt omfang empiri. Man vil nærmest kunne kalde empirien for kvantitativ minimalistisk. Der er altid mulighed for at foretage

statistiske undersøgelser, lave interviews og bringe stort set alle artikler, bøger, hjemmesider etc. ind i analysen. Det er dog ikke mit mål med denne opgave. Jeg har ikke forsøgt at skabe et præcist vue over de danske folkebibliotekers formidlingssituation. Jeg har dog gennem ganske få iagttagelser forsøgt at problematisere og opløse forskellige opfattelser af formidlingsbegrebet. Forskellen er den, at jeg ikke forholder mig til diskurser i en hegemonisk kamp om italesættelsen af et begreb, men derimod forsøger at opløse begrebet ud fra tanken om, at det jeg ikke ved er interessant. Alt det jeg kan gøre ved begrebet, så det ændrer sig eller næsten forsvinder, det vil gøre det desto mere medrivende at genskabe eller få styr på. Det er divergensen mellem at være retroaktiv og proaktiv.

Jeg skrev i analysestrategien, at Luhmanns systemteori fremstår universalistisk. Det skal forstås i henhold til hans systemantagelser. Han mener at verden kan beskrives igennem systemer, sociale, psykiske etc. Anerkender vi denne antagelse, vil vi være i stand til at iagttage hele verden, men også systemteorien selv. Jeg mener dette er en antagelse, som har filosofisk karakter og i sit udsagn virker vovet, måske ligefrem filosofisk prætentios. I kraft af Luhmanns eget udsagn, altså om andre systemer og universalitet, må han nødvendigvis være underlagt sit eget system. Sagt på en anden måde, han bruger sit eget psykiske system til at beskrive omverdenen med. I det øjeblik Luhmann havde en virkelighed for sit eget system, må den anden side (de andre systemer) være umarkeret. Men Luhmann kan efterfølgende, gennem sit eget system, iagttage de andre systemer, som jo i første omgang var uden for hans grænser! Jeg fristes til at sige, at Luhmann svælger i paradokser, og ofte benytter dem konstruktivt, men her knytter han en sociologisk strategi sammen med et filosofisk dilemma, som søger svar gennem metafysikken. Han svarer med at trække sig selv op ved håret, men i bedste fald må det antages at være systemteoriens aksiom.

Konkret betyder Luhmanns universalisme blot, at man skal acceptere at systemer er til. De skal bruges til at skabe anderledes erkendelse af den måde virkeligheden fremstår på, men de skal ikke forsøge at være virkeligheden.